

A2

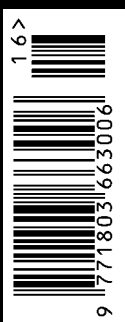
PANDEMIE HLADU

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK
3. 8. 2022 ROČNÍK XVIII
ADVOJKA.CZ
CENA 49 Kč

16

navažská fantasy Rebecca Roanhorse
Turecko rok před volbami
básně Martina Trdly
australská klubová hvězda Flume
rozhovor s Martínem Caparrósem

Ilustrace Martin Kubát, 2022
ISSN 1803-6635

Myslet jinou válku

PETR FISCHER

Stalo se už zvykem, že při každé velké události, která otřásá světem, vyběhnou na mediální scénu světoví intelektuálové, aby moudře a s jasným vhladem nasvítili události, jež se odehrávají všem on-line před očima, pro které však často nevidíme.

Někdy vybíhají ze zvyku sami, jindy jsou vyvoláváni jako *duchové viny*, jako během finanční krize v roce 2008, kdy selhal ekonomický rozum, který krizi spustil i přehlédl, a tak s výčitkou žádal myslitele celku, filosofy, aby světu řekli, kudy jít. Jak zoufalé je požadovat návod na život! Jako by ke všemu bylo odpovědností filosofa skutečně řídit svět, jak kdysi doufal Platón v *Ústavě*, vidět do jeho střev a radit ostatním, co se sebou mají dělat. Druhé volání k odpovědnosti nastalo v době pandemie neznámé nemoci, jež rozdělila dokonce i dosud nejrozumnější vědu těla, tedy medicínu, na dva tábory: na ty, kteří měli před nemocí pokoru, a na ty, kteří ji z lásky k neomezené osobní svobodě spíše přehlíželi.

Třetí vlna požadavku, volající intelektuály k tomu, aby veřejně řekli své k osudovému světovému dění, přichází dnes, kdy na východě Ukrajiny probíhá ruská agrese, které se ukrajinská armáda zatím brání. Je to zajímavá přehlídka bezmoci a zoufalství, neschopnosti vcítovat se do utrpení nevinných lidí, kterým rakety ničí obydli a zabíjejí blízké, ale také výstavka krásných starých myšlenkových a politologických klišé, která právě tato válka možná chce překročit a vymazat z politického myšlení.

Třetí vlna požadavku, volající intelektuály k tomu, aby veřejně řekli své k osudovému světovému dění, přichází dnes, kdy na východě Ukrajiny probíhá ruská agrese, které se ukrajinská armáda zatím brání. Je to zajímavá přehlídka bezmoci a zoufalství, neschopnosti vcítovat se do utrpení nevinných lidí, kterým rakety ničí obydli a zabíjejí blízké, ale také výstavka krásných starých myšlenkových a politologických klišé, která právě tato válka možná chce překročit a vymazat z politického myšlení.

Jak jinak čist zemanovský rozhovor Henryho Kissingera, který doporučuje, aby se Ukrajina vzdala části své země, protože celá se stejně neubrání, a když se nějaký ten kus hodí vlku, zůstane koza celá. Krym je „fait accompli“, řekl svého času o anexi ukrajinského Krymu Rusy český prezident Miloš Zeman, Kissinger neříká de facto nic jiného, jen nechává Ukrajině svobodu v tom, aby si vybrala, jak velká tato „hotová, uzavřená věc“ bude, jak velký kus masa vlk sežere. Stará počtářská reálpolitika moci v době postmoderního fašismu v Rusku, to je velké nepochopení toho, co se v Rusku fakticky stalo.

Jak jinak čist úvahy Noama Chomského, který za ruským útokem vidí podlou

americkou snahu rozpoutat proxy konflikt, který oslabí Rusko, přičemž jaksi mimochodem přemýšlí o Ukrajincích jako o Polorusech, kteří mají vlastně jen omezené právo na vlastní zemi, přesně tak, jak to ve své doktríně dlouhé měsíce a roky opakuje ruský agresor Vladimir Putin.

Jak jinak čist úvahy Jürgena Habermase, filosofa frankfurtské školy, který ze strachu z jaderných zbraní doporučuje jednání a dohodu, ačkoli postmoderně fašistická podstata Putinova režimu jakékoli jednání znemožňuje, protože dohoda se uzavírá jenom proto, aby se mohla kdykoli násilně

Kresba ČERNÝBERAN

zrušit. Habermas jako by v úvahách o válce na Ukrajině mluvil o nějakém teoretickém vzdáleném světě, který není z této planety a ježž lze snadno u obrazovky poštelovat a uvést do pořádku.

Všichni tři jmenovaní, jakkoli v mnoha ohledech jistě velmi rozdílní intelektuálové, mají jednu věc společnou: jsou to devadesátníci, kteří pracují s postupy a operacemi, jež se jim osvědčily v zažité zkušenosti po celý život, převážně však ve světě, který je dávno minulostí a svými dozvuky nás nyní toliko dobíhá. Konflikt s Putinem

a jeho postmoderní fašistickou verzí režimu, která dokáže jako v mixéru mísit nejmodernější technologie s nejbarbarštějším tělesným a mentálním mučením do hladce vymíchaného koktejlu mocenské manipulace, je právě proto jiný než ty, jež tito jindy velmi moudří starci zažili. Recepty smíření, které nabízejí, jsou dány nepochopením jinakosti dnešního střetu na Ukrajině, jenž je bratrovražedný, koloniální a antikoloniální zároveň.

Slavoj Žižek, který při volání intelektuálů na scénu světa nemohl chybět, upozorňuje na možné oslabení Evropy, jež si neuvědomuje, že se teď dostala do imperiálního střetu zájmu. Aby se neztratila v jejich souboji na dálku, musí zůstat ve hře jako někdo, kdo kromě diplomatické a ekonomické moci disponuje i vojenskou silou. Musí se zbavit své pacifistické tradice, která mimo jiné nepočítala s perverzní podobou putinovského fašismu. Jako by Evropa musela udělat dvojí dekolonizační práci zároveň, směrem ke Spojeným státům i směrem k Rusku, aby se stala sama sebou. Což mimo jiné znamená: někým, koho Rusko jen tak nebude moci přehlédnout.

Evropská představitost se dnes pere sama se sebou. Ani po pěti měsících ničení a zabíjení na Ukrajině si neumíme představit, že by válka byla na našem území, neumíme si představit, že by ekonomické sankce nakonec neuspěly, neumíme si představit, že by se konec války musel vybojovat.

Intelektuálové dnes mohou pomoci především se cvičením představitosti. S pochopením, že se bojuje jiná válka než dřív, že Rusko je jiné, než jsme si dosud mysleli, a že tudíž jiné musejí být i postupy obrany a protiútoky. O koloniální podstatě války mluví nejen Žižek, ale i politolog Ivan Krastev, Žižek se už lehce dotýká esence putinovského fašismu (jen škoda, že si ho nevšiml dříve – v době, kdy psal pro ruskou televizi sloupky).

Nechme už definitivně stranou vzpomínky na studenou válku a její logiku, která formovala myšlení probíraných devadesátníků. Zbytky, které po ní přežily, jsou jiné povahy, jinak se mísí, vybarvují a transformují. A toto je třeba v dnešní válce myslet.

Autor je publicista.

editorial

O hladu jsem v České republice až doposud slyšel mluvit pouze lidi bez domova nebo ty, kteří žijí ve vyloučených lokalitách. A samozřejmě generaci, jež zažila druhou světovou válku. Většina Evropanů pravděpodobně nikdy nehladověla jiným způsobem než dobrovolným půstem. Přesto se dnes v EU naprosto nedostatečně stravuje zhruba 33 milionů lidí a toto číslo s prohlubující se potravinovou krizí narůstá, a to i na bohatém Severu. A právě pandemii hladu, která v současnosti ohrožuje přes 800 milionů obyvatel planety, se věnujeme v aktuálním čísle a všímáme si zejména přehlíženého globálního Jihu. „Problém nespočívá v nedostatku jídla, ale v rozložení jeho spotřeby,“ píše Tomáš Tožička a Tomáš Uhnák zdůrazňuje, že podmínkou konečného vymýcení hladu a podvýživy je zásadní revize současné distribuce potravin. Na hlad v poněkud jiné podobě narazíte v literární rubrice: Vojtěch Šarše píše o motivu jídla v subsaharské literatuře a Blanka Čínátlová ohledává lačnost, nechutenství či nestravitelnost v dílech Franze Kafky, Thomase Bernharda či Herty Müllerové. Středobodem celého čísla je ukázka z globální reportáže Hlad argentinského spisovatele Martína Caparróse, jenž je sice celosvětově překládán, ale v češtině jste si od něj doposud nemohli přečíst ani řádku. A v exkluzivním rozhovoru s autorem se dozvíte, proč se rozhodl na sedmi stech stranách vyprávět o tom, „jaký je život, když nevíte, jestli se zítra najíte“. I on si je přitom vědom toho, že předpokladem světa, v němž nebudou každodenně lidé umírat hlady, je systémová změna, která se neobejde bez imaginace. Snad obrazotvornost v boji s hladem pomůže probudit i tato Ádvojka. Lukáš Rychetský

z obsahu

- 5 Postavy na dovolené / literární zápisník Jakuba Sedláčka
- 6 Hlad, který je při chuti. Několik nestravitelných vyprávění / Blanka Čínátlová
- 11 Staré lepší časy. Amazon, Disney, The Boys, starý Ben a náhradní rodičovství / Jan Hamerský
- 13 Historie nás jednou pošle na hanbu / hudební zápisník Ladislavy Chateau
- 18 Niger. Struktury hladu. Proč nemá tolik Afričanů co jíst? / Martín Caparrós
- 28 Pozemšťané hladovějí. Kolik odstínů utrpení má hlad? / Tomáš Uhnák

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
17. SRPNA 2022

Jiří Kolář

čerstvě natřeno

Vyhledej malebnou
úzce přístupnou vyhlídku
zahrad' ji provázkem
s výstražnou vějíčkou
a velkým nápisem:
NEDOTÝKAT SE
ČERSTVÉ NATŘENO

Báseň vybrala Michaela Velčková

Cesta sitopické ekonomiky

Změníme-li svůj vztah k jídlu, zachráníme svět?

Carolyn Steelová v knize *Sitopie* ukazuje příčiny současné společenské, ekonomické a ekologické krize na překvapivě konkrétním příkladu: našem vztahu k jídlu. Její široce rozkročená, důkladná a vizionářská analýza ale primárně nekritizuje: jejím cílem je najít cestu z krize.

MARTA MARTINOVÁ

Na to, že kniha *Sitopie* má být hlavně o jídle, hladovění a potravinách, se v ní o těchto tématech vlastně píše poměrně málo. Velký prostor zato dostává kulturní a historický kontext utváření západních hodnot, ekonomických mantinelů a našeho společenského systému, vztahu města a venkova či podob současného zemědělství. Steelová, původním povoláním architektka a urbanistka, si totiž při promýšlení toho, jak funguje město, uvědomila, že postoj společnosti k potravinám je základním kamenem každé kultury: jídlo souvisí úplně se vším, co lidé dělají. Město, jehož vznik umožnila směna, peníze a trh, bylo odjakživa závislé na venkově, který pro něj produkoval potraviny. Příčiny velké části problémů současného světa pak Steelová sledovala právě po linii zneviditelnování a oddalování venkova a jeho přínosu pro obyvatele měst. Současná tržní ekonomika, založená na dluhu a spekulaci o budoucí ceně komodity, je prakticky zcela odtržená od reality. Kopíruje tak náš vztah k jídlu, o němž obyvatelé měst už často netuší, jakým způsobem a za jakých podmínek vzniká, natož z čeho přesně se skládá a jaké jsou důsledky jeho konzumace.

Hodnota práce, cena potravin

První polovina knihy se věnuje dlouhé historii civilizace. Ukazuje, jak jsme se od okamžiku, kdy oheň a úprava jídla umožnily rozvoj myšlení, dostaly k mnoha paradoxům: v roce 2021 přes osm set milionů lidí na světě trpí hladem, a přitom více než dvojnásobné množství trápí nadváha či obezita; bažíme po průmyslově zpracovaném jídle, to nám ale nedodává potřebnou výživu; cenu potravin určuje trh formou, která nijak nesouvisí s reálným množstvím, natož kvalitou vypěstovaných plodin... Podle Steelové je zásadní problém i v našem pojetí práce jako univerzální hodnoty. To, co prací nevzniká, tedy přírodní zdroje, jako by nemělo žádnou cenu, a co nemá cenu, toho je podle pravidel trhu k dispozici neomezené množství. Důsledky známe – klimatická krize

je externalitou, před níž světová ekonomika dlouhá desetiletí zavírala oči, aby neohrozila své zisky. Takový je aktuální stav, v němž se zdá, že prostor pro naději už dávno zmizel. Kudy tedy vede cesta ven?

Autorka navazuje na etický přístup Ernsta Friedricha Schumachera a jeho buddhistickou ekonomii založenou na hodnotě práce, která minimalizuje spotřebu a neohrožuje přírodu. Navrhuje celkem banální věc – hodnotový systém založený na skutečné ceně jídla: „Jelikož jídlo ovlivňuje v podstatě každý aspekt života, přijetí této ekonomie by mělo bezprostřední, revoluční dopad.“

Její tzv. sitopická (novotvar sitopie vznikl z řeckých slov *sitos*, jídlo, a *topos*, místo) ekonomika má potenciál nejen zvrátit nevyrovnanou produkci a distribuci jídla po celé planetě, ale i vše, co na náš hodnotový systém aktuálně navazuje: to, jak vnímáme lidskou důstojnost a práci, jak si vážíme sounáležitosti s druhými či jak přistupujeme k životnímu prostředí. Lidstvo, především jeho bohatší část, musí opustit ekonomii virtuální hodnoty a přejít k ekonomii, která počítá s realitou, vyčerpatelností zdrojů a planetárními mezemi.

To není nikterak nová myšlenka – na autorčině přístupu je ale podstatné právě to, že pragmaticky navrhuje návrat k něčemu tak hmatatelnému a univerzálně sdílenému, jako je jídlo. Inspiraci a předvoj tohoto přechodu Steelová vidí celkem předvídatelně v globálním potravinovém hnutí v čele s organizacemi, jako je La Via Campesina, a komunitou podporovaném zemědělství. Upozorňuje i na to, jak rovné a nezprostředkované vztahy mezi pěstiteli a odběrateli naznačují jiné uspořádání společnosti, založené nikoli na moci, ale vzájemném respektu a spolupráci.

Ekologické versus intenzivní

Zpráva Budoucnost potravin a zemědělství publikovaná v roce 2017 Organizací pro výživu a zemědělství při OSN upozorňuje, že do roku 2050 bude třeba produkci potravin a paliv zvýšit o padesát procent. Pokud

bychom pokračovali v intenzivním zemědělství, jak ho známe, znamenalo by to vyčerpání planety – a to necháváme stranou emise a přímé dopady klimatické změny. Namísto průmyslového zemědělství je třeba urychleně dát přednost zemědělství ekologickému, které se ovšem nevylučuje s technologiemi. Potřebujeme zemědělství chytré a šetrné, využívající agrolesnictví a jiné moderní i tradiční postupy.

Oblíbenou mantrou všech odpůrců ekologického zemědělství je, že je asi o třicet procent méně efektivní než zemědělství intenzivní. Jenže pokud bychom snížili současné horentní plýtvání potravinami v bohatém Severu na polovinu a přestali pěstovat krmivo pro hospodářská zvířata (a snížili masnou produkci jen na takový objem, který zvládneme nasytit z odpadů rostlinné výroby), mohli bychom se ekologicky živit zhruba z osmdesáti procent – a netvrdí to žádní ekofanatici, je to závěr rozsáhlé studie Spolkové vysoké technické školy v Curychu z roku 2017. Co zbylých dvacet procent? Představte si, kdybychom výzkum nyní zaměřený na intenzifikaci už tak intenzivního zemědělství naopak orientovali na zlepšení ekologických postupů...

Je to jako se vším – potenciál lidstva je skutečně takřka neomezený, nebýt toho, že jeho zacílení určují toky peněz. Nevratné vyčerpávání půdy, otrava vodních zdrojů hnojivy a pesticidy, zneužívání antibiotik ve velkochovech – tohle všechno jsou aspekty, které se do hodnoty potravin produkovaných intenzivním zemědělstvím jakýmsi zázrakem nepočítají. Intenzivní zemědělství možná podle čísel produkuje víc než ekologické, je to ale dáno jen tím, že soutěž, kterou vyhrává, je nastavena v jeho prospěch.

Cesta z krize

Klimatická krize způsobí v následujících desetiletích fatální problémy s vodou, extrémní počasí sníží výnosy sklizní a ti, kdo budou závislí na dovozu potravin z druhého konce planety, nebudou mít co jíst, protože pěstitelé si malý výpěstek nechají pro sebe. Tato krize zcela jistě bude budičkem, který nás donutí stávající směřování přehodnotit. Jenže tenhle budiček už dávno zvoní, a čím déle budeme smlouvat o pár dalších minut blaženého polospánku, tím tvrdší bude probuzení. Tomáš Uhnák to v naléhavém doslovu k *Sitopii* shrnuje: potřebujeme „urychlenou transformaci zemědělství a potravinových systémů tak, aby stála na podpoře ekologických metod hospodaření, adaptace na klimatickou změnu, krátké distribuční kanály a zajištění důstojného života zemědělců“. A především uznat, že prostor, který obklopuje město, není odvěky nepřítel nebo prostředí ke kořistění, ale podmínka našeho přežití.

Knihy *Sitopie* popisuje současnou situaci i cestu z ní tak přehledně a jasně, až se čtenář diví, že už na realizaci sitopismu lidstvo dávno nepracuje. Jeden dobrý přítel si z mé vášně pro tento styl angloamerického populárně-naučného psaní léta utahuje: trocha historek ze života, trocha faktů, trocha kritiky systému a vznikne tlustá kniha, s níž v MHD každý vypadá jako intelektuál, přestože se při jejím čtení nemusí bůhvíjak soustředit. Jenže ruku na srdce. Netkví právě v takovémto mixu přehledných dějin myšlení a srozumitelného podání naděje, že se kritikou současného uspořádání společnosti podaří nakazit i ty, kteří by jinak nic netušili o dějinách ekonomické doktríny, jež určuje naši současnou cestu do klimatického pekla? Víc takových knih, po nichž běžný občan spěchající za obživou vystupuje z tramvaje infikován trochou podvrtnosti!

Carolyn Steelová: *Sitopie. Jak zachránit svět pomocí jídla*. Přeložila Viktorie Janišová. Host 2022, 471 stran.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Cesta z krize prochází žaludkem. Foto Elina Mark (CC BY 4.0)

Hlad po hladu

Motiv jídla v subsaharských literaturách

Od africké literatury by mnozí intuitivně očekávali, že hladovění a jeho následky budou tvořit jeden z nejčastějších motivů. Skutečnost je ale jiná. Následující text na pěti příkladech ukazuje, že v subsaharských románech, kde hraje důležitou roli jídlo, bývá spíš řeč o jeho dostatku, či dokonce přemíře.

VOJTĚCH ŠARŠE

S Afrikou jsou často spojovány extrémy: kmenové války, banánové republiky, dětsí vojáci, obchod s lidmi a samozřejmě i ubohé bytosti kost a kůže. Stačí si vzpomenout na proslulý esej Jak psát o Africe (viz A2 č. 4/2021), v němž Binyavanga Wainaina ironicky vyjmenovává mnohá klišé západní reprezentace afrického kontinentu, mimo jiné právě hlad: „Na obálce nebo uvnitř knihy se nesmějí objevit spokojení a vyrovnaní Afričané, tedy ledaže by získali Nobelovu cenu. Kalašnikov, vystouplá žebra a obnažená řadra: na tohle vsaď.“ Afrika ani subsaharské literatury však nejsou plné hladovějících Afričanů a Afričanek.

Pátrání po motivu

Bylo by přitom nemístné tvrdit, že tento problém na africkém kontinentu neexistuje nebo že byl společnými silami Západu a místních vlád zažehnán. Je smutná pravda, že každý čtvrtý obyvatel subsaharských států trpí podvýživou (nejvážnější situace je v Jižním Súdánu, Středoafrické republice či Somálsku). To však z této skutečnosti ještě nedělá zmapovatelný literární motiv. Podobně Evropané vypijí nejvíce pint, půllitrů či tupláků piva za rok, a přesto bychom v evropských literaturách jako jedno z témat nutně nehledali poruchy trávicího traktu, respektive rakovinu konečníku či nadměrné usazování tuků převážně v oblasti břicha.

Dozajista se najdou literární díla Subsaharčanů a Subsaharčanů různých žánrů, která budou hlad reflektovat, tak jako Josef Formánek v *Úsměvech smutných mužů* (2014) popisuje fatální konsekvence alkoholismu. Když jsem prohledával svoji knihovnu frankofonních a anglofonních afrických autorek a autorů, opravdu mě do očí uhodilo několik románů, které do této tematiky zapadají – avšak ze zcela jiného úhlu pohledu: tři autoři a dvě autorky pocházející z různých částí subsaharské Afriky, publikující ve třech historicky odlišných obdobích (koloniálním, postkoloniálním a současném) a věnující se naprosto odlišným problematikám. Spojuje je forma angažovaného románu, který odráží nespravedlnosti na různých úrovních, jež se často až zdrcujícím způsobem propisují do každodenního života obyčejných Afričanů, ale také právě motiv potravin. Není v nich přitom řeč ani tak o hladu, jako spíše o nasycenosti či přesycenosti a jejich podobách.

Palčivé hostiny

Úvodní příklad nás přivádí k extrému překračujícímu stav sytosti, a to k touze po permanentním opojení. Slavný, byť ve své době vysmíváný nigerijský spisovatel Amos Tutuola ve svém prvním románu *Piják palmového vína* (The Palm-Wine Drinkard, 1952; česky 1966) přivádí na scénu postavu-vypravěče pijana. Jeho nenasytlost způsobila smrt sběrače, jenž si srazil vaz při pádu z palmy. Tato ztráta je pro pijáka nevyčísitelná, protože jedině on byl schopen alespoň částečně zklidnit jeho apetit. Pijan se tedy vydává na mytickou cestu, při které neváhá sestoupit do města mrtvých, odkud chce sběrače přivést. Neukojitelná žízeň a vidina téměř nekonečných zásob palmového vína (vypravěč totiž zdědil po otci úrodný palmový háj) je pro čtenáře vstupenkou do světa jorubské mytologie a kosmologie. Setkává se s fantaskními bytostmi, objevuje svět vyvěrající z imaginace naprosto odlišné kultury a je svědkem proměny líného pijana v cestovatele mezi skutečností a neskutečností.

Jiným případem je románová prvotina senegalského spisovatele Ousmana Sembèna *Le docker noir* (Černošský dokař, 1956), ve které hraje dostatek jídla důležitou roli pevného bodu ve společné paměti nelegálních imigrantů, pracujících v marseilleském přístavišti. Román mimo jiné popisuje tísnivé životní podmínky přistavních dělníků pocházejících z francouzských kolonií v Africe – od rasismu ze strany zaměstnavatelů přes směšné nízkou výplatu či nesnesitelné ubytování až po naprostou izolaci od lokálních obyvatel. K nápravě poměrů imigrantům nepomáhají ani neustálé stávky. Vše ale může alespoň na chvíli znovu získat lidskou tvář, a to když unavení subsaharští dělníci vcházejí do jedné restaurace poblíž přístavu, kde majitelka vaří pokrmy z jejich domovin a vždy jim připraví ohromné porce. Zde se hojnost jídla mění v živou a hmatatelnou vzpomínku na rodnou půdu a zároveň uzdravuje unavené tělo po celodenní vysoce plný talíř je ostrovem v nestabilním moři bídy, kde se snoubí poměrně nebezpečná práce s mnohovrstevným útlakem.

Třetí knihou z doby boje proti kolonialismu je román *Mission terminée* (Splněná mise, 1955) od kamerunského aktivistického spisovatele Monga Betiho. I tady najdeme motiv hojnosti jídla – nebo dokonce přemíry. Hlavní postava,

Jean-Marie Medza, je jakožto intelektuál studující v bělošské škole vyslán příbuznými do rodné vesnice manželky svého strýce, jež od něj utekla. Jean má za úkol přivést ji zpět. Čelí však jedné překážce, kterou vnímá jen on sám: je oslavován coby hrdina, protože jakožto jediný z rodiny a z okolí studoval na koloniální škole, což v něm ale vyvolává morální krizi – studia nedokončil, u maturity propadl a prokazovanou čest si nezasloužil. Vesničané se mu chtějí zalíbit, a tak pro mladého muže pořádají noc co noc oslavy s obrovským množstvím jídla a pití všeho druhu. Avšak sousto v ústech a hlt v krku spaluje Jeanovi vnitřnosti a připomíná mu jeho zdrcující neúspěch. Snaží se tedy opakovaným oslavám vyhýbat, ale bezvýsledně a každá nová hostina je pro něj čím dál palčivějším mučením ducha. Jeho přátelé si ale nedají říct – chtějí mu dokázat, jak si ho váží, a zároveň předvést muži z města, že i vesnický život je zdrojem bohatství.

Když není komu dávat

Z postkoloniální doby pochází román *La Grève des bättu* (Stávka žebráků, 1979) od Aminaty Sow Fall, jedné z prvních frankofonních prozaiček ze subsaharské oblasti. I ona zapojuje motiv potravinového dostatku, vykresluje jím ale úplně jiný aspekt senegalské společnosti: pověrčivost. Představitelé hlavního senegalského města Dakaru se rozhodnou před volbami násilím vyhnat všechny žebráky na opuštěnou farmu několik kilometrů za město, aby se zalíbili svým voličům. Nepočítají však s jednou věcí, a to zvykem tzv. povinné almužny. Obyčejní lidé jsou naučení, že pokud něco chtějí nebo je čeká nějaká životní zkouška, případně pokud čelí nemoci, musejí darovat jídlo nebo peníze žebrákům, aby si naklonili síly ovládající chod vesmíru. Avšak po čistce v dakarských ulicích není komu dávat. Vzniklý chaos má dva následky. Odkladiště žebráků, které je brzy objeveno, se rychle stane obzou hojnosti. Dakařané tam nanosí obětiny všeho druhu a žebřáci, aniž by kohokoli o cokoli žádali, tak mají vše: střechu nad hlavou, neuvádající komunitní život, jídla a pití, co hrdlo ráčí. Zároveň se ale lidé od stávajícího vedení města odvrátí, neboť nerespektuje tradice. Obraz nekonečných zásob je ironickým vítězstvím té úplně nejnížší sociální třídy, která pouze špinila ulice, nad tou téměř nejvyšší, jež ulice vyčistila, aniž by vzala v potaz fungování společnosti.

Posledním příkladem je mezinárodně oceňovaný román skotsko-sierraleonské spisovatelky Aminatty Forny *Ancestor Stones* (Kameny předků) z roku 2006. Hlavní hrdinka Abie se po letech strávených v Londýně vrací do rodné země, zničené táhlou občanskou válkou (Sierra Leone opravdu sužovala od roku 1991 celých jedenáct let občanská válka, do které byly zataženy okolní státy, tisíce žoldáků a dětských vojáků). Setkává se se svými tetami, od nichž získává velice úrodná pole kávovníků. Dějovou linku románu tvoří příběhy a osudy těchto žen. V jejich pozadí nicméně vzkvétají kávovníky, které přinášejí vidinu lepší budoucnosti nejenom Abie, jež se díky své pili stává úspěšnou pěstitelkou kávy, ale naznačují i světlou budoucnost úrodné země, která se vzpamatovává z kruté války.

Netvrdím, že subsaharské literatury jsou protkané motivem dostatku jídla, ať už v pozitivním či negativním významu. Spíš jsem chtěl ukázat, že ačkoli reálnou Afrikou hlad obchází, nemusí se to nutně tematizovat v literatuře. Jak se však otiskne do subsaharských literatur velice reálně hrozící potravinová krize způsobená šílenstvím Kremlu, to ukážou až následující postcovidové roky.

Autor je romanista.

Piják palmového vína. Foto Nick Hobgood, 1987–1991 (CC-BY-2.0)

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Navažská fantasy z konce světa

Nad Stopou blesku Rebecca Roanhorse

První díl fantasy tetralogie Rebecca Roanhorse z prostředí severoamerických Navahů přináší promyšlený postapokalyptický svět s mytologickými prvky. Za atraktivním prostředím knihy Stopa blesku ale trochu pokulhávají postavy i lehce předvídatelný děj.

FRANTIŠKA SCHORMOVÁ

Po klimatické katastrofě zaplavila voda většínu planety. Pro národ Navahů, který „už svou apokalypsu zažil víc než o století dřív“, se nejedná o konec, ale o „znovuzrození“. Skupinám původních obyvatel severoamerického kontinentu, které mají zkušenost s genocidou a kolonialismem, se v postapokalyptické budoucnosti sužované nedostatkem zdrojů žije o něco lépe než ve dvacátém a jednadvacátém století. Jejich území odděluje vysoká zeď, vystavená částečně za pomoci magie. Právě magie a mytické bytosti se vrátily po Velké vodě, potopě, která „ukončila Pátý svět a začala Šestý. Otevřela těm, kdo jsou jako já, průchod zpátky na svět,“ říká Kojot, jedna z bytostí tradiční mytologie. Nesmrtelní se navrátili z legend a snů, z písní a vizí a kráčí mezi lidmi. Spolu s nimi ale přišli i další tvorové: čarodějové, čarodějnice, duchové a netvoři.

Taková normální holka

Maggie Hoskie, hlavní hrdinka románu *Stopa blesku* (Trail of Lightning, 2018), úvodního dílu série *Šestý svět* Američanky Rebecca Roanhorse, netvoří loví. Nesmrtelný Neizghání ji vycvičil a naučil využívat darů – talentů, kterými vládou jednotlivé klany. Každý Diné, což je označení, jímž sami sebe nazývají Navahové a které znamená „člověk“, dostává do vínku nadání z klanu otce i matky. U Maggie je to rychlost a nelítostnost při zabíjení nepřátel: tyto dary ale musí používat opatrně. Zvlášť ten druhý je jí zdrojem nekoněčné frustrace a přemítání o hranici, za níž se lovkyně netvorů sama proměňuje v netvora. Kombinace traumatické minulosti a obtíže, s jakými navazuje a udržuje vztahy, je typická pro hrdiny a hrdinky New Adult příběhů, kategorie, která označuje věk protagonistky i potenciálních čtenářů. Nejde zde o příběh o dospívání, ale o vyrovnávání se s dospělostí. Hlavní hrdinkou a vypravěčkou *Stopy blesku* je drsná žena. To ale samo o sobě nezaručuje feministické sdělení příběhu. Naopak, Maggie je jakousi ženskou obdobou traumatizovaných a problematických detektivů a akčních hrdinů, kteří jsou vedle své antisociálnosti a emočních problémů obdařeni výjimečnými či nadpřirozenými schopnostmi, navíc bojuje s citovou závislostí na svém bývalém mentorovi Neizgháním, kterému věnuje velkou část svých myšlenek a který vystupuje jako

Kresba Jakub Hrdlička

typický „bad boy“. Děj posouvá série úkolů, jež Maggie dostává od různých mužů kolem sebe. To oni jsou aktivními agenty, to oni volí, co je dále potřeba udělat.

Pouští i ruiny měst

Silnou stránkou knihy je bezpochyby prostředí a jeho spojení s mytologií. Děj románu probíhá v krajině, kterou můžeme znát z klasických westernů: v kaňonech a pouštích. Postapokalyptické komunity v tomto prostředí přežívají podle nových pravidel. Román Rebecca Roanhorse bývá označován za městskou fantasy – označení postměstská fantasy je ale přesnější, protože mnoho měst, jak je známe, zde nenajdeme a městu se nejvíce podobá shořelý Crowpoint. Maggie a její parták Kai se těmito místy pohybují trochu jako v počítačové hře s jednou hlavní a řadou vedlejších misí, během nichž je potřeba zjistit informaci, donést někam předmět nebo se utkat s jinou postavou. Děj ale není obzvlášť komplexní: odpovědi na některé otázky, jež si Maggie klade, odhadne čtenář dlouho před hlavní hrdinkou a závěrečné odhalení pak není žádným velkým překvapením.

Stopa blesku prostě z dálky působí o něco lépe než zblízka: možná i proto kniha získala jedinou z významných cen, na něž byla

nominována: Locus Award 2019 za nejlepší románový debut. To ale neznamená, že nestojí za přečtení: velký podíl na tom má i pečlivá práce nakladatelství Gnom!, ať už jde o grafickou úpravu, překlad Jakuba Němečka nebo peritexty, zahrnující autorčin biografický medailon, doslov Miroslava Černého a poznámku překladatele. Dočteme se v nich mimo jiné o kritice spisovatelky ze strany příslušníků národa Navahů. Otázka reprezentace a práva na reprezentaci jsou témata, která bude kulturní scéna řešit ještě dlouho – a není jisté, zda se někdy dobereme uspokojivého řešení. Na výtky, že k Navahům nepatří, autorka argumentuje tím, že má navažského manžela a pobývala v navažských komunitách, a v sérii dále pokračuje. Z plánovaných čtyř knih série *Šestý svět* byly zatím publikovány dvě, po *Stopě blesku* vyšlo v roce 2019 pokračování nazvané *Storm of Locust* (Bouře kobylek), v němž se opět vrací Kai i Maggie. Pokud se dalším dílům povede vyrovnat nedostatky první knihy, a pokud se nakladatelství Gnom! rozhodne s vydáváním série pokračovat, máme se na co těšit.

Autorka je amerikanistka.

Rebecca Roanhorse: Stopa blesku. Přeložil Jakub Němeček. Gnom!, Praha 2021, 303 stran.

literární zápisník

Postavy na dovolené

JAKUB SEDLÁČEK

Člověk udělá ledacos, aby nemusel psát. Třeba Petr Šabach nám v nakladatelství říkával, že vždycy, když bylo třeba, aby zasedl k pracovnímu stolu, raději doma vyluxoval. Graham Greene údajně ubíjel čas u silnice a sledoval poznávací značky projíždějících vozidel – čekal na šťastné číslo, teprve pak mohl začít pracovat. Specialistka na thrillery Tess Gerritsenová o sobě tvrdí, že než aby se mořila s novým rukopisem, raději by se učila hrát na housle. Její kolegyně Patricia Cornwellová se zase vyznala, že jsou dny, kdy „si najde jakoukoli výmluvu, aby nemusela sedět u stolu a psát“, přičemž v takových chvílích má pocit, „jako by si její postavy vzaly dovolenou“. Když jsem editoval vikendovou přílohu Hospodářek, Richard Podaný se jedné reportérce pochlubil, že u každého těžkého překladu přibere na váze, protože si při řešení oříšků

pomáhá u ledničky. To americký spisovatel a novinář William Zinsser si vystačil s vodou – k barelu v kanceláři se během dne dostával s frekvencí, která drtivě převažovala fyziologickou potřebu pitného režimu. (Musím přiznat, že mám pro Zinssera pochopení. Také já při psaní špacíruju po místnosti – podobně jako lidé zabraní do telefonického hovoru –, takže jsem v Pasece už několikrát zaskočil spolupracovníky, když jsem náměsíčně přistál u jejich stolů.)

Psaní je zkrátka krocení myšlenek, jež dokážou být rozjívěné úplně stejně jako hopsající kůzlata. Zdá se, že námaha vynaložená na udržení hlavy v soustředěném režimu je v leccems podobná úsilí udržet tělo na židli. Existuje spousta triků, jak utíkovou mysl obalamutit, literáti (a v tom si rozumějí s životními kouč) si třeba pomáhají rozdělením úkolu na krátké etapy: mám smlouvu na knihu, a tak musím za hodinu vypotit tolik a tolik slov či znaků, ergo tolik a tolik kůzlat chytit do ohrádek.

Ale ruku na srdce, tohle je popis ideálního světa, ve kterém autoři podepisují smlouvy a dodržují termíny. V reálné nakladatelské praxi je často malým svátkem, když se podaří alespoň to první; to druhé je splněným snem. „Dřív než začnu, měli byste vědět, že jsem

smlouvu na tuto esej nepodepsala a nevrátila včas,“ otevírá Deborah Aaronsonová, viceprezidentka vydavatelství Phaidon, svou úvahu *Růžová musí překvapit* o redakční práci s obrazovými knihami. „O víc než měsíc jsem také překročila deadline na odevzdání vlastního textu. Ilustrované knihy mají svá zvláštní úskalí i radosti, ale dokázat zvládnout autory je výzva, již čelíte bez ohledu na to, na jakém druhu knih pracujete. Dostat od autora podepsanou smlouvu a dodržet termín je často nemalý výkon.“

A to prosím píše nakladatelská profesionálka, která moc dobře ví, jaké záseky udělají nedodržené termíny v edičních a výrobních plánech. Uvedený text navíc publikovala v roce 2017. Proč je to důležité? Protože se zdá, že po covidové hibernaci ochota plnit závazky (či aspoň odpovídat na maily) ještě víc poklesla.

Znám autory, kterým je třeba volat z cizích mobilů, aby vůbec zvedli telefon. Znam spolupracovníky (a věřte, že to jsou ve svých oborech skuteční mistři), kteří se schovávají jako děti před výpraskem a na WhatsAppu fingují, že vaše naléhání nečetli, i když na téže platformě ve stejné chvíli vykazují čipernou aktivitu. Abych se z toho nezbázlil, připomínám si osvěžující slova, která A. J. Liehm před páry lety svěřil v rozhovoru tomuto listu: „Redakční

práce spočívá v tom, že každý den lidi otravujete a tak dlouho je uháníte, až vám texty pošlou.“ Svatá pravda, říkám si, nejsem v tom sám.

Ale budme spravedliví. Psaní je kreativní proces a není to totéž jako vyplňování čísel do excelové tabulky. Naplánovat se nedá. Já bych tedy s literáty štvanými nervózními redaktory a vzpurnými postavami, co se každou chvílí dožadují dovolené, neměnil. „Celé dopoledne píšu čárku,“ vyznává se alter ego Henryho Millera ve filmové adaptaci *Tichých dnů v Clích*, „a po obědě ji jdu škrtnout.“ Ještě víc se „morální paralýze“ nešťastníka, co se pokouší uživit psaním, přiblížil Orwell v glose *Zpověď recenzenta knih*, která je věnovaná bídě literární publicistiky. „Kolem čtvrté dopoledne už bude mít knihy vybalené,“ píše se tu o vycukaném jedinci, jenž musí během pár hodin sesmolit článek o směsice titulů, které mu poslali z redakce, „ale stále ještě bude trpět nervovou neschopností je otevřít.“

Láká mě představa literární studie, která dějiny písemnictví pojedná jako historii výmluv, nesplněných slibů, autorského sebe mrskáctví a vyčerpávajících bojů s neschopností psát. Mohla by to být pěkná esej. Nebo dokonce kniha... Myslím, že doma potřebujeme vyluxovat. Autor je šéfredaktor nakladatelství Paseka.

Hlad, který je při chuti

Hostina patří ke stěžejním literárním toposům. Potvrzují to homérské eposy, žánr symposia, stále hojné evangelijní aluze i obliba kulinářských show a instagramerů. Je prostorem zastavení, spočinutí a sdílení, a proto zde slovo dokáže zasytit tělo, mysl i ducha. Některé vypravěči ale dávají přednost tomu, co je nestravitelné.

BLANKA ČINÁTLOVÁ

„Inu, milostivá paní, ono je jinak jíst něco z pouhé rozkoše a jíst to z hladu,“ praví personifikovaná lidová moudrost a empirie v *Obrazech z venkovského života* (1855) Boženy Němcové. Titulní postava *Babičky* tak zprazí kněžnu, která chce vyjádřit svou sociální empatii v okamžiku, kdy se mluví o chudých flašinetářových dětech, jež jedí kočky, vrány a veverky. Kněžna se pohoršuje, že se kvůli tomu lidé těchto dětí štítí, vždyť přece „veverka není špatné jídlo, sama jsem jí okusila“. Sociální i jazyková neobratnost kněžny oproti konverzační pohotovosti babičky, či spíše babiččina prostorečnost vzhledem ke kněžnině zdvořilosti spustí diskusi, v níž jídlo a stravovací návyky hrají zásadní roli. Ostatně na zámek se babička s vnučaty dostala díky jahodám darovaným kněžně. Babička jako všechny matky, jimž umřelo dítě, stejně jahody nejí, protože „to prý chodí Panna Maria po nebi a rozdává to ovoce těm malým dítkám. Kterého dítěte matka ale zdrženlivá nebyla a od toho ovoce jedla, tomu řekne Panna Maria: ‚Vidíš, holátko, na tebe se málo dostalo, matka ti to snědla.‘ Proto se zdržují matky od požití toho ovoce. No, a když se zdrží do Jana, zdrží se po Janě taky.“

Zakrojit Pánubohu do pat

Zatímco komorník chystá snídani, babička kněžně odvypráví příběh svého života, jenž ji sblíží s tragickým osudem Viktorčiným a současně ukazuje, že její moudrost povstala z četných strážní a bezmála odysseovského dobrodružství (útěk do světa za láskou, návrat vdovy s osiřelými dětmi válečnou zemí zpět domů). Na zámku servírují kávu, čokoládu a „rozličné lahůdky“, ale babička vše odmítá, protože snídá, obědvá i večeří výhradně kyselo. A tak zatímco kněžna k snídani popíjí kávu a usrkává ústřice, dostává se jí od babičky dalšího poučení, že by si člověk neměl zvykat na panská jídla, „to by brzy ve psí byl“. Lahůdky totiž nedodávají člověku žádnou sílu, což podle babičky dokládá i bledý a suchý vzhled panstva. Známé scény z *Babičky* ve zkratce ilustrují několik tradičních postojů západních společností k jídlu a stravovacím návykům.

Předně: akt jedení i nejedení je vždy ritualizovaným jednáním, které má vliv na dění mimo tento svět – na sytost zemřelých dětí pobývajících v nebi (když Panna Maria rozdává ovoce), na duše v očistci („Po drobečkách se šlapat nesmí, to prý duše v očistci pláčou.“) nebo na samotného Pánuboha: „Neslyšel jsi, když se zakrojuje do chleba, že se ukrájou Pánubohu paty? Nechtě je jak je, ty se neuč vymýšlet v jídle,“ kárá babička maškrtného Jeníčka. Babiččiny postoje vyjadřují také předvídatelný etický rámec, který vztah k jídlu vytváří i potvrzuje. Nejen obžerství (jeden ze sedmi smrtelných hříchů), ale jakákoli slast, mlsnost souvisí s neřestí. Jídlo nemá být lahodné a chutné, ale syté. Pochutiny, lahůdky – jako káva, čokoláda, ústřice – člověka jen zdržují od práce, vedou k zahálce a hlad stejně nezaženou. Ctností se tak stává nejen střídmost a uměřenost, ale i zdrženlivost a hlad (nikdo nedokáže držet tak přísný půst jako babička).

Svoboda vězí v chrupu

V Kafkově povídce *Umělec v hladovění* (1922, česky 1964) se hladovění dokonce stává uměním – pořádají se představení, abonenti sedí dlouhé hodiny před klecí s umělcem, přijíždějí školní exkurze, zapalují se pochodně, hrají tuše. Estrádní hladovění představuje zábavnou podívanou. Umělec sice trpí, ale „hladovět je lehké“. Jeho utrpení tedy nepramení z odříkání, ale z toho, že nikdo z diváků nebere vážně jeho zasmušilou náladu. Lačný dav se totiž exhibic v hladovění již přesytil. A právě v toho vyplývá umělcova tragédie, jeho

hladovění již nemá svědky, nedokáže přitáhnout pozornost. Absence diváků činí jeho hladovění absolutně zbytečným a jako v mnoha dalších Kafkových příbězích sledujeme proces metamorfózy člověka ve zvíře, bytosti ve smet – podobně jako posluhovačka v *Proměně* (1915, česky 1929) štouchá koštětem do vyhladovělé mrtvoly „tamtoho“, zde tyčemi rozhrnují dozorcí shnilou slámu, kde umírající umělec prosí za odpuštění, protože nemohl najít pokrm, který by mu chutnal. „Kdybych jej byl našel, věř mi, že bych nebyl dělal rozruch a najedl bych se dosyta jako ty a všichni ostatní.“ V kleci jej nahradí pardál, který se láduje tím, co mu chutná, jemuž z tlamy sálá radost ze života a svoboda „jako by mu vězela kdesi v chrupu“. Hlad se u Kafky nepojí se zásluhami či ctností, ale s absencí moci a ztrátou svobody. Hladovění stigmatizuje, hrdina jím přijímá své viny.

Korektury povídkového souboru *Umělec v hladovění* provádí Kafka doslova na smrtelné posteli, v situaci, kdy tuberkulóza zachvátila jeho hrtan natolik, že mu nepomáhají ani alkoholové injekce, nemůže mluvit ani polykat. V korespondenci z posledních týdnů života narazíme často na obrazy neutišitelné žízne, s níž se pojí představa slastného, lačného pití. V dopisech rodičům se opájí představou, jak si s otcem vypije „pár pořádných velkých doušků“ piva, prosí, aby mu v listech vyprávěli historky z pijáckých radovánek. „I jen časťtými rozhovory o pivu, vínu (vodě), a jiných krásných věcech jsem velmi často téměř opilý. Z Franze se stal vášnivý piják,“ žertuje v přípisu Franzova přítelkyně Dora. Motivy hladu a žízne u Kafky doprovázejí nezřídka právě obrazy zvláštní lačnosti, jejíž živočišnost a dynamika jako by byly příslibem a garancí zdravého života. Jako by Kafkovo abstinentské a vegetariánské úsilí o zdravý život neustále selhávalo a naráželo na limity těla, v němž „krev stařeckou silou sotva proplachuje holeně“ a jemuž se nemoc jeví jako normální stav.

Samozřejmost prošení o vodu

Zatímco v popisu každodenní empirie (autora i jeho postav) dominují obrazy skoro až mnišské askeze, v okamžicích, kdy se vypravěčova imaginace odklání od pozorování a deskripce k představám a snění, narůstají motivy lačnosti a leckdy i groteskní žravosti. V deníkovém zápisu z října 1911 popisuje touhu, kterou má, když cítí, že má zdravý žaludek: „Vidím-li klobásu s cedulkou oznamující, že je to stará tvrdá domácí klobása, hltavě se do ní ve své představě zakousnu a rychle, pravidelně a bezohledně polykám jako stroj. Zoufalství, které i v této představě po tomto činu následuje, můj spěch ještě vystupňuje. Dlouhé kusy tuhé kůže od žeber si cpu nerozkousané do úst a zadem je pak zas vytahuji ven, až mi to rve žaludek a střeva. Špinavá hokynářství vyjídám do posledka. Cpu se uzenáči, okurkami a všelijakými špatnými starými ostrými pokrmy.“ Čím se vnější okolnosti jeví více neblaze, tím více se představy o jídle idylizují, nicméně na lačnosti neztrácejí. Z inflací zasaženého Berlína píše sice zamilovaný, ale s nedostatkem materiálního zabezpečení i fyzických sil zápasící Kafka do Prahy o tom, jak snídá med a obědvá holuba, a prosí, aby rodiče posílali linecký koláč s chvalně proslulou marmeládou. Sestrě posílá k narozeninám imaginární kulinářský dar: představu bazénu naplněného kyselým mlékem, obloženého plátky okurek a kabinami z čokolády, které ozařuje slunce z olomouckých syrečků. „Celá ta nádhera“ se však „scvrkává na jediný polibek k narozeninám“.

Klíč k pochopení kafkovských obrazů hladu a lačnosti podle mě nespočívá ani tak v odkazech na jeho tuberkulózní martyrium, ale ve vzpomínce, k níž se on i jeho

životopisci často vracejí. V *Dopisu otci* (psáno 1919; vydáno 1952, česky 1996) zmiňuje příhodu z dětství – jako dítě v noci fňukal, že chce vodu, otec to považoval zřejmě za rozmar, a když nebyl k utišení, zavřel ho v noční košili za dveře na pavlač. „Nedokázal jsem nikdy uvést do správného vztahu samozřejmost bezdůvodného prošení o vodu, samozřejmost, o níž jsem byl přesvědčen, a výjimečnou hrůzu vnesení ven. Ještě po letech jsem trpěl mučivou představou, že skoro bezdůvodně přijde obří muž, můj otec, poslední instance, a odnese mě z postele na pavlač, a že jsem tedy pro něj takové nic.“ Stav žízne (hladu) zde vyjadřuje situaci bezvládnosti, nemohoucnosti, nedosažitelnosti něčeho, co se zdá přirozené a samozřejmě možné. Představa moci je pak spojena s lačností, která paradoxně osmyslňuje hlad. Otec svůj „notný hlad“ uspokojuje tak, že všechno hltá „rychle, horké a velkými sousty“, srká, drobí, a dokonce si u jídla stírá nehty a čistí párátkem uši.

Veřejná jídelna

„Velkým, nepochopitelným hladem“ trpí rovněž hrdina stejnojmenné povídky Thomase Bernharda (1954, česky 2010). Zápletkou i styl vyprávění v leccems připomínají Kafkova *Jezdce na uhláku* (1917, česky 1964). Ten cválá zmrzlou ulicí na uhláku a prosí o lopatku uhlí, Bernhardův osamělý vypravěč s hladem, „jaký může mít člověk, když se vyděšeně probudí ze spánku a volá jméno, o němž ví, že je škrtnuté z velké desky znamenající jeho štěstí, vyděšeně jako divoké zvíře“, chodí po rozpáleném městě a prosí o práci. Obchází lahůdkářství, stánek se zeleninou, ale lidé jej – podobně jako jezdce na uhláku – nevidí a neslyší. Klepe, ale dveře se neotevírají. Přecpe se až k bolesti poloshnilými rajčaty a po prosebném martyriu upadne do spánku, v němž vidí „domov bezdomovců, nekonečnost konečných, nebo pomíjivých a věčně dozrávajících pole zdánlivě neplodných lidí“. Zdá se, že i u Bernharda zachycuje hlad mezní stav existence. Stejně jako smrt nebo nemoc, které – rovněž jako u Kafky – nepředstavují ani tak limitu lidského života, jako spíš jeho výchozí stav a normu. I v této rané Bernhardově povídce vyvolává hlad neukojitelnou lačnost a zkušenost nepochopitelnosti se zjevuje ve své paradoxní absurditě, doslova sklízí plody neplodnosti.

V pozdějších Bernhardových textech souvisí jídlo spíše s nechutí a touha po hladově, střídme existenci často ústí v tragikomickou grotesku. Myslitelé Kollera, ústřední postavu *Konzumentů levných jídel* (1980, česky 2006), příroda „vpravila do situace, v níž neštěstí psiho kousnutí proměnil ve své štěstí“ a „duchovní triumf“. Tělesné zmrazení jej totiž dovedlo k „nejzazší mezi myšlení“. Pozorování štamgastů Vídeňské veřejné jídelny mu způsobilo duchovní zaslíbení a přivedlo jej k absolutnímu vědeckému poznání, jež hodlá formulovat v epochálním spisu o fyziognomice konzumentů levných jídel. Jeden z konzumentů trpí „prátrovou nemocí“ – touží cestovat po světě, ale dojde mu, že takové cesty nemají větší cenu než hodinová procházka v Prátru a potěšení, jaké mu skýtá sklenice piva a mlácení do fackovacího panáka. Knihkupec, nejduchovnější z konzumentů, zažívá svět jako peklo, neboť je „ustavičně konfrontován s absolutní nesmyslností toho, co bylo kdy sepsáno“. Třetí ze štamgastského kvarteta se z horala proměnil ve velkoměstského člověka, píše pokoutně básně a lže o svém vysokoškolském vzdělání. Čtvrtý si sice skutečně „odseděl univerzitu“ a získal učitelské místo v „duchamorném ústavu“, ale zase bájí o svém slechtickém původu. Koller popisuje duchovní fyziognomiku ztroskotanců. Někdo pije, někoho opouští zdravý rozum, někdo si vytváří falešnou identitu,

PROSTOR
revue 117

Nové číslo vychází 29. 6. 2022

Evropa prochází žaludkem

Markéta Slavková ★ Eva Ferrarová ★ Elsa Aids ★ Zdeněk A. Eminger ★ Daryna Gladun ★ Karel Černý ★ David Šir ★ Antonín Artaud ★ Irena Korbelařová ★ Max Ščur ★ Milena Lenderová ★ Marie Macková ★ Božena Němcová ★ Dušan Janák ★ Eiríkur Örn Norðdahl ★ Miroslav Kouba, Gabriela Fatková ★ Peter Sragher ★ Tomáš Uhnák ★ Arkadij a Boris Strugačtí ★ Lenka Brunclíková ★ Danilo Kiš ★ Abigail Weil ★ Radu Sergiu Ruba ★ Ondřej Macl ★ Jan Truhlář ★ Petr Bittner ★ Ana Marija Grbić ★ Duňa Panenková ★ Karel Holub ★ Jana Orlová ★ Milan Svoboda ★ Witold Szablowski ★ Martin Franc ★ Pavel Sladký ★ Nicolae Spătaru ★ Eva Klíčová ★ Martina Lupinková ★ Olga Šlovík ★ Bernardeta Babáková ★ Martin Svoboda ★ Tomáš Štíler ★ Jan Spěvák ★ Ondřej Trhoň

Několik nestravitelných vyprávění

ale všichni ztroskotávají v uskutečnění svých životních přání. I sám Koller. Ještě předtím, než stihne svůj opus magnum dopsat, v okamžiku duchovního osvícení škobrtne o vlastní protézu, způsobí si zranění hlavy a zemře.

Gastronomické tance smrti

Jaké osvícení mohlo vzejít z přítomnosti ve společenství strážníků Vídeňské veřejné jídelny? Do jaké míry vnímat zamýšlený titul Kollerova neuskutečněného spisu, totožný s tím Bernhardovým, jako metaforu? Oproti patetickému a rozjitřenému já *Velkého, neuchopitelného hladu* zde Bernhard konstruuje pro něj ne zcela typický plurál – nebyt nešťastného zakopnutí, pátý fyziognomický portrét by patřil Kollerovi. Konzumování levného jídla nestigmatizuje postavy Bernhardovy prózy sociálně, symbolizuje spíše periferii mentální. Příznačně nikoli v Božském oku (lokál, kde je štamgastem vypravěč, jenž tlumočí Kollerova pozorování), ale ve veřejné jídelně dochází k osvícení, k odhalení iluzí. Podstata životního ztroskotání (vá)ní se zde náhle jeví stejně prostě jako levné jídlo.

V *Mýcení* (1984, česky 1999), kde autobiografický vypravěč nechává průchod svému

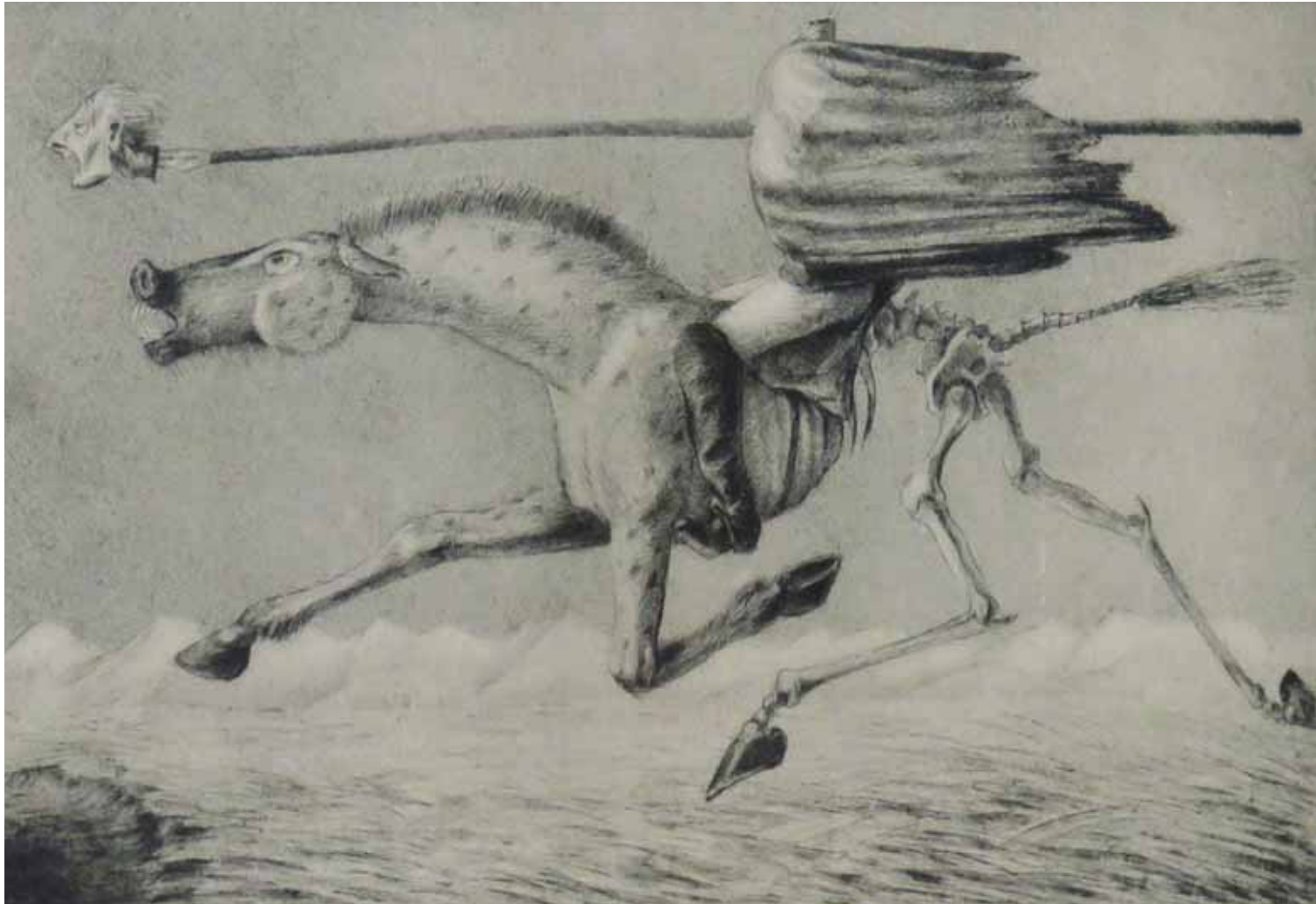
jejich výtvorů, a cítím totéž, co jsem nyní cítil v souvislosti s touto večeří, s touhle nechutnou uměleckou večeří. (...) Deprimující, co se z nich za třicet let stalo, co se stalo ze mě,“ konstatuje vypravěč. Coby skrytý host sleduje jako na divadle „manželskou špinu“ a „perverzní intimacy“ hostitelů a v intencích barokních tanců smrti dochází k tomu, že „život je jen hraná existence, odporná, směšná, naprosto komická“. Mentální a fyzické znechucení se neustále prostupují – nápoje jsou příliš teplé, nebo příliš studené, jídlo příliš sladké, nebo příliš kyselé. Na rozdíl od střídme existence ošuntělých jídelen a hospod zobrazuje Bernhard měšťanský salon jako opulentní místo, kde se plýtvá jídlem i slovy. Herec, na jehož noční příchod se čeká a kvůli němuž se večeře podává, hladově hltá a přitom plká o nietzschovských alpských výškách, do nichž je třeba vystoupat, „abychom získali správný pohled na svět“. Ovšem vypravěči se noční ládování bramboračkou a fogošem jeví jako „perverzní“ a jídelna jako márnice.

Anděl hladu

V románu *Rozhoupaný dech* (2009, česky 2010) Herty Müllerové nabývá hlad konkrétních

Prostřednictvím personifikovaných a materializovaných obrazů hladu se tedy Müllerová pokouší vykreslit nevypověditelné. „Anděl hladu si klade mou tvář na svou bradu. Rozhoupe mi dech. Rozhoupaný dech je delirium a jaké delirium. A fantazíruje o jídle. Ve vzduchu vidím bílé prostřené stoly, štěrky skřípe pod nohama.“ Hladem rozhoupaný dech vyjadřuje závrať okamžiku mezi ještě životem a taktak smrtí. „O hladu se nemluví, když má člověk hlad,“ konstatuje vypravěč. Hojnost obrazů jídla – snění o jídle, vyprávění kuchařských receptů, transmutace liter v požívatinu („Výbor lyriky osmi století jsem snědl v podobě kukuřičné mouky a vepřového sádla.“) – dokazuje, že hlad díky lačnosti stojí na straně života. Lágrový (ale také třeba exilový) stesk je definován jako „hlad po místě, kde byl člověk sytý“. Tragičnost zkušenosti těch, co přežili, ale spočívá v tom, že se k původní sytosti nelze vrátit. Protagonista *Rozhoupaného dechu* je „uvězněn v chuti jídla“ a i sedesát let od návratu z lágru „jí proti hladovění“ a tak strašně rád, že nechce ani zemřít, protože pak nebude moci jíst.

Zdánlivě lehkomyšlnější uvěznění – uvěznění moderností a nezralostí – popisuje Witold

Alfred Kubin: Hlad, 1903

rozčilení, vede znechucené pozorování strážníků rovněž k deskripci „naprosté katastrofy“. Samotná hostina – ať se jedná o kar ve venkovské hospodě nebo o salonní uměleckou večeří vídeňské smetánky – se proměňuje v danse macabre. Upřímné truchlení nelze verbalizovat. Namísto něj si pozůstali nad gulášem evokují mrtvolu přítelkyně vytahovanou z plastického pytle a navlékání rubáše, jež ovšem není možné popsat, „tak strašlivé to bylo“. Hmatatelným mementem této hrůzy se stává náprsenka potřísněná gulášovou šťávou.

Se společenstvím konzumentů veřejné jídelny a zchátralých přátel gulášového karu kontrastuje „umělecký ksindl“, jenž se schází na večeři manželů Auerbergerových a který vypravěč *Mýcení* rozhořčeně sleduje skrytý v ušáku. „Jsou jen larvami či slupkami těch, jimiž byli kdysi; stačí slyšet, co říkají, stačí se na ně podívat, stačí se dostat do blízkosti

rozměrů, jež se přenášejí do prostoru, a díky andělu hladu i antropomorfní ráz. Délka, šířka i výška předmětů se přizpůsobuje rozměrům, respektive nezměrnosti hladu. Silnice například voní po teplých meruňkách. Müllerová vypráví příběh sedmihradského Němce deportovaného do sovětského pracovního tábora. Hlad bezpochyby patří k emblematickým motivům tzv. lágrové či vězeňské literatury, autorka s tímto narativem ale nakládá jinak, než jsme zvyklí. Lyrický jazyk, jímž dospívající protagonista, budoucí básník, zprostředkovává otřesnou zkušenost, proměňuje i motiv hladu. Brutalita lágrové každodennosti se skrývá v podezřele něžných obrazech rostlin a věcí. „Hlad, který je neustále při chuti“, který se „nenasytně obnovuje“, se jako ozvěna ozývá v hrdinově mozku, neboť „neexistují slova, která by odpovídajícím způsobem vystihla utrpení hladem“.

Gombrowicz ve *Ferdydurke* (1937, česky 1997). Jeden ze symptomů moderní společnosti, jež diagnostikuje, spočívá v lačnosti a požívačnosti. „Vychutnávat je přece naším úkolem číslo jedna, vychutnávat musíme, vychutnávat, i když manžel, manželka a děti umírají, i když se nám srdce trhá na kusy, hlavně když je to chutné! – předsevzal jsem si antikulinární činnost.“ Antikulinární činnost, která se u hrdiny projevuje rozbabráním kompotu a u vypravěče rozložení románové formy, ovšem neznamená sentimentální návrat k etice střídmosti a zdrženlivosti. „Nic, co je chutné, nemůže být strašné. (...) Jediné to, co je nechutné, je doopravdy nestravitelné.“ Kafka, Bernhard ani Müllerová neordinují hlad jako dietu proti přesytnosti, ale na škále lačnosti a nechuti zkoumají to, co se nedá strávit.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Za mezi

Vymyšlené hřiště

MATOUŠ JALUŠKA

Tristan, Isoldin milenec, hodně a daleko skáče. Staročeské verzi tohoto příběhu Tristany (zde Tristramovy) dodávají rytmus. Skok na postel, při kterém se hrdinovi otevrou staré rány a krev zalije Isoldu (Izaldou), poslouží rádcům jejího manžela, krále Marka, jako důkaz jejich cizoložné lásky. Tristram má být potrestán, zachráně se však skrz úzké okénko kaple, skočí do řeky, přeplove ji a uchýlí se do lesního úkrytu, kde po nějaký čas s Izaldou žije. Po rozpadu tohoto dočasného ráje a Izaldině návratu k Markovu dvoru se s ní stýká v přestrojení, maskuje svou tvář, nakonec jej však lze identifikovat právě podle jeho podivuhodných skoků.

Není tudíž překvapivé, že Tristram ke skákání odkazuje, i když se na turnaji potýká s jistým rytířem jménem Štilfrid: „Tristram běže v zahradu, chtěl s Štilfridem míti svádu, na Štilfrida voláše, řka: „Musíš tebe zaplakati tvá máti, chciť skoku tvého ukrátiti...“ Štilfrid však Tristrama rychle sráží ze sedla, probodává a od mrtvého těla kluše k neapolskému králi, svému pánu, v gestu věrnosti implicitně kontrastujícím s Tristramovým vztahem k Markovi.

To se neděje ve staročeské (ani jiné) verzi příběhu o Tristanovi a Isoldě, tam mužský hrdina umírá docela jinak, ale v krátké próze snad ze začátku 15. století, nesoucí v rukopisech i knížkách lidového čtení obvykle nadpis „Kronika o Štilfridovi“. Titulní hrdina je český kníže, který se neapolskému králi dává inkognito do služby, aby dobyl slávu pro komunitu Čechů. Při turnaji se vedle Tristrama utkává s dalšími jedenácti rytíři. Devět z nich zabije. Jsou tu zástupci okolních zemí (Rakouska, Uher), exotické ciziny (Adrian Africký) i různých literárních tradic. Bojovníci z Řecka a z Týru odkazují k antickým narativům, z německé epiky pochází „Žibřid Ruozžený“, vlastně Hürnen Seyfrit, Siegfried, jehož neprorazitelná kůže z rohu se (možná v úmyslném překladatelském vtipu) proměnila v růže. K nim patří i Tristram, který chtěl krátit skoky Štilfridovy, ale nakonec sám doskákal. Sice je to Tristram „z Opočan“, náhradní hrdina, který může být zabit, aniž by tím byly ohroženy velké příběhy, přitom však zřetelně odkazuje k týmž příběhům o skákání a smutku.

Přínosem Štilfridova vítězství se stává vylepšení českého erbu. Na začátku povídky mají Čechy ve znaku kotel, který odkazuje k restu určenému podle kronikáře „Dalimila“ Boleslavovi I. za vraždu jeho bratra Václava. Český král se měl od té doby při hostinách na císařském dvoře starat o nádobí. Štilfrid si dal za úkol získat něco lepšího. Jako odměnu za vítězství na turnaji proto neapolského krále požádal o erb panovníka, v jehož barvách bojovali poražení šampioni – „erb krále englického, totiž orla červeného v zlatém poli za tento kotel, kterýž na svém štítu nesu“. Neapolský král souhlasil a Štilfrid „hnedky kázal kotel zetřieti a orla červeného v zlatém poli kázal malovati na své korúhvi i na svých všech praporcích“.

To je dost zvláštní. Znak těchto barev český stát nikdy neměl ani tu nikdy nevládl žádný Štilfrid. Dominantní český hrdina, ironicky překonávající reprezentanty celého světa a odměněný erbem, který nikdy nebyl.

Vítězíme nad celým světem na vymyšleném hřišti a svým jednáním přímo destruujeme, jak moc fiktivní to hřiště je. A to je krásné.

Ádvojka hledá redaktora/redaktorku rubriky výtvarné umění!

Od roku 2005, kdy A2 začala vycházet, na jejích stránkách publikovaly stovky autorů, redakcí prošly desítky kolegů. Stáli jsme u zrodu řady zásadních počinů – ať už se jednalo o knižní či hudební festivaly nebo třeba o komentářový web. Těžištěm nicméně zůstává vydávání časopisu s „novinovým formátem“ a kvalitním obsahem – mezi stálé přispěvatele ovšem nepatří jen respektovaní publicisté, akademičtí pracovníci, umělci, aktivisté a další osobnosti společenského a kulturního dění, ale také začínající autoři.

A2 má pověst levicově zaměřeného média, pro fungování redakce však vždy byla a nadále zůstává zásadní názorová pluralita a otevřenost. Redakční kolektiv A2 se dlouhodobě rozvíjí jako přátelské, rovnostářské, neformální prostředí, na jehož podobě se podílí každý z členů redakce. Asi i díky tomu se daří tento neziskový projekt v trvale podfinancovaném sektoru dlouhodobě udržet.

Koho hledáme?

Hledáme kolegu/kolegyni, který/ktará by do každého čísla – tedy dvakrát měsíčně – zajistil/zajistila jeden nebo dva příspěvky do stránkové rubriky výtvarné umění. Aktuálně jde jen o jednu novinovou stranu (o celkovém rozsahu 6000–9000 znaků), s tím, že do budoucna bychom po dohodě tento rozsah rádi zdvojnásobili (a spolu s tím i honorář). Kromě toho výtvarný redaktor do každého čísla zajišťuje krátkou recenzi aktuální výstavy (o rozsahu 1500 znaků). Jednou až dvakrát ročně bychom pak vybranému tématu spojenému s vizuálním uměním, případně uměleckým provozem věnovali více prostoru v rámci tzv. tématu čísla.

Část obsahu redaktor/redaktorka vytváří sám/sama, především ale oslovuje autory/autorky a spoluurčuje témata příspěvků. Rádi bychom reflektovali aktuální trendy jak v umění, tak na umělecké scéně obecně, případně se kriticky obraceli do minulosti a propojovali recenzní formát a oborovou reflexi s pohledem na širší společenské trendy. Otiskujeme také rozhovory a volnější, „úvahové“ texty. V každém případě nás ale především zajímá vize, s níž by nový redaktor či nová redaktorka přišli.

Co by uchazeč/uchazečka měl/měla umět?

Od uchazeče/uchazečky – ať už by šlo o teoretika, kurátora, publicistu, absolventa humanitního či uměleckého oboru nebo o člověka s pracovní zkušeností redaktora – očekáváme schopnost nejen psát, ale také redigovat texty, a to jak po obsahové stránce, tak (alespoň do jisté míry) po stránce stylistické (všechny texty nicméně procházejí ještě důkladnou jazykovou redakcí a korekturou). Dále by se nový kolega/kolegyně měl/měla každé druhé pondělí účastnit odpolední redakční porady, spolupracovat na obsahu časopisu, případně na dalších redakčních aktivitách, a zachovat si odhodlání přežít v drsných podmínkách kulturního prostředí.

Platové podmínky a rozsah práce

Odměna je 4000 (či posléze 7500) Kč měsíčně: redaktor/redaktorka dostává 4000 Kč měsíčně za přípravu jedné novinové stránky a jedné minirecenze do obou čísel, která daný měsíc vycházejí. Při nástupu by šlo o jednu stránku, existuje však (námi preferovaná) možnost tento rozsah zdvojnásobit. Jde o práci na smlouvu, která je časově relativně nenáročná, i když pravidelná, dlouhodobá a – kreativní.

Termín nástupu

Přelom srpna a září 2022.

Dokdy nás můžete kontaktovat?

Krátký text o sobě a své představě vedení rubriky, případně o svém pohledu na A2, pošlete nejpozději do 14. srpna 2022 na adresy rychetsky@advojka.cz a spina@advojka.cz. V předmětu e-mailu uveďte VÝTVARNÝ REDAKTOR, respektive VÝTVARNÁ REDAKTORKA.

To nebyl mor, synu, ale stát

Hladomor 1932–1933 v ukrajinském filmu

Téma hladomoru na Ukrajině bylo do konce osmdesátých let v Sovětském svazu tabu. Od té doby ale vzniklo několik ukrajinských i zahraničních filmů, které se k němu vztahují tu schematičtěji, tu komplexněji.

MIROSLAV TOMEK

Snad nejtragičtější událostí 20. století je v ukrajinské historické paměti hladomor let 1932–1933. Nucená kolektivizace zemědělství a nerealisticky stanovené kvóty dodávek obilí, které musely nově vzniklé kolchozy plnit, způsobily podle konzervativních odhadů smrt dvou a půl až tří a půl milionu lidí. Historici se dodnes prou, zda šlo „jen“ o nezamýšlený důsledek Stalinovy hospodářské politiky, nebo o genocidu, jejímž cílem bylo zlomit ukrajinský venkov. V Sovětském svazu se přitom až do konce osmdesátých let o hladomor mlčelo. První hraný film, který ukrajinský hladomor zachycuje, vznikl až v posledním roce existence tohoto státu.

Mučednictví bez příběhu

Snímek ukrajinského režiséra Olese Jančuka *Hladomor '33* (Holod-33, 1991) volně vychází z románu exilového spisovatele Vasyla Barky *Žovtyj kniaz* (Sinavý jezdec, 1962). Jak ve své studii píše ukrajinská kulturoložka Olha Papaš, tragédii ukrajinského venkova Jančuk pojímá především jako příběh oběti a mučednictví s hlubokým náboženským podtextem. Něco jako zápletku tu nenajdeme. Film je v podstatě sledem symbolických scén, které vyjadřují protiklad mezi duchovně silným ukrajinským národem a bezduchou komunistickou mašinérií. Úvodní záběry nás přenášejí do venkovského kostela, kde ukrajinští vesničané naslouchají kázání o boží lásce, když vtom dovnitř vtrhnou představitelé sovětských bezpečnostních orgánů. Rolníci se snaží zachránit cenné předměty a ikony před zabavením či zničením. Scéna vrcholí v okamžiku, kdy komunisté shodí z věže kostelní zvon a ten se pádem na zem rozbije. Film dále sleduje osudy jedné z vesnických rodin – Katranyků. Nedožíváme se o nich nic bližšího, jsou pro nás jen anonymní skupinkou lidí vystavených nezměrnému neštěstí. Otec po vyplenění kostela ukrýje zlatý kostelní kalich. I zde je přítomna hluboká symbolika, vždyť kalich představuje, jak píše Papaš, „kvintescenci duchovního bohatství“, jehož uchování je přirozeným úkolem ukrajinské rodiny.

Po formální stránce film připomíná sérii vzájemně takřka nepropojených živých obrazů, střídavě černobílých a barevných. Zřejmý je tu vliv ukrajinského poetického filmu šedesátých a sedmdesátých let. O hereckých výkonech nebo psychologii postav nemůže být řeč, většina hrdinů prostě ztělesňuje určitý archetyp. Sebeobětování tu má jak podobu sebevraždy, k níž zoufalství z nesplnitelných příkazů dohnalo svědomitého stranického pracovníka, tak masové smrti neozbrojených rolníků. Zbédování muži se vydají k mlýnu, kde vojáci strážejí zabavené obilí, a nerozprchnou se, ani když strážé zahájí palbu. Do jednoho zemřou.

Jančukův film po svém zasáhl do historie. Televizní premiéru měl v předvečer ukrajinského referenda o nezávislosti, které se konalo 1. prosince 1991. Oddělení Ukrajiny od SSSR tehdy schválilo 92,3 procenta voličů. Ukrajinská historička Julija Kysla v této souvislosti poukazuje na závěrečnou scénu filmu. Malý Andrij, poslední přeživší z rodiny Katranyků, se táže muže, na kost vyhublého, kam se všichni poděli. „Vzal je snad mor?“ „Ne, synu, to nebyl mor, ale stát,“ odpovídá mu stařec a přidá ještě varování: „Utíkej odsud.“

Autorka se domnívá, že režisér tuto výzvu nepřímou adresoval všem Ukrajincům, které čekalo rozhodnutí o odchodu jejich země ze SSSR. *Hladomor '33* se ve své době dostalo i jisté mezinárodní pozornosti. Recenze, která roku 1993 vyšla v americkém deníku New York Times, konstatovala, že způsob, jakým zachycuje lidské utrpení, se pozoruhodně liší od zběsilého násilí a hysterie hollywoodských filmů.

Ukrajinec-oběť, bolševik-kat

Další filmy zachycující hladomor na sebe nechaly čekat mnoho let. Neznamená to, že by se ukrajinská společnost o toto téma nezajímala, avšak ukrajinská kinematografie zažívala po rozpadu SSSR těžké časy a nové snímky prakticky nevznikaly. Až v roce 2013

si ukousl příliš velké sousto. Film, který se snaží vyprávět historii Ukrajiny od konce první světové války až do let hladomoru, lze jen stěží sledovat s vážným výrazem. Naivní idealizace ukrajinského venkova tu nabírá selankovitých rysů, takže se zdá, jako by Ukrajinci před vznikem SSSR jen tančili a zpívali, oděni v bělostné lidové kroje. I zde se vyskytuje motiv sebevraždy ukrajinského komunisty, v souladu s celkovým dobrodružným pojetím jde však jen o předejdu ke konfliktu, který propukne po jeho pohřbu. Rvačka s pracovníky sovětské bezpečnosti dostane hlavního hrdinu Jurije do vězení. Když z něj uprchně, nezbyvá mu než zůstat v ilegalitě. Protiváhou hrůz hladomoru je ve filmu ukrajinské hnutí odporu, které tu působí jako početná a dobře vyzbrojená gerila. To je sice z histo-

nabídnou polévku ze svého bratříčka. Vzдор realisticke výpravě (některé scény jako by reprodukovaly známé snímky, které v Charkově během hladomoru pořídil rakouský inženýr Alexander Wienerberger) a takřka dokumentárnímu pojetí filmu místy schází uvěřitelnost. Zkušený novinář se například začne vyptávat mužů, kteří pod dohledem vojáků nakládají vagóny, kam že všechno to obilí vezou, načež ho tázaní nepřekvapivě označí za špióna a jemu nezbyvá než prchnout. Snad jako varování před ohlupující propagandou mají působit opakující se prostřihy na George Orwella, který o mnoho let později píše svou slavnou alegorii *Farma zvířat*. Jak přesně ale Jonesova cesta s Orwellovou knihou souvisí, není jasné – film sice zachycuje setkání obou mužů, k tomu ale ve skutečnosti nikdy nedošlo.

Výpravný seriál A budou lidé zachycuje život ukrajinské vesnice od začátku 20. století až do let hladomoru. Foto STB

se objevil *Průvodce* (Povodyr), film režiséra Olese Sanina. Tentokrát jde naopak o velmi „hollywoodský“ dobrodružný příběh, v němž se meziválečná historie Ukrajiny proplétá s folklórem a starými legendami. Americký inženýr Michael Shamrock, který pracuje v ukrajinském Charkově, se pokusí předat dokumenty o hrozcím hladomoru britskému novináři v Moskvě. Sovětská tajná policie Shamrocka zavraždí, jeho desetiletý syn ale uprchně a spřátelí se s Ivanem Kočerhou, nevidomým lidovým hudebníkem, takzvaným kobzarem. Chlapec slouží muži jako průvodce a poznává Ukrajinu, svíranou sovětským terorem. I když se celý příběh kolem hladomoru točí, na plátně ho neuvidíme. Postižené vesnice zahaluje hustá bílá mlha a jen z poznámek sovětských vojáků se dozvíme, že „tam všichni umřeli hladem“. *Průvodce*, který se natáčel dlouhých osm let, nabízí efektní podívanou plnou emocí i akce, ale pro diváka, jenž se neorientuje v ukrajinské historii, bude nejspíš dost obtížné jeho složitou zápletku sledovat. I zde najdeme motiv sebevraždy – život si tu vezme ukrajinský komunist a bývalý lidový komisař školství Mykola Sytnyk. Jeho reálným předobrazem byl politik Mykola Skrypnyk, jeden z tvůrců politiky ukrajinizace, který v červenci 1933 skutečně zemřel vlastní rukou.

Velká očekávání na Ukrajině vyvolal kanadský film *Trpká úroda* (Bitter Harvest, 2017), natočený kanadským režisérem ukrajinského původu Georgem Mendelukem. Na výsledek je bohužel vidět, že Mendeluk, který do té doby natáčel především béčkové akční filmy,

rického hlediska přehnané, ukrajinská kritika ale přesto uvítala skutečnost, že Ukrajinci tu konečně nejsou jen oběťmi. Stanislav Menzelevskij změnu popsal jako „přechod od sociálního ideálu nevinného utrpení k etice hrdinského sebeobětování“. Důvtipně také vysvětlil, proč se ve filmech o hladomoru tak často opakuje motiv sebevraždy – je to podle něj jediná možnost, jak vyřešit rozpor, který vznikne, jestliže se v jedné osobě setká archetyp Ukrajince-oběti a bolševika-kata.

Rozmanitost a mnohotvárnost

Podstatně zdařilejší je polsko-britsko-ukrajinský koprodukční film *Pan Jones* (Mr. Jones, 2019) polské režisérky Agnieszky Holland. Snímek vypráví skutečný příběh velšského novináře Garetha Jonese, který v březnu 1933 na vlastní pěst navštívil tehdy takřka neprodyšně uzavřenou Ukrajinu. Po návratu o svých zážitcích napsal řadu šokujících článků, ve kterých seznamoval svět s hrůznými následky sovětské politiky. Jonesova snaha dozvědět se, kde SSSR získává prostředky na industrializaci, stojí ve filmu v protikladu k falešným zprávám, kterými západní čtenáře ze zističných důvodů zásobuje dopisovatel deníku New York Times Walter Duranty, nositel Pulitzerovy ceny za rok 1932. Příběh obou novinářů je na Ukrajině dobře znám od devadesátých let a zmínky o něm najdeme i v ostatních filmech na toto téma. Jones během své cesty pozoruje hrůzy hladomoru jako v děsivém panoptiku: počínaje mužem, který mu za kus chleba bez váhání přenechá kabát, přes mrtvé vesničany v opuštěném domě až po osiřelé děti, jež mu

Dosud poslední filmové zpracování hladomoru nabízí dvanáctidílný seriál soukromé televize STB *A budou lidé* (I budú ljudy, 2020), vzniklý v režii Arkadije Nepytaljuka na základě stejnojmenného románu ukrajinského spisovatele Anatolije Dimarova. Výpravný seriál zachycuje život ukrajinské vesnice od začátku 20. století až do let hladomoru. Od dosavadních zpracování tohoto tématu se odlišuje svou komplexností. Nesetkáme se tu s nevinnými oběťmi a obligátním zlem, ztělesňovaným sovětským komisařem v černém koženém kabátě. Místo toho vidíme postupnou proměnu vesnických elit a rostoucí tlak na provedení kolektivizace. Nakonec vesnici stihne trest za neplnění povinných dodávek obilí. Hlad působí utrpení a smrt, osudy postav jsou ale ve shodě s historickou realitou různé: někdo zešílí a zemře, jiný se postaví na odpor a skončí v gulagu, dalšímu se podaří uprchnout a najít práci ve městě. Nositelem moci a bezprostředním pachatelem zla tu je pogramotný předseda selsovětu, Ukrajinec Volodka Tverdochlib.

Kinematografické reprezentace ukrajinského hladomoru se od mučednického mýtu postupně vyvíjejí směrem k větší rozmanitosti, lépe zprostředkovávají mnohotvárnost skutečných dějin. Ruská agrese proti Ukrajině bohužel znovu zpřítomnila hrozbu hladu ve světě a omezila také možnosti dalšího rozvoje ukrajinské kultury. Snad se ji brzy podaří odrazit a cestu do světa si najde jak ukrajinská pšenice, tak umění.

Autor je ukrajinista.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

G

Galerie hlavního města Prahy
Dům fotografie
Prague City Gallery
House of Photography
Revoluční 5
Praha 1

HMP

Věštění z noční oblohy
částečně zakryté mraky

Role fotografie v postmediální době

Divination from a Night Sky
Partly Covered by Clouds

The Role of Photography in the Post-Media Age

24. 5.–18. 9. 2022

Larry Achiampong & David Blandy, Hynek Alt, Ruth Beale,
Nikol Czuczorová, Stano Filko, Ivars Gravlejs, Jana Ilková, Richard Janeček,
Andrej Kiripolský, Alena Kotzmannová, Zuzana-Markéta Macková,
Markéta Magidová, Markéta Othová, Lucie Rosenfeldová, Erica Scourti,
Matěj Smetana, Jonáš Strouhal, Petr Svárovský, Ezra Šimek, Jiří Thýn,
Leevi Toija, Aleksandra Vajd, Max*ine Vajt

Přehráte si filmy, které jinde nenajdete

Vaše online kino,
festival a filmový klub
v jednom.

Potkejte se s filmaři
na DAFilms Živě.

dafilms.cz

Program Kreativní Evropa vypisuje grantovou výzvu

MEZINÁRODNÍ PROJEKTY NOVINÁŘSKÉ SPOLUPRÁCE

NEWS - JOURNALISM PARTNERSHIPS

Uzávěrka 7. 9. 2022

www.kreativnievropa.cz

Kreativní Evropa

Staré lepší časy

Amazon, Disney, The Boys, starý Ben a náhradní rodičovství

Dvě z největších streamovacích platforem představily své letošní hity. Hlavní hrdinové v nich pečují o děti zlých rodičů. Seriály The Boys a Obi-Wan Kenobi znovu ukazují, že když dva dělají totéž, není to totéž.

JAN HAMERSKÝ

Seriál Banda si ze vzpomínání na „staré lepší časy“ spíš utahuje. Foto Amazon Prime

Disney+ a Amazon Prime týden po sobě nasadily své největší taháky, sérii *Obi-Wan Kenobi* a třetí řadu *Bandy* (The Boys). Na pohled se spin-off *Star Wars* a adaptace brutálního komiksu Gartha Ennise a Daricka Robertsona víc lišit nemohou. Disney vstoupil na tuzemský trh, vytvořil čistě nostalgický produkt – s Ewanem McGregorem a Haydenem Christensenem v rolích Kenobiho a Vadera – a láká na něj místní předplatitele. *Banda* si ze vzpomínání na „staré lepší časy“ spíš utahuje. Jedno však oba seriály spojuje; přetahují se o dospělou generaci, která v dětském věku hltila první až třetí epizodu *Star Wars* a dnes vychovává vlastní potomky.

Kánon zůstal celý

Traumatizovaný Obi-Wan po letech osamění na pouštní planetě Tatooine dostane příležitost odčinit Anakinovu ztrátu. Aby si získal důvěru unesené desetileté Lei, musí k ní být vřelejší a otevřenější, než býval ke svému bývalému žákovi. Vader naopak působí jako karikatura: je ještě víc odosobněný a žárlivě si střeží své postavení, bojí se dětí citlivých na Sílu a ještě víc inkvizitorů, kteří je na jeho příkaz loví. Takto nastíněné role mohly *Star Wars* dodat nové významové roviny. Obi-Wan o Anakina přišel, protože zlehčoval jeho bolest ze ztráty matky, kterou Darth Sidious po léta přživoval, aby Anakina nakonec přetáhl k temnotě. Přednější než pocity malého kluka bylo pro Kenobiho prorocství o Vyvoleném, který navrátí rovnováhu Síle, a slib daný umírajícímu mistrovi. Série ale nenabízí žádné rafinovanější výklady, ukazuje jen to, co diváci viděli už mnohokrát – odlehle a pusté planety, snadný útěk z nedobytné základny či upachtěný šermířský duel –, a navíc s řadou fabulačních kiksů.

Pro Disneyho současné nakládání se značkou *Star Wars* byla zjevně určující zkušenost s filmem *Poslední z Jediů* (Star Wars: Episode VIII – The Last Jedi, 2017). Jeho režisér Rian Johnson si motto „příběh pro každou generaci“ přebíral po svém, přišel se spoustou svěžích nápadů a našťaval nemálo skalních fanoušků. Disney si z kontroverzí ale odnesl zjevně jen to, že je potřeba režii víc komandovat. Rozhodl se tedy dát šanci méně známé osobnosti, která by byla ochotná nechat se výrazně ovlivňovat představami studia. Volba padla na Deborah Chow, tvůrkyni filmu *Květiny v podkroví* (Flowers in the Attic, 2014) a zkušenou seriálovou režisérku, která natočila i několik epizod *Star*

Wars spin-offu *Mandalorian* (The Mandalorian, od roku 2019). Jak řekla ředitelka Lucasfilmu Kathleen Kennedy: „Vážně jsme chtěli režisérku schopnou zabývat se Obi-Wanovým tichým odhodláním i bohatou mystikou způsobem, který hladce zapadne do ságy *Star Wars*. Jsme si naprosto jisti, že [Deborah Chow] je ta pravá. Práce, kterou odvedla na postavách v *Mandalorianovi*, byla fenomenální.“

Management rovněž dospěl k rozhodnutí, že by měl víc cílit na tzv. patchworkové rodiny. Desetiletá Leia tak cvičí s Obi-Wanem stylem „když ti dcera poví, že půjdeš za vílu, tak půjdeš za vílu“ a mistr si to nechá líbit.

Kurs „nasertivity“

Banda tak svázané ruce jako *Obi-Wan Kenobi* nemá a rodinné záležitosti, které byly naznačeny v předchozích dvou řadách, se rozehrávají naplno. Billy Butcher, šéf titulní Bandy, v níž se sdružují lidé bojující proti zkorumpovaným bytostem s nadlidskými schopnostmi, se rok drží na uzdě, aby si našel cestu k nevlastnímu synu Ryanovi, jehož biologickým otcem je superhrdina, který znásilnil Butcherovu ženu. Po roce ale spadne do staré role; usoudí, že „sejmout supermana“ je jednodušší než se z jeho potomka pokoušet vychovat dobrého člověka (beztak pro to, stejně jako chlapcův pravý otec, nemá ty nejmenší předpoklady). K obdobnému závěru dojde i Butcherův kumpán Mother’s Milk, který své blízké péčí naopak dusí. Žádná terapie mu nemůže přinést takové zadostiučinění, jaké lze pocítit ve chvíli, kdy sprovodí ze světa nadčlověka zodpovědného za vraždu jeho rodičů a sourozenců.

Mezitím v protilehlém táboře superhrdina Homelander podléhá stále velkolepější představě o sobě samém. Příčinu lze vidět i v neutešeném dětství. Homelander totiž v laboratorii vyrobil tým vědců a roli matky na sebe vzala bezcitná Madelyn Stillwell, viceprezidentka korporace Vought, pro niž superhrdinové pracují. Proto jediná další žena, k níž skutečně přilnul, byla nacistka a všechny ostatní, které podle svých slov „miloval po svém“, znásilňoval a ponižoval.

Mezi oběma tábory se pohybuje politička Victoria Neuman. Na jedné straně v kongresu a ve federálním úřadě dohlíží na záležitosti lidí, na druhé straně má úzké osobní vazby na Vought i superschopnosti, jimiž nakonec v krajní situaci musí naočkovat i svoji dceru, aby přežila.

Především její postava výmluvně ukazuje, jak se v *Bandě* nenuceně prolíná osobní a politické, přičemž podíl na nenávisném marasmu směřujícím k autoritářství nemají jen chamtivé korporace, jež vyvíjejí a prodávají dvounohé atomovky, a našťvaní běloši, kteří mají za to, že jim svět něco dluží, ale také demokraté, kteří dělají přesný opak toho, co říkají, a radikálové neschopní si uvědomit, že se čím dál víc podobají tyranům. Znít to, jako by si tým Erica Kripkeho, George Mastrase a Setha Rogena mohl točit, co chtěl, ale není to tak jednoduché. Dala by se v této souvislosti připomenout věta, kterou hlavnímu hrdinovi polského snímku *Amatér* (Amator, 1979) sdělil jeho nadřízený: „Nikdy nebudeš vědět, komu pomáháš, kdo toho využije a proti komu pracuješ.“

Na svou bídu si nezareptám

Na přišerné pracovní nároky Amazonu, pod jehož hlavičkou seriál vychází, *Banda* moc nenaráží. Pokud jde o „lidské zdroje“, je Amazon poučenější než Disney. Hybnou silou jeho velkoskladů nejsou neteční puritáni Obi-Wanova ražení, ale jejich přesné opaky – lidé, co dríl v korporaci příliš nežerou. Klejí, kudy chodí, vedení s nimi cvičí, jak se mu zlíbí, a pro samou práci jsou stále jednou nohou u rozvodu. Jak řekl Slavoj Žižek ve snímku *Perverzní průvodce ideologií* (The Pervert’s Guide to Ideology, 2012), s ironickým odstupem se lze přenést nad ledasco, včetně vlastní beznaděje a mizérie.

Nenechte se mýlit: *Banda* nešetří nikoho, ani bílé límečky, ani ty flanelové, co si o výzvách a vizích manažerů myslí své. Neškodným se seriál stal až ve chvíli, kdy ho koupil Amazon, který se s kritickými hlasy vůči vlastní firemní politice vypořádal přesně stejně jako fiktivní Vought International. Nechal je v seriálu zaznít, aby vzbudil zdání, že se s nimi umí vyrovnat, ale reálně nezměnil vůbec nic. Distribuuovat pravdu v hávu podvrtné legrace je bezpečnější než dát lidem pádný důvod zamyslet se nad tím, zda si ničí životy vlastním chybami, anebo doplácí na praktiky korporace s takřka neomezenou mocí.

Autor je publicista.

Obi-Wan Kenobi. Disney+. USA 2022. Režie Deborah Chow.

Banda (The Boys). Amazon Prime. USA od roku 2019. Tvůrce Eric Kripke.

Větší než Justin Bieber

Australská klubová superstar Flume

Festivalový headliner Flume je jedním z klíčových jmen současné taneční hudby – ať už jde o věhlas nebo o novátorství. U málokoho se pomyslná hranice mezi mainstreamem a undergroundem stírá tak jako v tvorbě australského producenta, který letos vydal třetí album – Palaces.

JAN BÁRTA

„Flume je v Austrálii větší než Justin Bieber,“ vzpomínal v nedávném rozhovoru americký rapper Vince Staples na australské turné v roce 2016, kdy společně s producentkou Sophie předskakoval právě Flumeovi. Staplesova slova nejsou ani trochu přehnaná. Flume se ve své rodné zemi těší popularitě, jaké jinde ve světě zpravidla dosahují pouze ty neslavnější popové a rapové hvězdy. Fenomén jeho masové obliby je o to zajímavější, že jeho tvorba rozhodně nespadá do kategorie prvoplánových tanečních hitů. Svým zvukem, založeným na kombinaci ravové euforie, dezorientovaných dropů a masivních distorzí, spíše inklinuje ke klubovému undergroundu. Jeho emblematický sound inspiroval generaci současných beatmakerů a pronikl už i do komerční sféry, takže ho dnes uslyšíte i v reklamách na auta, sprchové gely nebo cereálie.

Začalo to vločkami

Harley Edward Streten, jak zní Flumeovo občanské jméno, se ostatně k hudbě dostal právě díky ovesným vločkám. V jedenácti letech totiž začal poprvé tvořit beaty na jednoduchém hudebním softwaru, který našel přiložený k balení cereálních granulí značky Kelloggs Nutri-Grain. V roce 2010, ve svých osmnácti letech, publikoval první, poměrně přímočaré housové tracky – tehdy ještě pod pseudonymem HEDS, odkazujícím k jeho iniciálám. Rok nato už se do soutěže pro začínající producenty pořádané australským labelem Future Classic přihlásil jako Flume, pod jménem inspirovaným skladbou americké skupiny Bon Iver. Track Sleepless nakonec obsadil druhé místo, což vedlo k vydání stejnojmenného debutového EP. Jde o perfektní ukázkou Flumeova raného zvuku, se kterým postupně prorazil na velká pódia po celém světě: je zde houpavý rytmus někde mezi hip hopem a housem, místy nasekané a většinou vysoce posazené popové vokály i víceméně klasická písňová struktura směřující k toužebně vyhlášenému dropu, kdy se do taktu přidají beaty podpořené syntetickými distorzemi.

Tento charakteristický prvek Flumeovy tvorby se později stal základem epigonského stylu přezdívaného „Flume drop“, na němž se kolem poloviny minulého dekády vezla značná část žánrových tvůrců na soundcloudu. Na rozdíl

od klimaxu u dřívějšího dubstepu, později přetřetého na EDM, nešlo v případě Flumeova dropu ani tak o uvolnění kumulovaného napětí v energické smršti, jako spíš o snahu završit „vibe“ skladby a dosáhnout satisfakce ze sloučení všech jejích nosných částí. Zatímco jinde drop působil jako maskulinně neurvalá a zároveň nevyhnutelná „výhybka“ z trajektorie tracku, zde skladbu scelil jako hojivá náplast.

Tuto taktiku, která k jeho melodickým bangerům přitáhla široké publikum, Flume uplatnil na eponymním debutovém albu z roku 2012. Spíše shodou náhod než díky cílené snaze se ocitl v čele nesourodého pelotonu klubových producentů, jejichž styl začne být brzy označován souhrnným termínem future bass. Mezi průkopníky tohoto beatového maximalismu bývají tradičně řazena jména jako Hudson Mohawke, Rustie nebo Cashmere Cat. Opravdovým průlomem byl však až Flumův remix skladby You & Me od Disclosure, který nový zvuk do značné míry definoval.

Osudové setkání

Když Flume vydal své druhé album *Skin* (2016), patřil už mezi elitní klubové tvůrce. Za desku, na níž hostovala plejáda interpretů od veteránů Becka nebo Raekwona přes aktuální rapové hvězdy typu Vica Mensy či Vince Staplese až po popové písničkáře nejmladší generace, k níž tehdy patřili Tove Lo, AlunaGeorge nebo Kučka, obdržel Grammy pro nejlepší elektronické album. Tehdy vyjel na celosvětové turné, produkoval pro hvězdy formátu Lorde nebo DJ Snakea a zařadil se mezi komerčně nejúspěšnější australské hudebníky. Přesto jeho často napodobovaný rukopis brzy doznal poměrně zásadních změn. Způsobila to především již zmíněná Sophie, skotská průkopnice elastického hyperpopu, která před svou tragickou smrtí v roce 2021 stihla obrátit svět klubové hudby vzhůru nohama.

Sophie se společně s Flumem podílela na produkci Staplesovy desky *Big Fish Theory* (2017), především na hitu Yeah Right, a Flumeovi setkání s touto klubovou experimentátorkou evidentně změnilo pohled na hudbu a přimělo ho přeskládat svůj dosavadní sonický arzenál. Ve své politice dropů se už dříve spoléhal na hraniční syntetické kolísání, nyní však začaly divoké distorze dominovat. V plné míře se to

projevilo na mixtapu *Hi This Is Flume* (2019), kde australský producent vzdává Sophie hold hutným remixem jejího tracku Is It Cold in the Water a svou novou inkarnaci promítá i do ostatních tracků, zatímco Flumeův dvorní vizuální umělec Jonathan Zawada k jeho nově nalezené flow vytvořil postinternetový výtvarný kontrapunkt.

Dost prostoru pro změnu

S novou polohou se Flume zatím stihl zcela sžít a jeho deska *Palaces*, která vyšla koncem letošního května, je tak zprávou o jeho dokonané proměně v monstrem chrlicí basové bangery monumentálních proporcí. Tuto metamorfózu Flume prodělal v ústraní během globální pandemie. Některé z nevratných změn, jimiž prošel jeho rukopis, odhaloval už pilotní singl Say Nothing. Aktuální sonické inklinace ale můžeme zcela zhodnotit až díky albu – ať už v úvodní trancové ódě Highest Building, nahanané s Oklou, v tracku Sirens, který za přispění Caroline Polachek a Dannyho L Harlea vyzývá PC Music, nebo v rustieovské eskapistické skladbě Escape, vytvořené ve spolupráci s Kučkou a Quiet Bisonem.

Na pionýra Rustieho, který se po psychických problémech v roce 2015 stáhl do ústraní, zde nešlo nevzpomenout. Stejně jako jeho předposlední – a poslední studiová – deska *Green Language* (2014) je i Flumeovo aktuální album inspirováno zvuky i pestrostí exotického ptactva a zároveň se jedná o sbírku poměrně nesourodých skladeb. Navzdory klipům z dílny Jonathana Zawady není v náznamech předkládaný příběh o úpadku přírody a stále větším důrazu na profit nijak zásadní. Podobný si dnes vyslechneme leckde. Mnohem důležitější je fakt, že navzdory dobrovolným i tragickým odchodům čelných tahounů „neoneonového“ zvuku tu stále zůstává jeho respektovaný reprezentant, který navíc září tolika jasnými barvami, že ho jednoduše nelze přehlédnout. Ve Flumeově tvorbě přitom zůstává stále dost prostoru na překvapivou změnu směru – jakou je třeba hořkosladký závěr poslední skladby, balady Palaces se zpěvem Damona Albarna z britpopových Blur. Autor je publicista.

Flume: Palaces. Future Classics 2022.

Flume ve videu ke skladbě Say Nothing. Foto YouTube/Flume

Možnost úniku

Místa prázdnoty na albu Aldous Harding

Čtvrtá studiová deska Aldous Harding patří k nejocetňovanějším folkovým nahrávkám uplynulých měsíců. Dá se intimní, křehká a do sebe uzavřená písňová tvorba novozélandské hudebnice vnímat rovněž v politických souvislostech? A pokud se o to pokusíme, co nám řekne o postavení žen v dnešním světě?

BENJAMIN SLAVÍK

Současné kulturní prostředí je prostorem otevřeným ženské senzibilitě a otázka, jak ženy vnímají okolní svět a svou pozici ve společnosti, je stále častěji hlavním tématem uměleckých děl. Hudební scéna – ať už mainstreamová, alternativní či experimentální – je přitom místem, kde ženský hlas zazníval vždy výrazně. Přesto bylo běžné například tvorbu písničkářek vztahovat k produkci jejich slavných mužských protějšků coby žánrových vzorů a jejich specifický přístup leckdy zůstával v pozadí. Současné feministické debaty tak před nás kladou silný apel: nezkoumejme, zda písně té které hudebnice mají blíže k Bobu Dylanovi nebo Neilu Youngovi, ale soustředme se na to, co nám říkají nového. Možná přitom zjistíme, že dnešní kulturní a politické debaty reflektující postavení a perspektivu žen vstupují do zajímavých souvislostí s alby hudebnic, jako jsou Phoebe Bridgers, Julien Baker, Lucy Dacus a v neposlední řadě také Aldous Harding, která letos vydala svou čtvrtou desku, *Warm Chris*.

Získávání jistoty

Novozélandanka Aldous Harding (vlastním jménem Hannah Sian Topp) debutovala eponymní nahrávkou v roce 2014. Letošní album, vydané na prestižním labelu 4AD, je její čtvrtou – a zatím nejocetňovanější – studiovou kolekcí. Směr, kterým se tvorba Aldous Harding vyvíjí, je přitom příznačný i pro vývoj ostatních zmíněných hudebnic. Jednotlivé položky jejich diskografií se od sebe nijak dramaticky neliší – neexperimentují se změnami stylů ani se způsoby vyjádření. Harding, podobně jako Julien Baker či Lucy Dacus, spíše pozvolna prozkoumává svá folková východiska. Pro první alba těchto písničkářek byla charakteristická úspornost: stačil jim hlas, kytara a subtilní rytmika. Na pozdějších nahrávkách se zvuk stával hutnějším; hudebnice zněly hlasitěji, sebevědoměji, využívaly bohatší aranže.

Tento vývoj se přitom netýká jen samotné hudby. Lze jej vztáhnout rovněž k již zmíněným kulturním debatám. Aldous Harding má

daleko k tomu, aby ze své tvorby dělala křiklavý banner, jímž by na sebe poutala pozornost. Její alba spíše opatrně, ale velmi systematicky vytvářejí prostředí pro intimní vyjádření. Řekneme-li, že vývoj jejích nahrávek připomíná proces zabydlování či získávání jistoty, je namístě rovněž připomenout, že právě tato jistota je předpokladem osobní výpovědi.

Odstup a proluky

Ačkoli všechny nahrávky Aldous Harding znějí podobně, zdá se, jako by se na každé z nich písničkářka vztahovala ke světu odlišně. Texty nových písní jsou abstraktnější a připomínají spíše obrazy než příběhy. Jazyk, jež písničkářka užívá, nesdíluje nic konkrétního – působí jako snění. Obrazy sice tvoří koherentní celek, nereprezentují však jasná stanoviska. Harding spíše odkrývá trhliny či místa prázdnoty. Tyto proluky pak určují její specifickou pozici mezi současnými písničkářkami. Zatímco například hudba Julien Baker představuje svého druhu emocionální nátlak, Harding si spíše udržuje trvalou distanci a – paradoxně – tak posluchače nutí, aby si její skladby pouštěl opakovaně ve snaze onu vzdálenost překonat, což se ovšem nikdy zcela nezdaří.

Tuto „distancovanou“ estetiku lze uchopit rovněž ve společensko-politických souvislostech. Pokud Harding zbavuje své texty přímé reference či příběhů, s nimiž bychom se mohli se identifikovat, a skrývá se v abstraktních obrazech, vyjadřuje tím zároveň nedůvěru vůči současnému světu. Jako by stále zvažovala možnost úniku. Na přebalu aktuální desky se s nepříliš veselým výrazem v tváři odvrací od šedivé budovy, která je takřka bez oken a evokuje vězení. Z fotografie je zřejmé, že se hudebnice v dnešním světě necítí doma. A právě tento pocit, který prostupuje nejen posledním albem, ale i staršími nahrávkami Aldous Harding, bychom neměli ignorovat. Ani ten nejtišší hlas totiž nemusí být apolitický.

Autor je hudební publicista.

Aldous Harding: Warm Chris. 4AD 2022.

Aldous Harding. Foto Bruce Baker (CC BY 2.0)

hudební zápisník

Historie nás jednou pošle na hanbu

LADISLAVA CHATEAU

Stává se, že se od jistého okamžiku, ve zlomku času, změní svět i lidský život. A tato změna se stane nevratnou. Válka na Ukrajině takovou změnou je. Fatálně ničí lidské životy a naděje, stejně tak poškozují i svět kultury. O dopadech na hudební scénu psala krátce po začátku ruské invaze Marie-Aude Roux v textu s titulkem Nesouhlasné hlasy s bojkotem hudebních umělců a ruského repertoáru (Le Monde, 14. března). Autorka zmiňuje odřeknuté vystoupení moskevského Velkého divadla v londýnské Královské opeře nebo stažení Musorgského a Čajkovského děl ve Varšavě a Záhřebu. A zmiňuje i případy současných umělců, kteří ruský vpád na Ukrajinu odsoudili, a přesto jim to nebylo nic platné: například výjimečně talentovanému pianistovi Alexandru Malofejevovi byly zrušeny tři koncerty v Montrealu a odřeknut byl i jeho recitál ve Vancouveru, plánovaný na letošní srpen.

Válka má ale dopady i na hudbu provozovanou v Rusku. Pocítil to francouzský dirigent

ruského původu Ivan Velikanov, který 25. února, den po začátku ruského útoku, v Nižním Novgorodu dirigoval Mozartovu *Figarovu svatbu*. Před samotným začátkem opery vystoupil s krátkým protiválečným prohlášením, po němž s orchestrem uvedl Beethovenovu *Ódu na radost*. Reakce přišla vzápětí: Velikanov byl vedením divadla za své gesto na podporu míru odvolán z dalších představení. A slavný osetský dirigent Tugan Tajmuražovič Sochijev, bývalý šéfdirigent orchestru v Toulouse i Berlíně, si v Le Monde jen hořce povzdechl: „V posledních dnech jsem svědkem něčeho, o čem jsem byl přesvědčen, že nikdy v životě nezažiji (...). Brzy po mně budou chtít, abych volil mezi Čajkovským a Beethovenem.“

Navzdory všemu se ale mnohé francouzské instituce nechtějí výměny s ruskými umělci vzdát. Pařížská filharmonie měla 11. března na programu klavíristu Dmitrije Maslejeva, koncem téhož měsíce pěvkyni Jekatěrinu Gubanovu a na dubnový program zařadila pianistu Daniila Trifanova. A nakonec zde 25. května proběhl i hudební recitál slavné operní pěvkyně Anny Netrebko, neboť umělkyně veřejně odsoudila válku na Ukrajině a zároveň oznámila svůj návrat na operní scénu; vystoupení bylo virtuózní, zazněl Rimskij-Korsakov, Rachmaninov, Čajkovskij, Debussy, Offenbach, Antonín Dvořák a další.

Ale zpátky k deníku Le Monde. Ředitel Pařížské filharmonie Olivier Mantei tu chmurně konstatoval: „Zmrazení hudební spolupráce evropských zemí s Ruskem bude pro lidstvo

katastrofou.“ A americký pianista Van Cliburn, vítěz prvního ročníku mezinárodní soutěže v provedení děl Petra Iljiče Čajkovského, už jen dodal, že „tato katastrofa bude ještě větší než studená válka“. A jako ozvěna jeho slov přišla zpráva v RTB-Radio Télévision Belge de la Communauté Française z 22. dubna: prestižní soutěž o nejlepší interpretaci Čajkovského díla, která vznikla v roce 1958 v Moskvě a konala se zde každé čtyři roky, byla vyloučena ze Světové federace mezinárodních hudebních soutěží (WFIMC). V porotě soutěže, která se těšila celosvětovému zájmu a výrazně přispívala k rozvoji mladých talentů, zasedali slavní umělci, jako jsou lotyšsko-izraelský violoncellista Mischa Miaski, italský houslista Salvatore Accardo nebo litevský cellista a dirigent David Geringas. Pro zrušení 13. dubna hlasovala většina členů WFIMC a rozhodnutí bylo zveřejněno s odůvodněním, že by ruský režim mohl významnou hudební akci zneužít k sebepropagaci. Jedno je jisté: hudba tvrdě platí za cizí účet.

Na letošním filmovém festivalu v Cannes převzal ocenění Prix France Culture ukrajinský režisér Sergej Loznica, autor snímku *Donbas* (2018) a dalších pozoruhodných – hraných i dokumentárních – filmů, a při té příležitosti 23. května v rádiu France Culture ostře vystoupil proti bojkotu ruských umělců. „Copak můžeme směřovat ruský režim s díly ruských umělců?“ ptá se Loznica. Někteří ovšem práci umělce s politickým establishmentem spojují, jak ukazuje vyloučení osmadvacetileté houslistky Lidie

Kočarjan z Mezinárodní houslové soutěže, která se bude konat letos v září v italském městě Gorizia. Hudebnice, jež se narodila v Petrohradě a od roku 2015 žije v Belgii, se proti diskriminaci hodlá bránit soudní cestou.

Příklady bojkotování ruské kultury lze nalézt i v českém prostředí: pražské Národní divadlo například zrušilo inscenaci Čajkovského *Střevíčků*. Doufám jen, že nedospějeme tak daleko, že budeme vymazávat jména ruských umělců z místních názvů, třeba jméno Puškinovo z náměstíčka u Stromovky. Možné je všechno. Deník N z 18. května cituje v příspěvku Ruská klasická literatura ako zbraň hromadného ničenia jistého rusistu z bratislavské univerzity, který bere útokem i pravopis a navrhuje, aby se ruská vlastní jména psala s malými písmeny: tolstoj, dostojevskij a rusko... Horlivá je v tomto směru i spisovatelka Tereza Boučková, která v rozhovoru pro magazín Luxor uvedla, že považuje za správné, aby se psalo už jen „rusko“. „Ano, malé r a ss,“ uvádí na vysvětlenou.

Válka na Ukrajině má bezpočet lidských obětí, proměňuje města i vesnice v ruiny, boří ale i základní kritéria zdravého rozumu a soudnost. Že by hudba a umění mohly být balvanem na cestě k míru, je nesmysl. Právě naopak. Válka na Ukrajině je hluboký civilizační i kulturní přelom, zatmění, které se hned tak nevyjasní. Až jednou ale bude historie vyprošťovat ze zapomnění umlčené ruské umělce, pošle na hanbu i nás.

Autorka je spisovatelka.

NdBNárodní divadlo Brno / činohra
www.ndbrno.czBE **FASTER.CZ**i**DNES.CZ**

LIDOVÉ NOVINY

DNES**mafra****ŽS**
OHILAGenerální
partnerMINISTERSTVO
KULTURY

jihomoravský kraj

STATUTÁRNÍ MĚSTO BRNO
FINANČNĚ PODPORUJE NÁRODNÍ DIVADLO BRNO,
PŘÍSPĚVKOVOU ORGANIZACI.**B | R | N | O**

Zlatý drak

Roland Schimmelpfennig

Režie: Martin Glaser

Premiéra 7. října 2022 v Mahenově divadle

Život vyhnal smrt

Co se vaří, když není z čeho?

Karolina Brzuzan. Foto Magdaléna Zetek / PLATO

Karolina Brzuzan ve svém projektu NOFOOD sestavovala kuchařku jídel, která si vaří lidé, když nemají co jíst. V čem podle ní spočívá hlavní problém globálního hladu? A co myslí tím, že hlad je primárně důsledkem nedostatku lásky?

MARTA MARTINOVÁ

Karolina Brzuzan (nar. 1983) je polská sochařka, ve své práci ale využívá nejrůznější média, od instalací přes objekty až po video a publikace. Mezi lety 2009 a 2011 spolupracovala s Piotrem Adamským na výzkumu hranic přírody a lidské mysli. Donedávna se věnovala dlouhodobému projektu NOFOOD aneb Głodowa Książka Kucharska (Kuchařka hladu), zaměřenému na zkoumání hladu a jeho politického pozadí.

Ve svém projektu NOFOOD jste představovala „recepty“ na jídla, která si lidé vaří v dobách naprostého nedostatku potravin. Proč v něm nepokračujete? Už během těhotenství jsem cítila, že nořit se do témat souvisejících s utrpením, smrtí a krutostí jedněch lidí vůči druhým není pro dítě absolutně prospěšné. Po narození dcery jsem čist a psát o hladovění, zvláště když se týkalo dětí, prostě nedokázala. Život vyhnal smrt.

Navíc jsem si vzala příliš velké sousto. V Polsku jedno přísloví říká: Čím hlouběji v lese, tím více stromů. Ukázalo se, že tohle téma je obrovské a není to úkol pro jednoho člověka, který navíc nemá patřičné znalosti historických či politických kontextů. Ráda bych v práci posléze pokračovala, ale ten projekt vyžaduje celý tým odborníků a nejlépe i odpovídající financování. Na webové stránce nofood.menu lze přidat vlastní recept, ale jsem otevřená i širší spolupráci.

Změnil se i můj přístup. Věřím, že pouhé ukazování prstem na aspekty reality, které nejsou v pořádku, nestačí k tomu, aby byl náš svět lepší. Potřebujeme naději, inspiraci a představitost, která poskytne modely dobra a především konkrétní nápady, jak svět zlepšit.

Vyrazila jste i přímo za hladovějícími komunitami po celém světě. Proč vám nestačily jen cizí výpovědi a zkušenosti? Za prvé, nejlépe vnímáte, když se druhému díváte přímo do očí. Za druhé, říká se, že se o bolesti nedá mluvit. Když bolest zažíváte, nemůžete pořádně myslet, nelze o ní psát střídavě. A když pomine, už si ji nepamätujete

přesně. Věci přeměněné ve slova ztrácejí pravdivost hmoty. Alespoň tak to jako sochařka cítím. Ukazuje se ale i to, že o stravování lidí, kteří dlouhodobě nemají co jíst, vlastně nic nevíme. „Přitažlivější“ podoby hladu a spekulární vyprávění prostor dostávají, příběhy vepsané do každodenního života vyloučených takové zastoupení nemají. Pokud tedy chcete zjistit, jak jídlo z hladu vypadá, nejlepší způsob je spatřit jej na vlastní oči a ochutnat ho. Dalším důvodem je skutečnost, že za hlad se lidé stydí. Ti, kteří ho zažívají, posléze trochu příkrášlují, „uhlazují“ realitu.

Přes miliardu tun naprosto požitelného jídla se každý rok vyhodí. Vidíte nějakou souvislost mezi nyní populárními kuchařkami „zero waste“ a recepty z hladu?

Skandálnost plýtvání potravinami je ještě podtrhována skutečností, že hladu je dnes možné zabránit. Žijeme ve světě, jemuž vládní hodnota finančního zisku. Ničit potraviny se potom zdá správné a oprávněné, přestože lidé kolem nemají co jíst. Lidé často hladoví nikoli proto, že by jídlo nebylo, ale protože si ho nemohou dovolit.

Návody, jak jíst takzvané zbytky, jsou důležitým aspektem jak hladové, tak „zero waste“ kuchyně, v níž je cílem neplýtvat. V receptech, které jsem sesbírala, jsou zbytky někdy jediným materiálem, ze kterého se jídlo připravuje. Vězeňové koncentračních táborů během druhé světové války například jedli bramborové slupky, dělala se z nich polévka nebo se jedly samotné, smažené nebo pečené. Upřímně, když si občas prohlížím populární časopisy a vidím články propagující „zero waste“ módu, vybaví se mi archivní noviny z dob druhé světové války. I krize se obléká do atraktivního hávu. A zajímalo by mě, zda tato móda, i když je ve své podstatě správná, neohlašuje příchod krize, na niž se svět teprve chystá.

Pokud problém globálního hladu nespočívá v nedostatku potravin, ale v tom, že se potraviny někde vyhazují a jinde pak chybí, není tedy hlad vlastně především politickou otázkou?

Převzít moc nad jídlem znamená převzít moc nad životem a lidmi. Jak může mít na zrna, semeno, tuto nejzákladnější formu života na Zemi, někdo patent, jak může patřit nějaké korporaci? A tím se vracíme k hodnotám, které se svět rozhodl vyznávat. Historik Yuval Noah Harari říká, že to, co má největší dopad na svět, jsou příběhy, které vyprávíme a kterým věříme. Při pohledu na technologie a možnosti, kterými moderní svět disponuje, je jasné, že hladovějící lidé jsou výsledkem přesně takových narativů, kterým kolektivně věříme nebo proti nimž se nebouříme. Narativů, jako je logika kontinuálního zisku, ekonomický růst, neoliberální hodnoty založené na egu. Jak říká ekologická aktivistka Joanna Macy, potřebujeme projít transformací z civilizace založené na ekonomickém růstu na civilizaci soběstačnou a udržitelnou.

Čtu právě jednu psychologickou knihu. A v ní se píše, že neuvěřitelně mnoho psychických problémů lze vyřešit, když změníme hodnotový systém a začneme primárně usilovat o lásku. Strach z nevykonnosti se změní ve starost o druhé. Komplexy? Co s nimi, když se přestaneme srovnávat a vybereme si lásku? Podobně hlad není důsledkem nedostatku jídla, ale nedostatku lásky. Projekt NOFOOD ukazuje na konkrétních případech, jak se na talířích odrážejí politická a ekonomická rozhodnutí.

Projevují se v hladových receptech i kulturní odlišnosti?

Jídlo z hladu je samozřejmě velmi často odrazem kultury. Mnoho pokrmů mění svůj status

v průběhu času nebo závisí na kulturních či historických podmínkách. Dobrým příkladem jsou humři – „mořští švábi“, kterými byli kdysi krmení vězni, otroci a kočky a jež jsou dnes v mnoha částech světa považováni za luxusní produkt. V Massachusetts se prý služebnictvo vzbouřilo a vynutilo si změny smluv, aby nemuselo jíst humra častěji než dvakrát nebo třikrát týdně. Když jsem se s lidmi v Barmě bavila o tom, co se jedlo po cyklonu Nargis, katastrofě, s níž barmský režim odmítal lidem pomoci a ani nepřipustil účast zahraničních humanitárních organizací, bylo mi řečeno, že krabi se pak stali potravou z hladu. Tito tvorové mohou jíst i maso a ve vodě zůstalo mnoho nepohřbených lidských těl... Pojídání jejich masa tak bylo vnímáno jako kanibalismus. Krabi byli to poslední jídlo, které se jí, až když nic jiného není.

V syrských městech obležených vládními jednotkami lidé začali jíst kobylky. Je to výživný zdroj bílkovin, ale kobylky jsou v Sýrii považovány za havěť, která se tam mimo situaci extrémního hladu nikdy nedostala na stůl. V mnoha zemích jihovýchodní Asie je přitom konzumace hmyzu normou a cvrčci, sarančata a dokonce i švábi jsou chutnou svačinou prodávanou na trhu. V Evropě po druhé světové válce lidé vyřadili z denní nabídky mnoho produktů, které za války běžně jedli. Tyto produkty se teď vracejí na trh, a dokonce se stávají módními a drahými.

Lze si za podmínek všudypřítomného hladu vůbec zachovat nějakou důstojnost?

V nelidských podmínkách a situacích, které jsou často způsobeny představiteli státu, je skutečně zásadní si důstojnost zachovat. Vybavuji si, že jsem četla o muži, který ve snaze zachovat své lidství raději přestal jíst úplně a zemřel, než aby snědl něco, co by ho podle jeho přesvědčení obralo o důstojnost. Kupodivu šlo tehdy o oves, jímž se v jeho kultuře krmili koně.

Záleží třeba i na způsobu, jakým podáváme a jíme jídla. Přestože jsou jinak naprosto skromná, pomůže podávat je způsobem podobným „normální“ době. V Leningradu obleženém Němci měli lidé jen přiděl tmavého chleba – vařili polévku ze střídky a z kůrek dělali řízky. Bylo pro ně podstatné jíst polévku a hlavní jídlo zvlášť, příborem z talíře. Jeden syrský uprchlík mi řekl, že v Medai jedí pouze slanou horkou vodu, do které si přidávají suchý syrský chléb, pokud jej tedy mají. Vždy ale jedí lžičkou z misky – jako by to byla opravdová polévka. Udržovat kulturu, každodenní rituály a možnost sdílet jídlo, to vše je pro lidskou psychiku velmi důležité.

Došlo někdy k tomu, že vaše zpráva o něčem hladu situaci změnila?

Touto otázkou se vracíme k tomu, proč jsem projekt přerušila. Stala jsem se matkou. Líbí se mi, že v angličtině může být „mother“ i sloveso, které znamená starat se, pečovat. Víc než kdy předtím teď chci, aby to, co dělám, mělo reálný dopad – aby se pečovalo o druhé. Podle mých zkušeností je jen málo situací, v nichž se umělecká nebo výzkumná práce promítá do přímého a měřitelného zlepšení lidského života. Jeden případ však zmíním. Během umělecké rezidence ve Francii jsem spolupracovala s jedním soudánským uprchlíkem, Anourem. Připravili jsme spolu instalaci inspirovanou skutečným přístřeškem, ve kterém Anour žil v uprchlickém táboře Dzungi v Calais. Na stole nechybělo ani „jídlo“, které Anour jedl při svém putování ze Súdánu do Francie. Instalace byla představena v provinciích severní Francie, kde má silnou podporu krajní pravice. Ředitel instituce, kde jsem na projektu pracovala, mi pak napsal, že instalace místním otevřela oči a začali do svých domovů přijímat uprchlíky.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Laura Gozlan: Foolplay, video, 2022

Niger. Struktury hladu

Ze sedmisetstránkové knihy Hlad, globální reportáže Martína Caparróse (viz rozhovor na s. 20–21), jsme vybrali ukázkou z kapitoly o Nigeru, jedné z nejchudších zemí světa. Jak ale autor ukazuje, země by nemusela být tak chudá a hladová, kdyby jí Francie, někdejší koloniální mocnost, spravedlivě platila za vytěžený uran.

MARTÍN CAPARRÓS

Na počátku byl lov otroků a obchod s nimi. V černé Africe, kde už tak byly miliony lidí vlastnictvím místních magnátů, unesli evropští a arabští obchodníci s lidmi, často za pomoci afrických králů, podstatnou část obyvatel, aby je prodali do Ameriky – někteří historici mluví až o polovině. Evropská invaze z konce 19. století pak rozložila to, co z afrických ekonomik zbývalo. Jejich lokální hospodářství byla zničena, obchod zůstal v troskách, jejich půdy se zmocnili okupanti a potravinářské plodiny byly vytlačeny komoditami, které si žádaly metropole.

S příchodem nezávislosti si Evropané odvezli všechno, co mohli. Situace většiny zemí byla velmi svízelná: slabá infrastruktura, málo technického personálu, nedostatek akumulovaného kapitálu, který by se do toho všeho dal investovat – a pak samozřejmě sociální a politické konflikty. Všechno ale nabralo ještě horší kurs v osmdesátých letech, kdy se začal prosazovat tzv. washingtonský konsenzus a Světová banka spolu s Mezinárodním měnovým fondem (MMF) „přesvědčily“ – prostřednictvím výhrůžek ohledně zahraničních dluhů – většinu afrických vlád, aby v nejrůznějších ohledech omezily státní zásahy. Týkalo se to i zemědělství, které bylo na velké části kontinentu pořád ještě hlavní ekonomickou aktivitou a živilo naprostou většinu jeho obyvatel.

„Trh už se o zlepšení jejich podmínek postará,“ opakovali zmocněnci Světové banky a MMF. Mezitím stát musel přestat rolníkům poskytovat dotace, garantovat minimální odkup produktů a regulovat jejich ceny – to vše za účelem „integrace do globálního systému volného obchodu“.

V mnoha zemích přijali vládcí tuto politiku bez velkého odporu: rolníci neměli dost sil na to, aby mohli jejich rozhodování nějak ovlivnit. Zemědělství ostatně mělo představovat archaickou činnost, kterou se nevyplatí subvencovat – byla to, jak opakovali západní experti, příčina chudoby tolika Afričanů.

Později samotná Světová banka uznala, že zemědělské dotace jsou pro snižování hladu čtyřikrát účinnější než jakékoli jiné subvence. Jenže mezi roky 1980 a 2010 v rámci mezinárodní pomoci Africe klesl podíl věnovaný zemědělství ze sedmnácti procent na tři. Spojené státy a Evropa mezitím podporovaly své farmáře třemi sty miliardami dolarů ročně.

MMF tlačil na to, aby místní rodinná hospodářství přestala pěstovat plodiny pro místní spotřebu a uvolněnou půdu věnovala produktům pro globální trh – kávě, čaji, bavlně, sóje, arašídům. Devizami získanými z jejich

exportu pak země mohly splácet své státní dluhy – anebo platit obsluhu těchto dluhů. Zůstávaly tak v zajetí mezinárodních trhů, ovládaných nejmocnějšími zeměmi a korporacemi.

Dva ze tří Afričanů

Otevření trhů tehdy v mnoha zemích vedlo k tomu, že importované potraviny, které byly díky subvencím v zemích svého původu levnější, vytlačily ty lokální. Byla to jedna z největších násilností světového trhu: bez odbytiště pro své produkty přišly miliony rolníků v nejchudších zemích i o kalhoty, které nikdy neměli. A jejich země zanechaly vši naděje na výrobu vlastních potravin, a tedy i na nezávislost na mezinárodních cenách, rozmarech a nátlacích „trhu“.

Většina těchto importovaných potravin zůstává ve velkých městech, zejména v těch pobřežních; jsou k mání za tak nízké ceny, že jim lokální produkty nemohou konkurovat. Z padesátky nejchudších zemí světa jich 46 víc jídla dováží – a to z nejbohatších států –, než vyváží. Během více než století byla Afrika čistým vývozcem potravin; od roku 1990 začala více potravin dovážet.

Reaganův ministr zemědělství John Block v té době říkal, že „myšlenka, že by se rozvojové země měly živit samy, je anachronismus minulé éry. Spíš by si měly zajistit potravinovou bezpečnost tím, že se spolehnou na zemědělské produkty ze Spojených států, které jsou ve většině případů dostupné za nižší cenu.“

Bylo to jasné: Spojené státy a Evropa produkují jídlo lépe a levněji, takže Afričané – a další chudí – měli zemědělství nechat a místo toho si najít jinou práci, aby si za své příjmy mohli koupit importované potraviny. Méně jasné už bylo, kde tedy mají pracovat. Občas někde vyrostly jednoduché průmyslové provozy a montovny, které využívaly levnou pracovní sílu, ale většinou nevzniklo nic. Okraje velkých měst tak začali zaplňovat lidé bez zaměstnání – a na venkově byli dál venkované, ale už bez půdy nebo bez prostředků k jejímu obdělávání.

Dva ze tří Afričanů jsou stále zemědělci. Ti, kteří doteď žijí v tzv. přirozené ekonomice, jedí to, co vypěstují – což nikdy není dost, protože jejich země, nástroje a zdroje produkují málo; a proto jim také nezůstává žádný přebytek, který by mohli investovat do zvýšení svých agrárních kapacit.

V roce 1970 napočítala Organizace pro výživu a zemědělství v celé Africe devadesát milionů lidí trpících podvýživou. V roce 2019 to bylo přes 250 milionů.

Černé sáčky

„To nejde, nemůže se to stát.“

Dnes je v nemocnici plné matek také otec, muž – a pláče. Je to starší pán, je mu přes padesát – v zemi, kde se naděje dožití pohybuje okolo padesátky. Už zažil smrt svých dětí, bylo jich několik, a teď je Ashiru, jeho předposlední, hospitalizován kvůli podvýživě. Ashirovi jsou tři roky; jeho tři starší bratři umřeli zhruba v témže věku.

Otec pláče. Jmenuje se Iusuf a houževnatě se snaží zachovat si důstojnost. Při pláči se nehrbí, neschovává si tvář do dlaní, neutírá si oči rukou; pláče se vztyčenou hlavou, slzy mu stékají po rozpraskaných tvářích. Iusuf mi říká, že jeho první žena nemohla otěhotnět; té druhé se to daří, ale rodí děti, které nevydrží. Anebo za to možná může on. To neřekne, ale tuším, že si to myslí – a neodvažuji se ho ptát.

„Myslel jsem, že ho pošlu do školy, ať studuje, ať sežene dobrou práci, ať naplní můj sen. Ze mě už nic nebude, ale z něj by mohlo.“

Iusufova bílá košile nese stopy dní, které už tu strávil, nohy má zbrázděné desetiletími a pomalu, tiše mu tečou slzy.

„To nejde, nemůže se to stát.“

Iusuf pláče pro svého syna, ale oplakává i sebe: co si počnu, ptá se, co si počnu, až budu starý, co si počnu tak osamocený.

Budoucnost, obecná hrozba.

Černé sáčky, které poletují po polích. Sáčky z černého plastu, které poletují po polích. Černé plastové sáčky z trhu, které se třepotají v každém koutě Nigeru, uprchlíci modernity, odpad modernity, která sem přichází jen v podobě odpadu.

Budoucnost obecně.

Komu patří uran?

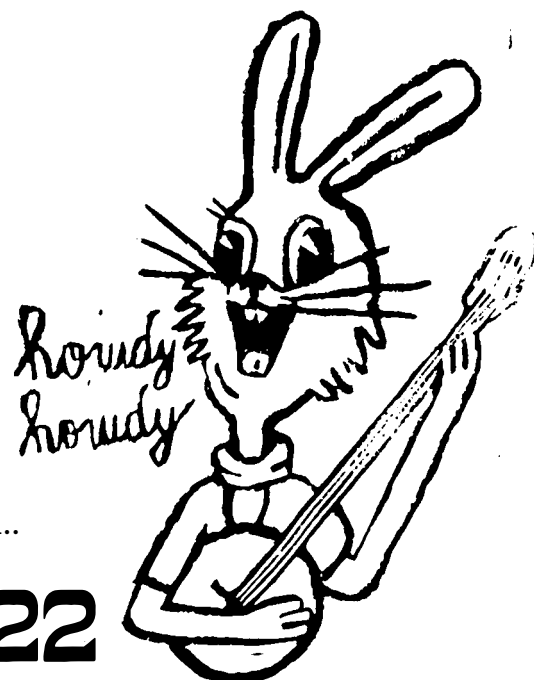
Niger má milion kilometrů čtverečních, ale jen čtyřicet tisíc tvoří orná půda. Na celém zbytku území žijí nomádští pastevci, kteří se starají o zhruba dvacet milionů kusů dobytka: kozy, ovce, osly, velbloudy, zebu. Ceny veterinárních potřeb pro tato zvířata – antiparazitika, vakcíny, vitamíny – vyrostly několikanásobně od doby, kdy Mezinárodní měnový fond přiměl vládu zavřít Národní veterinární úřad a otevřít trh nadnárodním společnostem. Čím dál víc pastevců tak přicházelo o svá stáda a nezbyvalo jim než se uchýlit do předměstských čtvrtí Niamey, případně do velkých měst za hranicemi – do Abidžanu nebo Cotonou. MMF zároveň donutil nigerskou vládu, aby zavřela své zásobárny obilí – nějakých čtyřicet tisíc tun, hlavně proso –, které přicházely ke slovu, pokud častá sucha nebo nálety sarančat nebo každoroční období

**BAOBABÍ LÉTO – CELODENNÍ FESTIVAL PRO DĚTI & JEJICH RODIČE V TÁBOŘE
A VEČER ZAHRAJE POLSKÝ VLK**

HOB DYLAN

Divadlo Jakub Folvarčňý, Marek Toman, Tereza Řičanová **Čtení:** Dora Kaprálová, Petr Borkovec, František Tichý, **Výstavy:** David Dolenský, Jan Trakal, Tomáš Klepoch..
Hudba: Ane Bjerkan, Žas **Dílky:** Eva Volfová, Daniela Olejníková, Tereza Šiklová

SOBOTA 3.9.2022

Proč nemá tolik Afričanů co jíst?

soudure přinesly do lidských sídel hlad. Fond měl za to, že takové intervence narušují trh; a vládě, zatížené svým zahraničním dluhem, nezbylo než na to přistoupit.

Niger je jedním z největších světových těžařů uranu. Jeho zásoby uprostřed pouště jsou obrovské a uran patří mezi nejvyhledávanější nerosty. Jenže země z toho příliš užítku nemá. Monopol na těžbu si od začátku držela francouzská státní společnost Areva a poplatek, který za to Nigeru odváděla, byl mizivý. Tak to bylo do roku 2007, kdy byla objevena nová naleziště u Azeliku a prezident Mamadou Tandja rozehrál hru: těžby se měla ujmout čínsko-nigerská společnost. Areva protestovala, ale nebylo jí to nic platné. O dva roky později se objevilo další naleziště, Imarouren, a o tamní uran stála Francie. Ta je „nejnukleárnější“ zemí na světě: tři čtvrtiny francouzské elektřiny pocházejí z jaderných elektráren živěných tímto minerálem, který země neprodukuje; skoro polovinu ho dováží z Nigeru.

V únoru roku 2010 prezident Tandja zahájil s Čínany vyjednávání o těžbě v novém nalezišti. O několik dní později ho odstavil od moci puč, v jehož čele stál plukovník Djibo. Hned po svém nástupu plukovník zarazil vyjednávání s Čínou a znovu stvrdil „vděčnost a věrnost“ své země Francii a Arevě. Ve volbách následujícího roku se dostal k moci Mahamadou Issoufou, důlní inženýr, který pracoval pro Arevu – a který je dnes, v roce 2020, stále u moci [v roce 2021 jej vystřídal Mohamed Bazoum – pozn. red.].

Začátkem tohoto století Světová banka připravila plán na realizaci závlahového systému, který by umožnil zemědělské využití více než čtyř set tisíc kilometrů čtverečních – obdělávaná plocha by se znásobila desetkrát, všichni obyvatelé země by měli zajištěnou potravu. Jenže druhý největší světový producent uranu – jak popisuje Jean Ziegler v knize *Destruction Massive* (Masivní destrukce, 2013) – neměl ani cent, aby se mohl pustit do díla.

Surová nerovnost

V Římském impériu jeden hektar vynesl tři sta kilogramů obilí a jeden rolník dokázal obhospodařit průměrně tři hektary: každý rolník tak vypěstoval skoro tunu obilí.

Ve středověké Evropě jeden hektar vyneš šest set kilogramů obilí a rolník dokázal obhospodařit průměrně čtyři hektary: vypěstoval tak dvě a půl tuny obilí.

V Anglii v 18. století jeden hektar vynesl tunu obilí a každý rolník dokázal obhospodařit průměrně pět hektarů: vypěstoval pět tun.

Ve Spojených státech v polovině 20. století jeden hektar vynesl dvě tuny obilí a rolník jich dokázal obhospodařit v průměru pětadvacet: vypěstoval padesát tun.

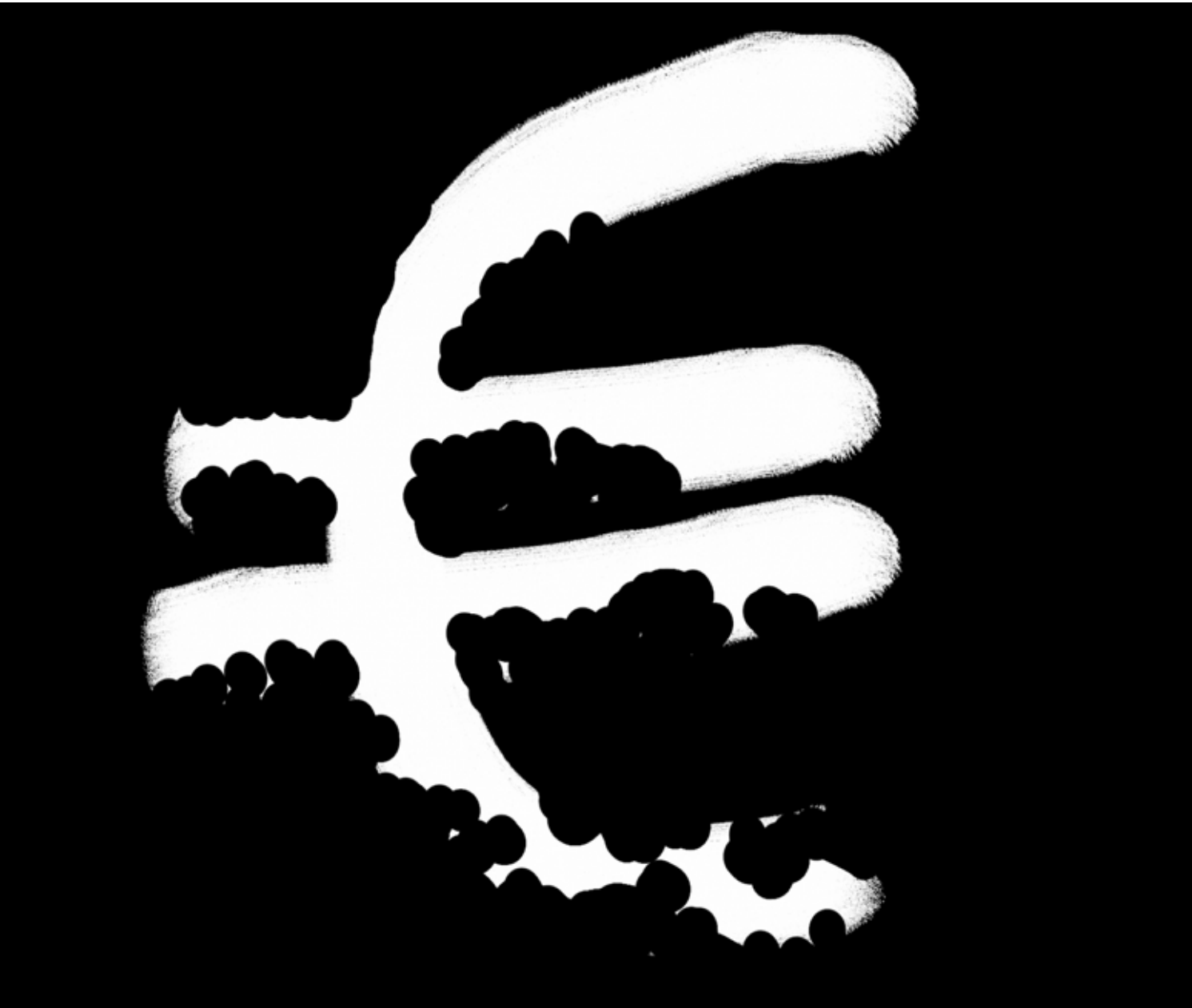
Ve Spojených státech na začátku 21. století jeden hnojený a zavlažovaný hektar vyneše deset tun obilí a farmář jich dokáže obhospodařit v průměru dvě stě: vypěstuje tak dva tisíce tun.

V Sahelu na počátku 21. století jeden hektar vyneše nějakých sedm set kilogramů obilí a rolník obhospodařuje v průměru jeden hektar: vypěstuje sedm set kilogramů. O trochu méně než rolník z Římské říše před dvěma tisíci let; a dvoutisíckrát méně než dnešní americký farmář.

Málokde je nerovnost tak patrná, tak surová jako v zemědělství – této bazální činnosti, která nám dává najíst.

Nakrmit Sahel

Je to suchá země: jen čtyři procenta obdělávaného povrchu Afriky mají nějaký typ zavlažování – oproti téměř veškeré půdě v Evropě a Severní Americe a polovině půdy v Asii. Na severu Brazílie Světová meteorologická organizace porovnávala produktivitu dvou souседících hektarů fazolí, jednoho se závlahou

Monopol na těžbu si držela francouzská společnost Areva a poplatek, který za to Nigeru odváděla, byl mizivý. Ilustrace Martin Kubát

a druhého bez ní: ten, který závisel na dešťové vodě, vynesl padesát kilogramů, zatímco ten druhý patnáct set. Nepatrný, třicetinásobný rozdíl.

Je to nemajetná země: na světě je třicet milionů traktorů, ale sedm set milionů afrických rolníků jich má k dispozici jen sto tisíc – a k tomu čtvrt milionu tažných zvířat pro zemědělské účely. Naprostá většina dodnes pracuje bez nástrojů, vyjma vlastních rukou, nohou a motyky. Odborníci tvrdí, že když se tažná síla zdvojnásobí, zvětší se na dvojnásobek i rozloha půdy, kterou lze obdělávat.

Ze sedmi set milionů rolníků jich půl miliardy nemá kvalitní osivo ani minerální hnojiva. A velká většina z nich nemůže svou sklizeň prodávat mimo svá bydliště: není tu dost silnic a nákladních aut. Proto se často stává, že když mají štěstí a zůstane jim nějaké obilí navíc, shnije jim ve špatně větraných skladech. Podle Organizace pro výživu a zemědělství přijde čtvrtina světové sklízňe nazmar kvůli hlodavcům a špatnému skladování: většina z těchto ztrát pochopitelně připadá na země, jako je tahle, kde jsou síla špatná nebo žádná. „Pobuňuje mě, když někdo říká, že se Sahel nedá nakrmit. Jistěže dá; jen jsou potřeba politická opatření a politici, kteří by si je vytýčili jako prioritu. Velcí mezinárodní dárci často mluví o korupci a mají pravdu. Ale část viny je i na jejich straně. Když vám dám deset franků, abyste si koupil tužku, a pak vás nikdy nedonutím, abyste mi ji ukázal, nebudu vám každý rok dávat dalších deset franků, abyste si koupil jednu a tu samou tužku. A právě tohle oni dělají: dávají, dávají a dávají, i když vědí, že jejich peníze končí v těch nejhorších kapsách, protože je pro ně výhodné udržovat si v oblasti svoje zájmy a svoje obchody.“

To mi říká ve své kanceláři v Niamey ředitel jedné nevládní organizace, který si nepřál, abych uváděl jeho jméno.

„Je to oboustranně výhodný vztah. A nejen ekonomicky: nejde jen o to, že zkorumpovaná vláda, která snadno ustoupí, znamená výhodu pro americké nebo evropské firmy, které tu chtějí rozjet nějaký obchod; je to strukturální problém. Společnostem se díky tomu daří udržet závislost místních vlád na jejich ‚humanitární pomoci‘. A podobně jsou na tom samotné vlády: pro ně je zase výhodné udržovat v závislosti na této pomoci vlastní obyvatelstvo a současně využívat jeho zaneprázdněnost: pro někoho, kdo je neustále ohrožován hladem, je těžké pořádně se podívat na to, co vlastně dělají jeho vládcí. Čím je situace obyvatelstva horší, tím méně se jim dokáže dívat pod prsty. A současně si tihle lidé zvyknou žít s nataženou rukou: místo aby přemýšleli, jak si zajistit jídlo, čekají, až jim ho nějaký funkcionář nebo běloch donese. Neříkám, že je to tak vždycky, ale...“

Struktury rabování

Zdravotní sestra z nemocnice v Madaoua mi vypráví o jedné matce – prý jedné z mnoha –, která už měsíce udržuje svého syna těsně pod minimální vahou, aby dál dostávala potravinové přídatky pro něj a trochu jídla navíc – pytel prosa, pár litrů oleje – pro sebe a ostatní členy rodiny. Druhý den mi ji ukazuje: „Váš syn se prý nezotavuje, pořád má podváhu...“

„Je to tak, ne a ne se uzdravit, chudinka.“ „A není to tím, že nedostane všechno jídlo?“ „Kdepak, dávám mu všechno, pane doktore, všechno. Podle mě ho někdo očaroval. Čáry v tom budou, pane doktore.“

Jsou také ženy, které si zjistí, kdy a kde rozdávají potravinové balíčky různé neziskové organizace, a pak se pro ně vydávají na několikahodinové pěší cesty. Některé je potřebují pro své děti. Jiné je potřebují k tomu, aby je prodaly, a za peníze koupily něco k jídlu. Sáček Plumpy’nutu [arašídové pasty pro děti s akutní podvýživou – pozn. red.] stojí na trhu v Madaoua sto padesát franků, tedy asi čtvrt dolaru.

Hlad v Nigeru – a nejen v Nigeru, mohli bychom jmenovat spoustu dalších afrických, asijských i amerických zemí – není „strukturální“, a pokud snad, pak proto, že nikdo nevybudoval struktury, které by hladu zamezily. Půda tu není dobrá, to je pravda – ale s hnojivy, herbicidy, traktory a zavlažováním by všechno vypadalo jinak.

Hlad v Nigeru je – tak jako v tolika jiných zemích – důsledkem rabování: kdyby se během stovky let předcházejících nezávislosti akumulovalo aspoň něco z toho, co bylo vyprodukováno, a kdyby se potom z uranu pro Arevu zafinancovalo zavedení produktivního zemědělství, byly by tu přinejmenším nějaké traktory, nějaké zavlažování, silnice, možná i drobný průmysl. Tedy způsoby, jak aspoň mírně zlepšit život. Jak se častěji najíst.

Ale zahraniční společnosti si to všechno berou pryč. Hlad v Nigeru nezpůsobuje struktura jeho zemědělských ploch, ale struktura globálního obchodu: světový kapitalismus. Autor je spisovatel.

Ze španělského originálu **El Hambre** (Penguin Random House, Barcelona 2021, s. 53–59) vybral a přeložil **Michal Špina**.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Jsem zastáncem pochybování

Argentinského spisovatele Martína Caparrósa jsme se zeptali, zda jeho kniha Hlad, zkoumající příčiny podvýživy a hladovění ve světě, měla dopad na politickou situaci v popisovaných zemích. Rozhovor se poté stočil k zabírání půdy, autorovým španělsko-slovanským kořenům nebo k problémům hispánské Ameriky.

MICHAL ŠPÍNA

Vaše reportážní kniha Hlad má sedm set hustě potištěných stránek. Když jste ji začínal psát, věděli jste už, že bude tak dlouhá? A dala by se vůbec o problému světového hladu napsat krátká kniha? Ovšemže dala, ale pochopitelně by to byla jiná kniha. Chtěl jsem splnit dvojí cíl: za prvé vyprávět o tom, jaký je život, když nevíte, jestli se zítra najíte, a za druhé se pokusit o pochopení mechanismů, které k takové situaci vedou. Doufal jsem, že by propojení těchto dvou perspektiv mohlo vést k tomu, že lépe porozumíme katastrofě hladu. A k tomu byla potřeba spousta práce a dostatek prostoru.

Během psaní jste procestoval Niger, Indii, Bangladéš, Jižní Súdán a další země s nízkými příjmy. Jak máme chápat pojem OtroMundo (JinoSvět), který v knize používáte? Třetina lidstva včetně nás žije v bohatém světě – patří sem většina Evropy, Spojené státy, některé oblasti v Asii a Americe –, kde se nám daří nevědět skoro nic o tom, jak žijí zbylé dvě třetiny. A právě těmhle dvěma třetinám říkám OtroMundo: přes pět miliard lidí, jejichž životní podmínky si my obyvatelé bohatého světa umíme jen těžko představit – především proto, že ani nechceme.

V knize popisujete případ zabírání půdy (land grab) na Madagaskaru, kde se jihokorejské korporaci Daewoo koncem nultých let málem podařilo získat polovinu orné půdy ostrova na devadesát devět let. Myslíte, že dnes už je svět vůči takovému neokolonialismu bdělejší? Ani náhodou. Podobné věci se v Africe, Asii nebo Latinské Americe dějí neustále

a málokdy je někdo dokáže překazit. Obecně platí, že peníze velkých společností z bohatých zemí spolu s chamtivostí pozemkových vlastníků a vládců chudých zemí způsobují zabírání velkých teritorií, která potom bohaté země využívají k produkci pro vlastní trhy. A tím připravují ty, kdo už tak sotva vyžijí, o další důležitý zdroj: o vlastní půdu.

Vaše kniha získala řadu literárních cen, ale předpokládám, že největším oceněním by bylo, pokud by se v některé části světa stala podnětem k zavedení spravedlivějšího potravinového systému. Máte zprávy o tom, že by k tomu někde došlo? Zrovna v mé rodné Argentíně to vypadalo, že k tomu skutečně dojde. V roce 2019 nastupoval prezident Alberto Fernández, který po zvolení prohlásil, že ho četba mé knihy inspirovala ke spuštění celostátní kampaně proti hladu – a dokonce mě přizval k její přípravě. Jenže pak z toho dost rychle sešlo. Bylo to další zklamání z politiků fungujících v dosavadním systému. Pokud chceme doopravdy skoncovat s hladem, politika státních příspěvků k tomu nestačí; je potřeba změnit celé ekonomické makrostruktury, a to tradiční strany neudělají.

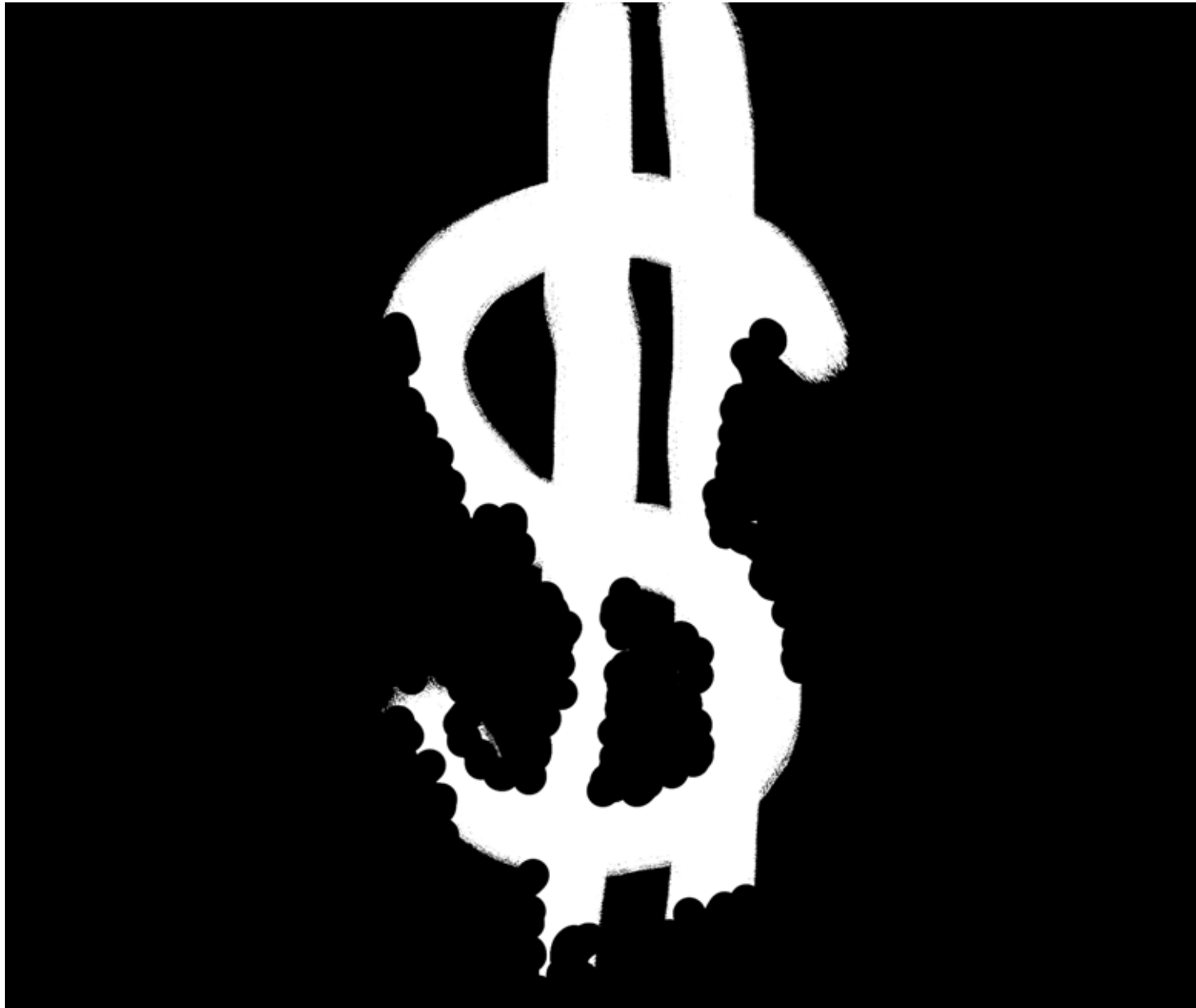
A kdo by to tedy mohl provést? Někaké mezinárodní sociální hnutí? Zhruba tak bych si to představoval, ale základní podmínkou vzniku takového hnutí je, aby nás téma vůbec zajímalo a abychom ho začali brát vážně – aby miliony lidí došly k přesvědčení, že už nesnesou hanbu stovek milionů podvyživených lidí ve světě, který nás dokáže nakrmit všechny. Tohle je základní problém: je potřeba, aby spousta lidí vzala

tu věc za svou. Pokud by k tomu došlo, pak už se začnou objevovat formy, ve kterých se tahle myšlenka bude manifestovat a rozvíjet, tak jako se před půlstoletím objevily způsoby, jak vytvořit ekologické povědomí, které je dnes už všeobecně rozšířené – i když ne vždy dokáže vyřešit vzniklé problémy.

V roce 2021, kdy za sebou pandemie koronaviru nechala dalších sto milionů podvyživených lidí, vyšel Hlad v doplněném vydání. S ruskou invazí na Ukrajinu teď světu hrozí další potravinová krize. Chystáte se knihu opět rozšířit? Prozatím ne. A musím se přiznat, že jsem se od začátku téhle nové krize už párkrát docela naštvál. Volali mi novináři s otázkou, co si myslím o skutečnosti, že „přibýlo osmdesát milionů podvyživených“ – a já se jich ptal, proč je najednou zajímavá osmdesát milionů, když je nikdy nezajímalo, že už tu léta je osm set milionů lidí, kteří se nemůžou pořádně najíst. Byla to pořádná lekce z fungování současných médií. Ukazuje se na tom, co považují za zprávu a co ne.

Když už je řeč o médiích – i vy jste novinář, spoluzakládal jste před lety argentinský deník Página/12, ale nedávno jste ho veřejně kritizoval... Nevím, kterou kritiku teď máte na mysli, ale v každém případě platí, že tak jako kterékoli noviny je i Página/12 živý organismus, který se v čase vyvíjí. Když jsme deník v roce 1987 zakládali, byla to platforma, která ukazovala prstem na jakoukoli formu moci a kritizovala ji. Už před řadou let se z něj ale stal kanál vládní propagandy, schopný nejhorších manipulací.

Martín Caparrós (nar. 1957 v Buenos Aires) je argentinský spisovatel a novinář. V sedmdesátých letech, po nástupu vojenské diktatury, odjel do Paříže, kde studoval historii; v Madridu pak začal psát mimo jiné do deníku El País. Po návratu do Argentiny spoluzaložil deník Página/12. Od roku 2013 žije opět v Madridu. Napsal více než desítku románů, mezi něž patří například Los Living (2011), za který dostal španělskou cenu Premio Herralde. V roce 2009 vydal globální reportáž Una Luna (Měsíc) s tématem migrace, v roce 2014 pak vyšel v prvním vydání El Hambre (Hlad), který se s řadou překladů stal jeho nejúspěšnější knihou.

Ilustrace Martin Kubát

S Martínem Caparrósem o hladu, krizi médií a deziluzi z politiky

A jde podle vás o specifický případ, nebo o symptom obecnější krize médií, přinejmenším těch tradičních?

Samozřejmě, že tradiční média jsou v krizi, velké technické změny v posledních dvou dekádách totiž přinesly i změnu způsobů, jimiž získáváme informace. A jako každá krize má i tato své vítěze a poražené. Poraženými jsou bezpochyby velké deníky, které během 20. století představovaly jakési garanty absolutní pravdy. O tuhle pozici už přišly. A vítězi budeme – s trochou štěstí – my, kdo hledáme nové cesty, jak dělat dobrou novinářinu. Možnosti se rozšířily obrovsky, teď ale ještě potřebujeme rozšířit způsoby, jak jich využívat.

Jedna z vašich posledních knih se jmenuje *Ňamerica*. Jak naznačuje španělské písmeno ñ, je to reportáž o Latinské Americe, ale bez Brazílie. Je brazilská skutečnost od té hispanoamerické tak odlišná?

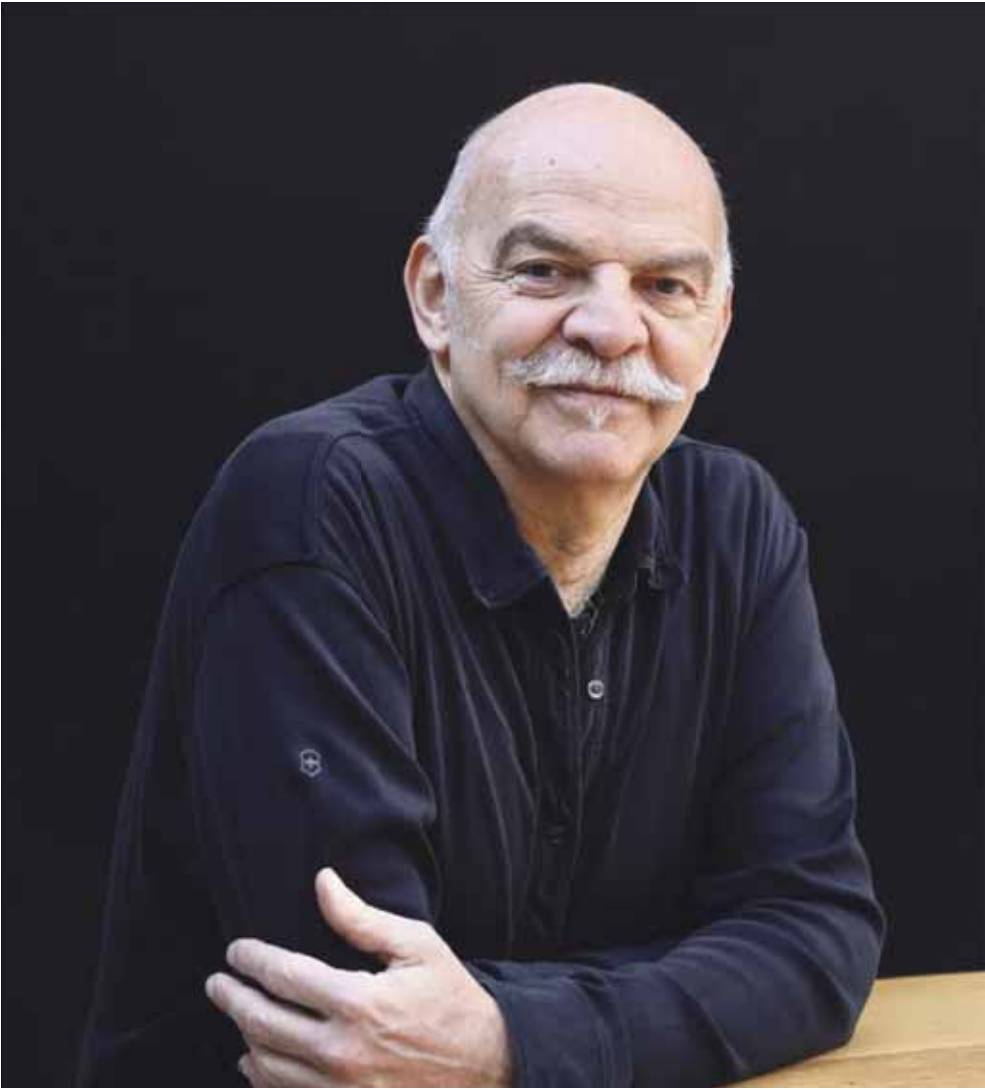
Brazilská realita má pochopitelně se zbytkem Latinské Ameriky mnoho společného. Ale jsou tu také podstatné rozdíly, protože brazilská historie a kultura jsou výrazně jiné. A pak je tu její velikost: Brazílie je nepoměrně větší než ostatní země v okolí, takže její problémy a jejich řešení se nutně velmi liší. Když jsem se pustil do psaní, myslel jsem, že kniha bude o celé Latinské Americe včetně Brazílie, ale příliš často jsem se dostával do situace, kdy jsem musel napsat, že „ve španělskojazyčných zemích se věci mají tak a tak, zatímco v Brazílii...“. Vznikaly mi z toho dvě knihy, a tak jsem se rozhodl soustředit na jednu a vyprávět v ní o regionu, který má světově jedinečnou charakteristiku: dvacet zemí, kde se mluví stejným jazykem. A mluvit stejným jazykem tu znamená také sdílet minulost, kulturu, náboženství, způsoby pohledu na svět.

Před padesáti lety vyšla kniha *Las venas abiertas de América Latina* (Otevřené žíly Latinské Ameriky), ve které Eduardo Galeano vychází z ekonomické teorie závislosti a popisuje rozdělení světa na centra a periferie. Myslíte si, že základní schéma knihy je pořád relevantní, i když se řada z jejích temných předpovědí nenaplnila?

Otevřené žíly byly výborná kniha, která měla význam ve své době a čte se dodnes. Už je ale hodně zastaralá: jednak se změnila samotná Latinská Amerika, o níž Galeano psal – a proto jsem usoudil, že má smysl se k tématu vrátit v Americe –, jednak prošel proměnou celý svět. V roce 1970 Otevřené žíly fungovaly jako památník příkoří, který ospravedlňoval boj proti „imperialismu“, často i ozbrojený. Všechno vypadalo jednoduše, řešení se zdálo být na dosah ruky. Dnes je ale bohužel celý problém složitější – a také nám připadá vzdálenější.

V Ňamerice píšete, že během globální vlny privatizací v devadesátých letech se v latinskoamerických zemích privatizovalo dokonce i násilí. Co si pod tím máme představit?

V dnešní době s lehkostí říkáme, že Latinská Amerika je „nejnásilnější kontinent na světě“, a přijímáme to jako určitý druh osudu, spojený s jakousi bytostně násilnickou povahou „latinos“. Ve skutečnosti přitom po většinu 20. století neexistoval klidnější region než Ňamerika. Zatímco v Evropě, Asii a Africe války, hladomor, represe a další formy státního násilí zabíjely desítky milionů lidí, v Ňamerice počet obětí nepřesáhl dva miliony. I to je samozřejmě moc, ale nesrovnatelně méně než ve zbytku světa. Pak ale během privatizací v osmdesátých a devadesátých letech skupinky podnikatelů,

Martín Caparrós. Foto z osobního archivu

kteří chtěli dělat to, co bohatí Ňameričané dělali vždycky, tedy získávat a vyvážet suroviny, zjistily, že jejich sektor je vysoce konkurenční a oni si musejí vyzbrojit malé soukromé armády. Právě takhle si kolumbijští překupníci drog zprivatizovali násilí: začali ho využívat pro své podnikatelské záměry. Roztočili tak spirálu, která řadu našich zemí proměnila ve velmi násilné společnosti.

Sebastián Marroquín, syn narkobarony Pabla Escobara, už léta opakuje, že drogy musejí být dekriminalizovány, aby se násilí zastavilo. Souhlasíte s ním?

Ano, ovšemže souhlasím s tím, že „drogy“ mají být dekriminalizovány, vždyť pro naše společnosti nejsou škodlivější než alkohol, tabák nebo oxykodon. A myslí si to spousta lidí. Problém je v tom, že oni většinou mluví o dekriminalizaci měkkých drog, zejména marihuany – a ty nezpůsobují násilí a korupci, které sužují země, jako je Mexiko nebo Kolumbie. Je proto trochu pokrytecké mluvit o dekriminalizaci drog, aniž by byla řeč o kokainu, heroinu a syntetických drogách, které tomuto trhu ve skutečnosti dominují.

Jedna z vašich starších knih se věnuje životu italsko-argentinské anarchistické aktivistky Soledad Rosas. Co vás k této postavě přivedlo?

Když jsem se dověděl o jejím příběhu, nebylo jasné, proč v roce 1998 ve svých čtyřiaadvaceti letech zemřela, ale možnosti byly dvě: kvůli politické kauze, nebo kvůli lásce. Oba důvody působily v neoliberálním, hyperindividualistickém světě devadesátých let tak nemístně, že jsem se o Soledad Rosas chtěl dozvědět víc, a tím také začala práce na knize. Každá další podrobnost, na kterou jsem narazil, mi pak potvrdila, jak byl její příběh při vši své banalitě mimořádný.

Vedle reportážních knih jste vydal řadu románů. Myslíte, že román dokáže

uchopit i tak komplexní témata, jako je hlad a globální nerovnosti? Napadá vás nějaké takové dílo?

Já bych vaši otázku obrátil. Když jsem začal psát reportáže, už jsem měl vydaných asi pět románů, a nikdy jsem s beletrií nepřestal. Možná, že se román nemůže a ani nemá „zabývat“ tématy, ale snažit se – ještě víc než reportáž – najít formu, tón, hloubku, skrze něž se text promění v to, čemu s jistotu domýšlivostí říkáme literatura.

„Být Argentinec rovná se být daleko“ – známá slova Julia Cortázara už mohou znít jako klišé, ale vztahují se koneckonců i na vás. Co pro vás znamenal přesun z Argentiny do Španělska?

Na téhle Cortázarově větě je dobré, že neupřesňuje, od čeho jste daleko. Být Argentinec často znamená být daleko od kořenů vašich předků – moji prarodiče byli Španělé, Poláci, Rusové, a to nejsem nijak originální případ. Proto je Argentina vlastně vždycky daleko a vždycky je to směs – tak šťastně vzdálená od jakékoli čistoty. Mnohdy to ale také znamená být daleko od vaší vlastní země. Je pozoruhodné, kolik argentinských spisovatelů nežilo nebo nežije v Argentíně. Sám jsem odešel dvakrát: poprvé v roce 1976, abych unikl před represí vojenské diktatury, a podruhé v roce 2013, abych unikl znechucení z neustálého návratu k témuž bodu a ke stále stejným diskusím. A tak se teď snažím dívat na věci perspektivou, kterou člověku vlastní země – a zvlášť země tak náročná jako Argentina – občas neumožňuje.

Vaše zatím poslední kniha vyšla letos a v tuto chvíli je dostupná jen v polštině. Můžete přiblížit, o co v ní jde?

Když se mi blížila šedesátka, rozhodl jsem se napsat knihu o svých dvou dědečcích, španělském a polském, ale nechtěl jsem ji publikovat, jen ji vytisknout ve velmi malém nákladu pro mé přátele a příbuzné – měl to být

můj narozeninový dárek pro ně. Tak jsem to i udělal. Překvapilo mě, že se u obou spojují dvě velká dramata 20. století: španělská občanská válka a holokaust. Brzy nato se můj bratranec, francouzský spisovatel Santiago Amigorena, mou knihou inspiroval a sám napsal román o našem společném polském dědovi, Vicentu Rosenbergovi. Román se jmenuje *Le ghetto intérieur* [Vnitřní ghetto] a moc se mu povedl. A pak se nám zalíbil nápad vydat najednou jeho i mou knihu v polštině – jako způsob, jak přivést našeho dědečka, který opustil Varšavu téměř před sto lety, zpátky do jeho země. Proto byla kniha Dziadkowie (Dědové) publikována zatím jen v polštině. Pravděpodobně brzy vyjde i ve francouzském překladu mého bratrance Amigoreny, potom možná i ve španělštině, kdo ví. Já na to nespěchám.

V červnu jste byl ve Varšavě na festivalu Big Book, já sám jsem se o vaší knize Hlad dověděl před pár lety na festivalu Conrad v Krakově. Máte k zemi našich sousedů díky rodinné historii speciální vztah?

Ano, určitě. Jak už jsem říkal, můj děda Vicente Rosenberg se narodil v Polsku na začátku 20. století, a jelikož byl Žid a v antisemitském prostředí trpěl, rozhodl se kolem roku 1927 odejít. Jeho matka a bratři nicméně zůstali a byli zavražděni nacisty. K mému vztahu k Polsku patří také přátelství s Ryszardem Kapuścińským, velkým polským reportérem, se kterým jsme vedli dlouhé hovory, a pak další spisovatelé, jako byli Witold Gombrowicz nebo Czesław Miłosz, které jsem sice nepoznal, ale s chutí jsem je četl. A nakonec i to, že z nějakého důvodu, který jsem sice nikdy nepochopil, ale vážím si toho, mají polští čtenáři velký zájem o moje knihy.

V Polsku teď vidíme, jak katolická pravice odpirá ženám právo na interrupce. Vy v jedné pasáži *Hladu* říkáte, že náboženství dokážou ospravedlnit hlad lépe než kterýkoli jiný diskurs. Považujete i takové náboženské proudy, jako je teologie osvobození, za slepou uličku?

„Blahoslavení chudí, neboť jejich je království nebeské“ – velký katolický slib, že když se chudí budou chovat slušně a nebudou moc otravovat, čeká je po smrti lepší život, byl nejlepší způsob, jak po celá staletí udržovat vykořisťování. Pokud s ním chceme skončit, preferoval bych, abychom nepoužívali stejný systém: náboženství je struktura, ve které musíte věřit určitým věcem, protože prostě proto – por cojones, jak říkají Španělé –, a já jsem zastáncem pochybování, kritiky, což je pravý opak náboženského myšlení.

V kapitole s názvem *Nerovnost píšete: „Kapitalismus je jako letadlo: když se zastaví, spadne. Musí pokračovat ve svém nekonečném letu kupředu – a předstírá, že nemůže přistát.“ Jak by vypadalo přistání kapitalismu?*

To nevím. A nezdá se, že by to bylo zrovna blízko. Je to zvláštní: teď to vypadá, že modelem, který přijde místo kapitalismu s volenými a více či méně tolerantními vládami, bude kapitalismus s vládami dosazenými a naprosto netolerantními. Jednoduše řečeno: čínský model místo amerického. To je něco, co jsme neočekávali, takže je teď pro mě docela těžké představit si, jak to bude pokračovat. Víím jediné to, že každý model se jednou změní. Žádný politicko-ekonomický systém netrval věčně a ani tenhle nemá šanci být výjimkou. Problém je v tom, že ten příští si pořád ještě nedokážeme představit. A představit si ho je první krok k tomu, abychom o něj začali bojovat. Ale ono to přijde.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Nic skutečného nepřichází

Martin Trdla ve svých básních provádí chirurgické řezy strastmi obyvatel prvního světa, v němž je všechno k uzoufání snadné. Místo světového míru si lidé přejí dva plátky tlačenky, mléko a strdí je tu „zakleté do buranského betonu“ a čím dál zřetelněji se naplňuje „děsivé proroctví,/ že budeš muset žít/ stejně jako dřív“.

Pentimenti

Byt mladý umí každý blbec.

Ale zestárnout dozlatova a nepokazit si to ani krůpějí slova, to chce chrabrost.

Závěr

Poslední, co spatříš, bude holubinec, lupy na svetru, snad vajgl.

Anebo si stále myslíš, že ze všech těch semen plytkosti vypučí třešeň?

Dialog

Po sedmnácti letech oslav částečně správných odpovědí u maturitní zkoušky si povšiml, že vedle něj vypučela nová generace.

Zatím jim říká nějaký mladý čuráci.

Utažené opasky

Odhazujeme oči, zakopáváme uši.

Ale huby, huby si bedlivě rafinujeme lihem.

Aby byly přichystané vysvětlovat, že jsme přece měli rodinu, super šéfa, stravenky a skvělý úrok na hypotéce.

Indián

Je jedno, jak se skutečně jmenuješ, čím ses vyučil, co jsi cestou sem prožil, našel a poztrácel.

Pro ně navždy budeš Ten, co se ve druhé třídě posral při prvouce.

Situace

Rozhlíží se, co by kde sežral, vysál, osouložil.

Ten druhý taky, akorát u toho necituje Masaryka s Havlem.

Válečníci

Generace Z si je jistá, že sluneční soustavu vyvinuli v Silicon Valley společně s draky, sirénami a stymfalským ptákem.

Zbylá pokolení ustavičně říkají, co se prý říká.

Internetové našeptávače radí, jak stvořit dort, jenž bude

k nerozeznání od odšťavňovače, a který podcast optimálně pasuje k vymírání.

Někdo sní o tom, zazpívat si na špičce Makalu, jiný o mluvícím dávkovači mýdla.

Dostojevskij zní jak hotelový řetězec a Shakespeare druh plísňového sýra.

Prodavačka lahůdek se mě obden táže, jaké mám přání.

Ani nevím, proč si v sobě pokaždé vymazávám tužby po světovém míru a zase jen potupně poprosím o dva slabší plátky tlačenky.

Nahoře se hrbít, dole šlapat

Z věšáku na dvoře zmizela prádelní šňůra a pod ní první nesmělá bledule i s kořeny.

Kdosi přečůral hajzlbábu a za cenu mušle použil klozet.

Do kanceláře k notebookům si měsíčně zdarma objednáváme desítky gum a ořezávátek, které nikdo k práci nevyužije.

Jestliže nám pokladní omylem vrátí o pětikorunu navíc, smlčíme to.

Jsme přeci malý národ v nepříznivém zeměpisném postavení.

Audit

Odložil noviny a lačně upil piva.

A pravil: „Na světě jsou dvě třetiny dobra a jedna třetina zla.“

„Jenomže dobro by nutně potřebovalo změnit PR agenturu.“

Plán

Předávkován zpravodajstvím plazíš se s nauseou pondělím.

Ve vzduchu kyne hrozba, že se nestane zhola nic.

Děsivé proroctví, že budeš muset žít stejně jako dřív.

Hlavu vzhůru!

Zahrádku vyplel, místnosti vycídl, elektrikáře zajistil, potomky zaopatřil, rodiče navštívil, přátele pozdravil.

V práci ho popleskali po ramenou, potkal kominíka, objevil čtyřlístek.

Nakoupil, vyzvedl, obstaral.

Z dálky se k němu neslo mečivé brblání.

To Václav Klaus tleskal proti.

Zázitek

Kámo, hustý byly ty záběry z dronu. Jasný, kámo, a hustá mjúzik, co? A ta hlavní herečka byla docela kundička, ne? Si piš. Bych jí naložil! A kámo, hustý střilečky, jako mazec! A jak tomu týpkovi rozsekli tu hlavu, ty krásó! Jako docela dobrý mŕvíčko a popcorn s tím sýrem, šmakózní!

Film o srebrenickém masakru promítali v kině Mír do konce září.

Rodáci

Každý přehuštěný právy se svobodou s amputovanými povinnostmi.

Každý halasně kvičící ošumělé pravdy.

Každý závidící řízky, ačkoliv chybí prase.

Každý okázale sekající s pracemi, se kterými ještě nezačal.

Každý komolíci tvé jméno a vtipkující: pohoda, pane jahoda, lážo plážo, no jo, ženský!

Není divu, že největší legendou tady je

podprůměrný žonglér s podtácky, jenž skončil dvacátý sedmý v osmdesáté páté řadě talentové soutěže.

Krůpěj v oceánu

Sbírá hovna po svém psovi, třídí odpad, platí příspěvky SRPŠ a Člověku v tísní, chodí pěšky s plátěnou taškou, odhlásil Netflix, děkuje.

Není o nic šťastnější než ten, co vhodil starý bojler do lesní rokle.

Duch Vánoc

Dřevěný výkřik „Family forever“ šibalsky mžiká nad pohovkou, mandlové pracny ještě v dlaních pálí, Božský Kája opatrně defloruje řasy, difuzor s lampičkou pšoukají nostalgie.

Pohodu za dveřmi zatím věrně stráží Tři králové – Cofidis, Provident a Zaplo.

Dolování

Meandruješ cizími městy s bedekrem „Jedna paní povídala“.

Otevíráš série dveří s nápisy „k sobě“.

Martin Trdla

Všechny mrtvoly za týlem
práchniví přikryté novinovými články,
každý následující krok je
přihození střepiny na dřívě nasýpanou
hromadu.

Odbočíš třeba támhle
a tam mléko a strdí
zakleté do buranského betonu
nebo další chvátající charakter;
ke kterému neznáš heslo pro sblížení.

Snažíš se ošálit osud
trestnou výpravou proti sobě samému,
necháš se fízlovat vášní.

Alespoň Něco promnout v prstech!

Po návratu slovy mrzačíš báseň.

Revolucionář

Nic skutečného nepřichází.

A nepleť si to s těmi pár
apely na uhrazení částky
ani s padělaným úsměvem překupníka
s nadějí na houskovitější housku.

Pokaždé bez tebe
proběhne v ulicích
sametové předání noci.

Po smrti nespalte

Mlčel, když spílali,
odvracel se, pokud špinili.

Doma pod polštářem hřál ho
tlustý sešit s titulem
Co jsem komu neřekl.

Bílí heterosexuální muži

Tak jsme se zas probudili.

A kafe se zas pilo
a trapně zas bylo,
jako když zmizí háček z nápisu
uzená žebra.

Tak jsme se zas probudili
a manželky si ještě nesbalily kufry
a i Helena Vondráčková měla opět
dlouhou noc.

Tak jsme se zas probudili.

A naši uondaní
strážní Gabrielové a Rafaelové
zuřivě klikali na server
Dáme křídlo.

Bitva U Špačků

Post bellum
a hned kdekdo
Radecký
anebo Wallenstein.

Brňavky zakopané
na neměnných pozicích
v ubrusech.

Levá, dva!
A sborově hlásíme:

„Já to věděl,
já to vždycky říkal!“

Čeněk Folk: Bez názvu, 2017

Jarní úklid

Ty na mě *rámcem horizontu jednotek dnů*,
já na tebe *s jakože, kámo*.

Snad proto po sídlišti
vykvetly věstníky,
upozorňující na
čištění komunikací.

Střet

Roky klusaly.

Objetí přinášely
jen tisíckrát přeprané oděvy.

Chtěli si toho tolik říci,
až nakonec překotně
mlčeli o počasí.

Turista

Tady za touhle kavárnou se dáte doprava
a pak půjdete podél kavárny chvíli rovně
a za kavárnou potom doleva do kopce
až ke kavárně a kavárně.
Ty obejdete kolem kavárny a za kavárnou
to je asi sto padesát metrů ke kavárně,
za kterou stojí kavárna, a u ní zahnete doprava
a furt budete pokračovat dopředu,
dokud nenarazíte
na křižovatku dvaceti osmi kaváren.
Odtud se vydáte odbočkou doprava ke kavárně,
dokud nemínáte kavárnu,
u níž se pustíte skrz kavárnu
a vyjdete na náměstí s kavárnou,
kde ještě odbočíte za kavárnou doprava,
za další kavárnou pak doleva,
no a tam odtud už je to kousíček
ke studánce.

Dějiny

To ráno určená srna odlila ze tmy světlo.
To ráno Ernst spatřil sfingu ve stáji.
To ráno zlá slova začaly obalovat strupy.
To ráno in dubio pro reo.

To ráno jsi zas mechanicky vyfukal kód
od brány montovny.

Proboha

Mít orální sex s uříznutou hlavou
je lidské.

Stejně tak jako jaro 94 ve Rwandě,
zpráva pod titulkem:
Dva roky seděla mrtvá v kuchyni,
seniorka nikomu nechyběla.

Vzpomínám si,
jak nám učitelka v první třídě
neustále opakovala:
„Chovejte se, proboha, jako lidi!“

Strach přibral další kilo děsu

Rozhodl se, že se dneska rozšoupne,
a na humanitární sbírku
vrhl místo pětistovky tisícovku.

Během pročítání meníčka oblíbené restaurace
poskládal hashtagy s výkřiky „freedom“
a „peace“,
večer se půjde mrknout
na žluto-modře nasvícenou radnici.

Pět hodin jízdy od jeho notebooku
se člověk v ohni naposledy sháněl
po mamince.

Dějepis

Fitness center měli více než škol,
přikurtovali se na rty ekonomů,
volný čas jim zkolonizovala
felace výfuků a patentů
pro snadnější škrobení hnízdeček.

Jednoho dne
se ze samého štěstí
popravili preventivním úderem,
aby zakonzervovali současnost.

Nad lahodným tichem pak zaburácelo:
„Ráááadio Blaniík!“

Martin Trdla se narodil v roce 1985 v Jablonci nad Nisou a v současnosti žije v sousedním Liberci. Vydal básnickou sbírku Průběžná zpráva o stavu území (Petr Štengl, 2021) a editorsky připravil almanach Básníci nejsou mimozemšťané (Nakladatelství Bor, 2021). Poezii publikoval i v řadě periodik, namátkou v Tvaru, Protimluvu, Pandoře, Nedělní chvíle poezie, Textech nebo Aluzi. Tvoří také ve spolupráci se svou partnerkou Olgou Veselou – pod hlavičkou Veselá Trdla připravili audiosbírku Střeček (vyjde letos v srpnu). Společně založili a pořádají bienále 1. liberecký festival poezie a řadu dalších, nejen literárních akcí. Mimoto je Trdla spoluzakladatelem a předsedou Libereckého autorského kruhu (LAK), který vydává literární čtvrtletník Světlík.

Erdoğanova sólová hra

Turecko rok před volbami

Na Turecko v posledních měsících výrazně dopadá ekonomická krize související s válkou na Ukrajině, ale také s dlouhodobě neudržitelnou politikou prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana. Co to může znamenat pro parlamentní a prezidentské volby v roce 2023?

LAURA VASSILEVA

S ekonomickou nejistotou a prudkým nárůstem cen se v důsledku ruské invaze na Ukrajinu potýká také Turecko. I přes svůj pragmatický postoj a doposud úspěšnou snahu neznepřátelít si ani jednu z válčících zemí pociťuje Turecko situaci tíživěji než ostatní státy. Míra inflace se pohybuje nejvýše za posledních 25 let; turecká lira dosáhla historického minima a nemožnost dovolit si jídlo nad rámec základních potravin se stává každodenní realitou i pro zajištěnější střední třídu. Důvodem kolabující ekonomiky není přitom pouze nestabilita, ale především neobratná odpověď centrální banky – respektive prezidenta Recepta Tayyipa Erdoğana. Namísto zvyšování úrokových sazeb, které jako nástroj k boji s inflací tradičně doporučují ekonomové, prezident přistupuje ke kapitálovým kontrolám peněz v zemi a sazby jsou drženy trvale nízkou. Na obranu této konzervativní politiky uvádí, že islámská víra zakazuje navyšování úroků. Neměli bychom se ovšem nechat zmást a považovat toto gesto za věrnost náboženství. Erdoğan není zbožný občan ani islamista. Je především pragmatickým autoritářským vůdcem, jenž se chce udržet u moci za každou cenu. V tomto případě doufá v růst turecké ekonomiky pomocí levných peněz a také vychází vstříc průmyslovým a podnikatelským elitám, které tvoří jádro jeho voličské základny a jimž nízké úrokové sazby přijdou vhod. Rozhodnutím upřednostnit spokojenost elit před přežitím střední a nižší třídy se přitom Erdoğan rozchází s tím, co mu doposud přinášelo úspěch. Šlo především o rozsáhlou síť nových pracovních pozic, charitativní dary a morální uznání konzervativnější, zbožnější a chudší části obyvatelstva, která zůstala v době kemalistického Turecka nevyslyšena. Ti, kteří vždy stáli za Erdoğanem, ovšem nyní strádají nejvíce.

Ekonomická, ale i politická krize

Erdoğan se vskutku pohybuje na tenkém ledě – podle oficiálních dat inflace dosahuje osmdesáti procent, nicméně realitě odpovídá spíše číslo 175 procent. Mléko, které dříve stálo liru, je nyní k mání za dvacet, kvalitnější sýr, jenž se dal pořídit za dvacet lir, nyní přijde na pětadesát; v ulicích projíždí méně aut a restaurace zejí prázdnotou. To vše se děje rok před parlamentními a prezidentskými volbami, které jsou pro Erdoğana mimořádně důležité. V případě výhry by předčil, pokud jde o dobu nepřetržitého vládnutí, zakladatele Turecké republiky Mustafu Kemala Atatürka, a povedlo by se mu to symbolicky sto let od jejího vzniku. Obecně platí, že kulturně-ideologické debaty, které dominují předvolební náladě, přestávají být v tíživé ekonomické situaci relevantní. Nezdá se ovšem, že by prezident tentokrát vyslyšel své spoluobčany. Nadále totiž sází na chvástání v mezinárodní aréně: svým kličkováním kolem přijetí Švédska a Finska do NATO nevyjadřoval pouze antipatie vůči prokuruskému smýšlení, ale ukazoval domácímu publiku, jak úspěšně umí vzdorovat Západu. A také neustále připomíná další polarizující rozhodnutí, které mu snad zajistí hlas v islámských vodách: administrativní soud potvrdil právoplatnost jeho vyhlášky o odstoupení z Istanbulské úmluvy pro její údajnou LGBTQ+ ideologii a z ní plynoucí rozvrtné tendence vůči tradiční rodině.

Předvolební taktikou byl jistě i zákaz levicové, prokuruské a feministické strany HDP, který řada států a lidskoprávních organizací označila za protiústavní. Hlasy voličů HDP – Kurdů a progresivně smýšlející mládeže – ovšem mohou být rozhodující. Těmto voličům totiž není lhostejný absolutní rozpad právního státu, jehož ukázkovým příkladem je nedávný rozsudek, který poslal do vězení na doživotí filantropa, podnikatele a lidskoprávního aktivistu Osmana Kavalu za údajné zosnování občanské

mobilizace v parku Gezi v roce 2013, nebo snění trestu Cermalovi Metinovi Avcimu, který loni zavraždil svou partnerku, studentku Pinar Gültekin. Ke snížení trestu došlo na základě vrahova dobrého chování a uznání tzv. neoprávněné provokace, což znamená, že soud dospěl k názoru, že vražda byla spáchána ve stavu hněvu nebo silného rozrušení způsobeného jiným nespravedlivým činem.

Rozhodující bude jednota

Je téměř jisté, že volby neproběhnou spravedlivě. Lze očekávat například upřednostňování kampaně AKP (Strana spravedlnosti a rozvoje) v médiích, která jsou z velké části vlastněna Erdoğanem nebo s ním spřátelenými rodinami. Stejně tak je jisté, že pokud AKP přesto nedosáhne na požadovanou většinu, Erdoğan se jen tak nevzdá a nestáhne se. V tomto ohledu bude na opozici, zda zůstane jednotná a přijde s efektivním řešením ekonomické krize. Aktuálně je koalice pěti opozičních stran totiž ideologicky velmi rozkročená. Nejsilnější opoziční středolevicovou silou je CHP (Republikánská lidová strana) s podporou kolem 25 procent. Spíše centristická a konzervativnější İyi parti (Dobrá strana) úspěšně ukrájuje hlasy AKP a ultrapravicové nacionalistické MHP (Nacionálně činná strana). Zbylé tři nově vzniklé pravicové strany bývalých členů Erdoğanova kabinetu zatím poji především společný nepřítel. Ten u příležitosti nedávného šestého výročí nepovedeného vojenského puče k narůstající ekonomické krizi poznamenal: „Stejně síly, které před šesti lety stály za pokusem zlomit Turecko prostřednictvím puče, se jej nyní snaží zničit skrze ekonomiku, ale i tuto výzvu Turecko úspěšně přežije.“ Možná je ale namístě připomenout výrok turecko-německé politoložky Sinem Adar a položit si otázku, zda Turecko přežije Erdoğana.

Autorka studuje blízkovýchodní studia se zaměřením na Turecko na FFUK.

par avion

Z UKRAJINSKÝCH MÉDIÍ VYBRAL
ONDŘEJ SOUKUP

LB.ua

Následující text vznikl krátce po mém návratu z cesty na západní Ukrajinu. Bylo to poprvé, co jsem se tam od začátku války dostal. Krátce před válkou jsem ale byl v Mariupolu, odkud jsem se vrátil s pevným přesvědčením, že žádná válka nebude. O měsíc později jsem u sebe v Praze ubytoval Olgu, historičku, jež mě těsně před válkou provedla centrem Mariupolu, s jejím tříletým synem. Olga už se mezitím vrátila do Kyjeva, kam byla mariupolská univerzita přestěhována. I proto mne zaujal rozhovor na serveru *Levyj bereh* z 26. července se třemi bývalými obyvateli Mariupolu, kteří stejně jako Olga odešli ze svého rodného města. Hanna odjela do Lvova za svou starší dcerou, stejně jako Andrij, Volodymyr zase skončil v zásadě náhodou ve Vinnycji na západě Ukrajiny. Našli si práci, mají kde bydlet. Ale stýská se jim po rodném městě. „Chtěla bych se vrátit, abych viděla rodiče. Možná už bych tam nechtěla žít nastálo, ale aspoň abych viděla své blízké. Teď nevím, jestli je ještě někdy spatřím,“ vysvětluje Hanna. „Samozřejmě bychom se chtěli vrátit a pomoci s obnovou našeho rodného města. Jsem si jistý, že to nebude dlouho trvat a Ukrajina se do Mariupolu vrátí,“ optimisticky dodává Andrij. Redaktor, který je

sám rodák z Mariupolu, položil i otázku, jak budou zpovídaní v případě návratu vycházet s lidmi, kteří ve městě zůstali. „**Ti, kteří otevřeně pomáhají okupační vládě, buď utečou, nebo budou souzeni za velezradu.**“ Obyčejní lidé, kteří zastávají radikálně protiukrajinské názory, podle mne také odejdou. A ti, kteří přezívají za všech okolností, zůstanou. Budeme se s nimi muset nějak naučit žít,“ konstatuje Hanna. Volodymyr soudí, že to je až příliš těžká otázka, protože v Mariupolu zůstali i lidé, kteří nemohli nikam odjet, stejně jako ti, kteří ruskou armádu vítali. „Teď jsem ochoten uškrtnit každého, kdo šel sloužit okupantům. Tohle se nedá odpustit. V roce 2014 jsme to odpouštěli. Ale upřímně řečeno, nemyslím si, že podobné věci se budou dít, až se vrátíme do města. Nicméně zákon bumerangu jednoduše funguje. Ti lidé budou souzeni, ať už před soudem lidským nebo Božím,“ uzavírá Andrij.

ZAXID.NET

Prakticky každý Ukrajinec má ve svém mobilním telefonu aplikaci Tryvoha, která vás upozorní, že v místě, kde se nacházíte, byl právě vyhlášen letecký poplach. Když jsem pobýval ve Lvovské oblasti, žádný poplach tam nebyl, ale na počátku března zde došlo k raketovému útoku na výcvikový prostor v Javorivu, kousek od polských hranic. Zahynulo šedesát vojáků, dalších 160 bylo zraněno. Podle nepotvrzených údajů byli mezi oběťmi i zahraniční dobrovolníci. Byly to největší ztráty ukrajinské armády ve Lvovské oblasti za celou dobu války. Nyní se ukazuje, že tím, kdo poskytl podrobné údaje o základně v Javorivu, byl někdejší major KGB a obyvatel Lvova Oleksandr Kostornyj. Jeho případ popsal lvovský server *Zaxid*.

net 23. července: „Kostornyj desítky let pracoval v zájmu Ruska. Není to nějaký zahořklý důchodce, kterého za pár set dolarů využily ruské tajné služby. Je příkladem toho, jak Rusko připravovalo své agenty po celé Ukrajině na budoucí ‚speciální operaci‘. **Podle materiálů žaloby, které jsme získali, dostal Kostornyj za úkol zjistit přesnou informaci o infrastruktuře ukrajinské armády ve Lvovské oblasti, zejména o výcvikovém prostoru v Javorivu.** Čtvrtého března poslal svým ruským kontaktům detailní mapu této základny s označením kasáren, ubytoven a dalších objektů. Dokonce na mapě označil místa, kde je potřeba udeřit nejdříve.“ Koncem června ukrajinská kontrarozvědka SBU oznámila, že Kostorného zatkla. Během soudu, který rozhodoval o jeho umístění do vazební věznice, důchodce tvrdil, že je nevinný a jen pomáhal přátelům s výběrem vhodných lokalit pro houbaření. Nedokázal přitom vysvětlit, proč byly na jeho mapě označeny vojenské objekty, včetně těch, které se o pár dní později staly cílem ruských raket. „Pomluvili mne a obviňují mne ze smrti lidí, s čímž nemám nic společného. Poslal jsem jen mapu loveckého revíru, kde rostou houby. Člověk, kterému jsem to adresoval, se zabývá sběrem hub,“ prohlásil u soudu Kostornyj. Soud mu neuvěřil a ponechal ho ve vazbě. Tím spíše, že dnešní důchodce rozhodně není spícím agentem. Kostornyj pracoval v KGB ve sledovacím útvaru, špehoval hlavně disidenty a zahraniční turisty. V roce 1990 odešel do výslužby v hodnosti majora a založil organizaci Ruská společnost Alexandra Puškina, která existovala až do roku 2017 v budo- vě ruského konzulátu ve Lvově. V roce 2015 – tedy už po anexi Krymu a začátku války na Donbasu – vystupoval na konferenci „proruských a antifašistických organizací západní

Ukrajiny“, na níž se nechal slyšet, že Ukrajina se z historie nepoučila a panuje zde kult „nacisty Bandery“. Nyní je Kostornyj ve vazbě a hrozí mu trest dvanácti let vězení.

УКРАЇНСЬКА ПРАВДА

Současný ukrajinský prezident a bývalý televizní komik Volodymyr Zelenskij se pro Kreml ukázal jako mnohem tvrdší oříšek, než si tamní pohlaváři původně představovali. Nejde jen o to, že odmítl opustit Kyjev a promlou- vá ke světovému publiku, aby získal podporu pro boj Ukrajinců proti ruskému vpádu. Mění i fungování ukrajinského státu, který byl v posledních patnácti letech výrazně ovlivňován místními oligarchy. Jedním z nich byl Ihor Kolomojskij, jehož televize 1+1 vysílala seriál Sluha lidu, v němž Zelenskij vystupoval v roli prezidenta. Protivníci současného ukrajinského prezidenta tvrdili, že Zelenskij je ve skutečnosti loutkou Kolomojského. To se ale nepotvrdilo. **Kolomojskij přišel o svou banku Privat a nyní i o ukrajinské občanství.** Ve své analýze z 22. července to reflektuje server *Ukrajinska pravda*. „Rozhodnutím prezidenta o občanství přišli Ihor Kolomojskij, jeho blízký spolupracovník Hennadij Korban, proruský politik Vadym Rabinovyč a člen poslanecké frakce prezidenta Zelenského Ihor Vasylykovskij. Rabinovyč ale v den vypuknutí války odjel ze země a Vasylykovskij se přestal objevovat v parlamentu, takže skutečným cílem byl Kolomojskij a jeho spojenci.“ Formálním důvodem byl fakt, že všichni jmenovaní měli i jiné občanství než ukrajinské, což je podle ukrajinských zákonů nepřipustné. Zjevně jde jen o záminku, ale pokud se sníží vliv oligarchů na fungování ukrajinského státu, bude to krok k lepšímu.

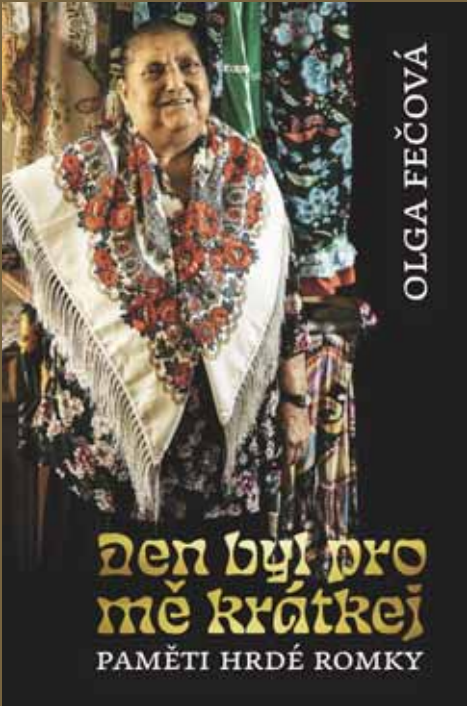
OLGA FEČOVÁ

vychází
v srpnu

Den byl pro mě krátkej

Paměti hrdé Romky

Romská ikona představuje svůj život v knize, která na půdorysu individuálního osudu vypráví příběh Romů v československém prostoru. Přímočarým jazykem zachycuje zážitky se svéráznými obyvateli tradičních osad i staroměstských pavlačí a při tom odhaluje své myšlenkové obzory.

vychází
v září

BENJAMÍN LABATUT

Strašlivá závrať

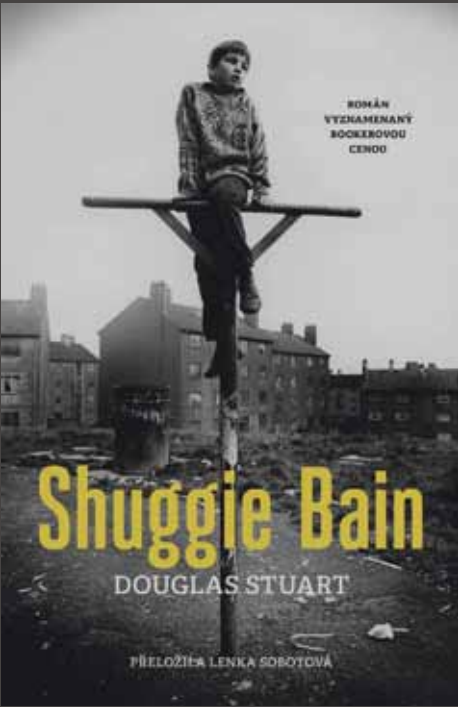
Rozumíme světu lépe díky vědě, nebo ho naopak ztrácíme? Dramatický příběh o vědcích, kteří ve svých oborech učinili převratné objevy – Bohrovi, Heisenbergovi, Schrödingerovi a dalších –, nás vrhá do vzrušujícího území mezi fakty a fikcí, pokrokem a zkázou, genialitou a šílenstvím.

DOUGLAS STUART

vychází
v září

Shuggie Bain

Román, který získal Man Bookerovu cenu, je naléhavým obrazem dělnické rodiny. Shuggie vyrůstá v 80. letech ve zchátralých obecních bytech v Glasgow. Poté, co jeho otec opustí rodinu, matka nachází útěchu v alkoholu. Osamělý Shuggie se snaží být obyčejným klukem, jenže zjišťuje, že je všechno, jen ne „normální“.

Od hladomoru k podvýživě

Může Indie nakrmit miliardu a půl lidí?

Podvýživa v jižní Asii není jen důsledkem nedostatku potravin. Mnohem důležitější roli hrají zastaralý systém zemědělství a společenské nerovnosti. Zelená revoluce zaměřená na pěstování obilnin sice ve své době odvrátila od Indie hrozbu hladomoru, ale dnes by zemědělství potřebovalo novou transformaci.

JIŘÍ KREJČÍK

Když loni na podzim vydaly organizace Concern Worldwide a Welthungerhilfe každoroční zprávu o stavu hladu na planetě, Indie měla jen málo důvodů ke spokojenosti. V aktuálním globálním indexu hladu si meziročně pohoršila z 94. na 101. místo, čímž se propadla za všechny své sousedy. Hůř už je na tom pouze patnáct zemí, většinou ze subsaharské Afriky.

Ačkoli celkový podíl hladovějících klesá, Indii se stále nedaří hlad vymýtit a zůstává jednou ze tří desítek zemí, kde je situace klasifikována jako vážná. Navíc se u některých skupin stav dokonce zhoršuje: děti narozené mezi roky 2015 a 2019 vykazují mnohem horší statistiky podvýživy než děti narozené v předešlých pěti letech. A ke všemu se jedná o dlouhodobý trend – ještě před deseti lety se Indie v žebříčku pohybovala okolo šedesáté pozice.

Ani přelidnění, ani nedostatek

Je ale příčinou hladu jen nedostatek potravin? Sýpky Indické potravinové korporace (FCD) skladují přes padesát milionů tun obilí, což je skoro třikrát víc, než kolik stanovují indické zákony jako strategickou zásobu. Skutečné příčiny indické potravinové krize musíme hledat především v samotné skladbě a dlouhodobé strategii indického zemědělství. A pokud bychom je měli maximálně zjednodušit, možná bychom si nakonec vystačili jen se dvěma slovy: rýže a pšenice.

Dvě nejběžnější obiloviny dnes definují prakticky celé indické zemědělství a Indie je jejich druhým největším světovým producentem. Snadno se skladují, mají vysokou kalorickou hodnotu, jsou nedílnou součástí veřejného distribučního systému potravin pro nejchudší (PDS) a v mnoha regionech umožňují hned dvě sklizně za rok – zatímco rýži se daří během monzunu, pšenice se dobře pěstuje přes zimu. Orientace na tyto dvě základní plodiny se však objevila teprve nedávno. Její původ hledáme v poválečných letech, kdy měla Indie v ještě příliš živé paměti velký bengálský hladomor z roku 1943. Tragédie, při níž zemřely dva až tři miliony lidí, inspirovala Néhrúovu vládu k tomu, aby se nově vznikající země soustředila mimo jiné na dosažení potravinové bezpečnosti.

Jak ukazuje ve své slavné studii *Poverty and Famines* (Chudoba a hladomory, 1981) bengálský držitel Nobelovy ceny za ekonomii Amartya Sen, hladomory v drtivé většině nevznikají pouhým nedostatkem potravin nebo špatným zásobováním. Mnohem důležitějším faktorem bývá inflace a rostoucí ceny nezbytných potravin, ať už v důsledku spekulací či panického nakupování, jako tomu bylo i v roce 1943. Představa neschopných indických venkovanů, kteří se navíc rychle množí a občasně hladomory tak mohou snadno regulovat přílišným populačním růstem, však dobře zapadala do koloniálních i postkoloniálních předsudků západních zemí.

Indie tak do své nezávislé éry vstupovala s nálepkou země, která stěží dokáže nakrmit své vlastní obyvatelstvo. Tento pocit ještě zesílil během šedesátých let, kdy ji

Když maximálně zjednodušíme příčinu indické potravinové krize, vystačíme si se dvěma slovy: rýže a pšenice. Foto unsplash.com

poznamenaly nejen slabé monzyny, ale i války s Čínou a Pákistánem. Špatné svědomí posílila i skutečnost, že Indie v této době ve velkém dovážela pšenici ze Západu. Hlavním důvodem však nebyl ani tak nedostatek potravin v Indii, jako spíš nadbytek pšenice ve Spojených státech a tím i její nízká cena. Převážení levných amerických přebytků přes půl světa tedy vyhovovalo oběma stranám. Mezi indickými odborníky už ale v tu dobu čím dál více rezonovalo klíčové slovo, které do éteru vypustil Mahátma Gándhí během boje za indickou nezávislost. To slovo bylo „soběstačnost“.

Na Gándhího tradicionalistickou představu vesnických komunit, které si dovedou samy zajistit všechny důležité potraviny, částečně navázali i první indický premiér Džaváharlál Néhrú a jeho dvorní ekonom a statistik Prašántha Čandra Mahalanobis. V jádru jejich plánovaného hospodářství totiž stála nejen industrializace, ale především orientace na domácí trhy. Zemědělské reformy, které indická vláda v prvních letech po dosažení nezávislosti prosazovala, se tak zaměřily nejen na spravedlivější rozdělení půdy. Jejich dalším cílem bylo zajistit v souladu se soudobými poznatky dostatečný kalorický příjem všem obyvatelům Indie, a to i při očekávaném populačním růstu. Jako nejvhodnější potraviny s nejvyšší kalorickou hodnotou proto byly vybrány rýže a pšenice, které ve většině indických regionů postupně nahradily tradiční proso a luštěniny.

Produktivita, nebo rozmanitost?

V roce 1964 premiér Néhrú umírá a jižní Asii v následujících letech opakovaně trápí slabé monzyny. V tuto chvíli však na scénu přicházejí legendární agronomové jako M. S. Svámínáthan nebo Ch. Subramaniam, kteří představují nejen výnosnější odrůdy původem z Mexika, ale také celou novou strategii rozvoje indického zemědělství. Jejím hlavním pilířem jsou pobídky farmářům zejména ve formě dotovaného osiva, hnojiv, pesticidů i elektrické energie. A hlavním výsledkem okamžitý nárůst výnosů z pěstování pšenice: mezi lety 1964 a 1969 se zvedly o polovinu.

Zelená revoluce – jak celou transformaci označil v březnu 1968 ředitel americké rozvojové agentury USAID William Gaud – však nezajistila Indii úplnou potravinovou soběstačnost, nýbrž pouze dostatek rýže a pšenice, které byly až dosud spíše výsadou bohatších vrstev. Dříve běžné olejninu a luštěniny se

naopak dnes musejí do země dovážet. Indie si tak sice zařídila dostatečný kalorický příjem a zabránila dalším hladomorům, zároveň však jednotvárný jídelníček s převahou obilnin způsobuje, že nemalá část obyvatel trpí nedostatkem živin a zejména bílkovin, což má za následek podvýživu nebo chudokrevnost. Těmi podle současných odhadů trpí až čtvrtina obyvatel Indie.

Monokulturní model zelené revoluce také vyžaduje rozsáhlou kontrolu nad přírodními zdroji. Aby se u výnosnějších odrůd obilnin skutečně využil jejich potenciál, je nutné zajistit jim pravidelný přísun živin, vody, ale i pesticidů. To farmáře tlačí do zápasu se samotnou přírodou, při němž musejí nejen neustále bránit úrodu před škůdci, ale také bojovat s klesajícími výnosy v důsledku vyčerpání živin z půdy. V konečném důsledku je pak celá země závislá na dovozu fosfátů na výrobu hnojiv a ropy na pohon zemědělských strojů a zavlažovacích mechanismů. Indie tedy nadále zůstává zranitelná, jen trochu jinak než před dosažením nezávislosti.

Státní pobídky, dotace a záruky, které jsou nedílnou součástí politiky zelené revoluce, se navíc v drtivé většině dostaly jen k bohatším farmářům. Zemědělci v Paňdžábu nebo Harijáně si tak dokázali ohnout státní dotační zemědělskou politiku na míru vlastním potřebám. Díky protestům, stávkám či demonstracím, z nichž asi největší a nejznámější probíhaly od září 2020 do prosince 2021, si prosadili například zachování minimálních výkupních cen. Na opačné straně stojí suché vnitrozemské oblasti v Maháráštre nebo Telangáně. Ty se žádné významnější podpory nikdy nedočkaly, zdejší snahy o intenzivní monokulturní zemědělství se zavlažováním skončily vesměs bídně a oba státy patří k regionům s největším počtem sebevražd mezi farmáři.

Díky orientaci na pěstování základních plodin může Indie konstatovat, že produkce obilnin už od Néhrúových dob dlouhodobě roste a v současnosti činí zhruba 460 gramů na osobu a den. Problém ovšem je, že zatímco v dobách néhrúovského socialismu byl kalorický příjem mezi indickým obyvatelstvem rozložen zhruba rovnoměrně, dnes se rozvírají nůžky mezi městskými a venkovskými oblastmi, což z hlediska potravinové bezpečnosti představuje další riziko podobné jako klesající kupní síla. Rostoucí ceny tak dělají přepychové zboží i z dříve běžných luštěnin.

Technokraté a šarlatáni

Odborníci na indické zemědělství často jako jednu z důležitých příčin jeho krize uvádějí nízkou produktivitu. Ta je například oproti Číně poloviční a ve srovnání s evropskými zeměmi dokonce třetinová. Potenciál pro rozvoj je tedy nadále ohromný. Zároveň bychom však neměli dopustit, aby se diskuse nadále točila jen okolo výnosů a technologických řešení. „Proč se stále vezeme s trendem produktivity, jestliže už Indie potravinové bezpečnosti dosáhla?“ ptá se socioložka Ričá Kumár, která se dlouhodobě věnuje společenským dopadům intenzivního zemědělství.

Alternativní vize založené na rozmanitější skladbě plodin či jiných přístupech k obdělávání půdy se v Indii dlouhá léta neselekávaly s pochopením. Agronomové i ekonomové se na ně dívali jako na blouznění salonních intelektuálů nebo tmářů a tradicionalistů. Dnes však můžeme vidět, že intenzifikace zemědělství podle poznatků z poloviny minulého století v mnoha oblastech vede k monokulturnímu hospodaření se všemi negativy, jaká známe i od nás – od narušené biodiverzity až po problémy s vodou.

Transformace zemědělství nemusí hned znamenat masivní přechod na biopotraviny, který tak neblaze urychlil hospodářský kolaps sousední Šrí Lanky. Pro začátek by stačilo třeba pozměnit systém dotací a pobídek tak, aby zemědělce vedl k lepšímu hospodaření s vodou nebo usnadnil pěstování plodin, které jim zajistí obživu i v čase klimatických změn. Srážkové vzorce, na nichž je závislá až polovina indické zemědělské plochy, se totiž v posledních letech dramaticky mění. Podle některých odhadů by se indické výnosy mohly v budoucnu snížit až o třetinu, což zní obzvlášť hrozně, když si uvědomíme, že v zemědělství pracuje polovina indického obyvatelstva. Více než osmdesát procent indických zemědělců navíc Organizace pro výživu a zemědělství (FAO) klasifikuje jako malé a okrajové. Právě ti trpí rožmarý počasí i výkyvy trhu nejvíce.

Jednostranná orientace na výnosné obilniny pomohla Indii překlenout druhou polovinu dvacátého století, kdy bylo potřeba co nejrychleji a nejlevněji nakrmit velký počet obyvatel. Už ale příliš neobstojí v situaci, kdy porodnost klesá a venkov chudne. Možná je tedy načase, aby technokraté a šarlatáni začali hledat společnou řeč.

Autor je politolog a indolog.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Problém není v nedostatku

Hlad ve světě i v Evropské unii

Začínající potravinová krize je způsobena plýtváním a nerovnoměrnou spotřebou i dostupností jídla. Na rostoucích cenách se kromě pandemie a války na Ukrajině velkou měrou odrážejí i spekulace s komoditami, které čím dál většímu počtu lidí omezují přístup k základním potravinám.

TOMÁŠ TOŽIČKA

Pokud jde o celosvětový boj s hladem, skončil program OSN nazvaný Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals) v roce 2015 velkým úspěchem. Počet hladovějících se podařilo snížit téměř na polovinu, i když hodnotu tohoto údaje poněkud snižuje fakt, že k tomu došlo především díky radikálnímu snížení lidí trpících hladem v Číně, Indii a Vietnamu. V ostatních regionech nebyl úspěch tak impozantní. Pozadu zůstávala a zůstává především subsaharská Afrika.

Od té doby se snižování počtu hladovějících zastavilo a trendy začaly ukazovat pomalý nárůst. V roce 2022 bylo podle zprávy organizace World Food Programme při OSN (Světový potravinový program) ve světě 811 milionů hladovějících. Počet těch, kteří jsou ohroženi akutním nedostatkem potravin, ale zatím nežijí zcela o hladu, vzrostl ze 145 na 345 milionů. Padesát milionů lidí v 53 zemích světa se ocitlo na hranici hladomoru. Za největší problémy způsobující potravinovou krizi WFP nepřekvapivě označuje válečné konflikty a šoky způsobené klimatickou krizí.

Problémům se nevyhnuly ani země Evropské unie. Podle zpráv Eurostatu bylo v roce 2019 ohroženo 92 milionů lidí chudobou a sociálním vyloučením a 33 milionů si nemohlo dovolit plnohodnotné jídlo ani každý druhý den. O rok později chudoba hrozila již 96 milionům lidí, což představuje více než pětinu populace. I proto jsme svědky raketového růstu potravinových bank, v nichž se lidé mohou dostat alespoň k nějakému jídlu. To ovšem není řešení. Navíc s novými daty můžeme očekávat další nárůst chudoby, a tudíž i hladu.

Pandemie a válka

Pandemie covidu-19 zřetelně odhalila chybný systém, který vytváří podmínky pro to, aby hrstka lidí mohla na katastrofě vydělávat, a není schopný zajistit dostupnost základních

zisk, pět miliard USD, a její majetek vzrůstal každým dnem o dvacet milionů. Podobně na tom byl i obchodní řetězec Walmart nebo ropné a olejářské společnosti, které oznámily významné zisky.

Ruská invaze na Ukrajinu se výrazně podepsala na potravinové bezpečnosti. Je paradoxní, že Ukrajina a Rusko, tyto dvě chudé země, dodávají na světový trh 24 procent pšenice a 57 procent slunečnicového oleje. Krátce po začátku okupační invaze Ruska na Ukrajinu jsme na vlastní kůži pocítili dopady spekulativních obchodů s potravinami a samozřejmě také s ropnými produkty. Nebylo to dáno reálným zvyšováním cen, ale především nárůstem spekulací s komoditami.

Cenový růst v EU a ve světě ukazuje index cen Organizace pro výživu a zemědělství (FAO). Oproti rokům 2014–2016 celosvětově vzrostly ceny potravin v průměru o 58,5 procenta (nejvíce zdražily oleje – o 137,5 procenta), nárůsty se nicméně v jednotlivých zemích výrazně liší. Z indexu spotřebitelských cen potravin je patrné, že zatímco v Německu jídlo zdražilo o dvanáct a v USA o čtrnáct procentních bodů, v Argentině jde o nárůst o 161 a v Libanonu dokonce o 3 291 procentních bodů. Není divu, že v mnoha zemích – Argentině, Íránu, Indonésii či Řecku – již propukají hladové bouře.

Podle údajů FAO se produkce potravin nestále zvyšuje, a to i kvůli rostoucí populaci. V současné době lidstvo vyprodukuje potravin, které poskytují na jednoho člověka přibližně o 25 procent kalorií více, než stačí k zajištění základních potřeb. Obrovská je především produkce masa a mléka, která zabírá 77 procent zemědělské půdy a poskytuje osmnáct procent spotřebovávaných kalorií. Hovězí maso a mléko se přitom konzumuje hlavně v bohatších zemích. Obrovským problémem je také celosvětový kulturní i ekonomický tlak na ženy, aby omezovaly kojení a využívaly

upozorňovali, že za zdražení jsou odpovědné především spekulace rizikových investorů.

Současná ekonomie hlavního proudu se tváří, jako by spekulace neexistovaly, a tvrdí, že jde o zdravý volný trh. Nicméně nezpochybnitelný znalec v tomto oboru – finančník George Soros – říká: „Spekulanti vytvářejí bublinu, která je nade vším. Zvyšují ceny svými očekáváním, svými sázkami na budoucnost, a to zejména v oblasti obchodu s komoditami. Je to stejné jako tajné hromadění potravin během hladomoru za účelem profitu na zvyšování cen.“

Co tedy vlastně je a co není spekulace? Běžný, tzv. komerční obchod probíhá tak, že producent – například pěstitel pšenice – prodá zboží obchodníkovi a ten ho se ziskem zas prodá zpracovateli, například obilným mlýnům. I v tomto řetězci může být obchodníků více, od lokální úrovně až po úroveň mezinárodní. V tomto komerčním obchodě je nicméně hlavním cílem dostat se ziskem komoditu ke zpracovateli. U spekulací však tento cíl chybí. Místo komerčních obchodníků přebírají investoři, například burzovně obchodované fondy, které nakupují komodity proto, aby na nich různými technikami a manipulacemi vydělali. Většina těchto transakcí navyšuje cenu potravin a omezuje tak přístup stále většího počtu lidí k základním potravinám.

Dnes víme, že přesně tohle se stalo v letech 2006–2008 a skončilo to potravinovou krizí, nárůstem chudoby a destabilizací mnoha zemí. Vše nasvědčuje tomu, že se to děje i dnes, a sice v potravinovém i energetickém sektoru.

Nizozemská organizace Lighthouse Reports ve své zprávě The Hunger Profiteers (Spekulanti s hladem) upozorňuje na raketový nárůst investic do komoditních burzovně obchodovaných fondů (ETF). Do dubna 2022 investoři vložili do dvou hlavních zemědělských ETF 1,2 miliardy dolarů, zatímco za celý rok 2021 to bylo jen 197 milionů dolarů. Podle zdrojů Deutsche Welle se na evropském trhu s pšenicí výrazně zvýšil podíl spekulantů, a to na úkor komerčních obchodníků, kteří mají zájem nakupovat samotnou komoditu, například za účelem zajištění dodávek pšenice pro továrnu na výrobu chleba.

Registrace a regulace

Vytváření spekulativních bublin spojených s cenami potravin lze podle expertů zabránit kombinací dvou technicky poměrně jednoduchých opatření: zavedením obchodního rejstříku na burzách a odpovídající regulací oprávněných obchodníků. Všichni, kdo komerčně obchodují s potravinami, by museli být registrováni. Žádné spekulativní obchodní modely, jako je prodej nakrátko, obchodování s mimoburzovními deriváty a indexovými deriváty, by nebyly povoleny.

K lepší dostupnosti potravin by samozřejmě přispělo i omezení plýtvání, které ovšem leží z větší části na celém obchodním řetězci a jen menší díl odpovědnosti nesou spotřebitelé. Důležitá je také změna spotřebitelské kultury, především omezení konzumace masných a mléčných výrobků a podpora kojení, což by samozřejmě mělo pozitivní vliv i z hlediska klimatické krize. Zásadní je přitom podpora udržitelné potravinové soběstačnosti – nejen v průmyslově rozvinutém světě, ale především v rozvojových zemích. S tím nepochybně souvisí i proaktivní mírová politika a předcházení konfliktům.

Jako vždy a při každé změně jde tedy o kombinaci silného občanského politického tlaku zdola a sdílené odpovědnosti. Zda a jak dokážou lidová hnutí a politický establishment zvládnout rostoucí potravinovou krizi, naznačí příští měsíce.

Autor je odborník na rozvojovou problematiku.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Čekání na potravinovou pomoc v Bamaku. Foto Derek Markwell (CC-BY-2.0)

potřeb pro všechny, ať už jde o zdravé potraviny, zdravotní péči, bydlení či energii.

Zpráva s názvem Profiting from pain (Profitování na bolesti), vydaná charitativní organizací Oxfam, odhalila, že během pandemie mezi lety 2020 a 2022 rostl počet miliardářů i počet lidí propadajících se do extrémní chudoby. A zatímco se přibližně každých třicet hodin „zrodil“ nový miliardář, každých třiatřicet hodin se propadl milion lidí do extrémní chudoby. Rekordní zisky pak v tomto období měly firmy působící ve strategických odvětvích, jako jsou energetika, léčiva či obchod s potravinami.

Firma Cargill, která patří jedenácté nejbohatší rodině na planetě a ovládá přibližně sedmdesát procent světového obchodu s potravinovými komoditami, měla v roce 2021 rekordní

náhražky z kravského mléka – to má negativní dopady nejen na zdraví dětí, ale i na výrobu potravin a klima. Problém tedy nespočívá v nedostatku jídla, ale v rozložení jeho spotřeby, v nerovnoměrné dostupnosti a v plýtvání.

Spekulace s potravinami

Dostupnost potravin v posledních letech omezují také spekulace s potravinovými komoditami. Situace s nárůstem cen hned po začátku války připomíná cenovou bublinu vyvolanou v roce 2008. I tehdy raketově stouply ceny a současná úroveň se té tehdejší rychle přibližuje. Stejně jako dříve velká a korporátní média využila situace k tomu, aby z krize obvinila „ekologicky aktivistické vlády“, které část sklizně využívaly pro výrobu biopaliv první generace. Už v roce 2008 však mnozí analytici

Pozemšťané hladovějí

Hlad a podvýživa provázejí lidstvo odjakživa. Přes všechny úspěchy, které přišly s průmyslovou revolucí, se je nepodařilo vymýtit. Nedávný pokrok tímto směrem vzal zasvě v důsledku pandemie covidu-19. Co musíme udělat pro to, aby hlad konečně zmizel ze světa?

TOMÁŠ UHNÁK

Když v roce 1946 brazilský geograf, odborník na výživu, poslanec a aktivista Josué de Castro publikoval *Zeměpis hladu* (česky 1956), jeden z prvních moderních pokusů o obsáhlou analýzu příčin a rozšíření hladovění, konstatoval v něm, že je to „otázka tak delikátní a nebezpečná, že vzhledem ke svému politickému a společenskému dosahu zůstala téměř až do současné doby pro naši civilizaci nedotknutelnou, jakýmsi zakázaným thematem nebo přinejmenším thematem, jež se pro veřejnou diskusi nedoporučuje. A tak hlad (...) se stal něčím, zač je třeba se stydět, něčím nečistým a odpuzujícím, o čem se nesluší mluvit – stal se tabu.“ O tři čtvrtě století později nám nezbyvá než si přiznat, že hlad nadále zůstává primárně ve sféře tichého osobního zoufalství a týká se čím dál většího počtu pozemšťanů.

Konstanta lidských dějin

Hlad a podvýživa jsou fenomény provázející lidské civilizace od samého počátku. Právě domestikace a kultivace rostlin před zhruba deseti tisíci lety měly omezit hlad a sehrály klíčovou roli v nárůstu lidské populace a rozvoji civilizací. Jenže o tom, že zemědělství samo o sobě problém hladu nevyřeší, jsme se v dějinách přesvědčili mnohokrát. Reč je o hladomorech, s nimiž se lidstvo potýkalo od doby kolem roku 2200 př. n. l., kdy začala významná globální klimatická změna, jež pravděpodobně stála za kolapsem egyptské Staré říše, Akkadské říše v Mezopotámii a kultury Liang-čou v Číně.

V „moderních dějinách hladu“ patří k důležitým událostem velký irský hladomor, během něž v letech 1845–1849 zemřelo na podvýživu podle odhadů jeden a půl milionu lidí. Hladomor byl zapříčiněn závislostí na bramborách, o jejichž dominantní pěstování – konkrétně šlo o jednu odrůdu Irish Lumpers – se zasloužili pronajimatelé půdy a členové královské rodiny. Odrůdová uniformita, a tedy i nižší rezistence na patogeny, a převaha jedné plodiny v krajině napomohly šíření plísňé bramborové. Ta zasaдила poslední ránu sérii nevhodných agrárních politik. Během hladomoru v Povolží v roce 1921 zemřelo kolem pěti milionů a za sovětského hladomoru v letech 1932–1933 zhruba osm milionů lidí, z toho pět milionů na Ukrajině [viz text na s. 9]. Nesmíme opomenout ani bengálské hladomory v letech 1769–1773 (deset milionů mrtvých) a 1943–1944 (kolem pěti milionů obětí).

Absolutní prvenství však drží velký čínský hladomor v letech 1959–1961, během něž zemřelo podle odhadů dvacet až padesát pět milionů lidí. Ten je dáván do souvislosti s politickým programem Mao Ce-tungovy druhé pětiletky, oficiálně nazývaným Velký skok vpřed. Ve snaze systémově zvýšit a zefektivnit produkci potravin došlo ke kolektivizaci, což však vedlo k roztříštění sociální koheze v rurálních oblastech, rozpadu rolnické infrastruktury a paradoxně i ke snížení efektivity ve způsobu organizování výroby a distribuce potravin. Situace se zlepšila až za Teng Siao-pchinga, kdy bylo zemědělství dekolaktivizováno, vesnice přecházely do solidárního komunitního modelu a na nejnižší úrovni byla obnovena autonomie rolníků a jejich agendy. Tento systém organizace práce v zemědělství a živobytí byl v reakci na hlad a chudobu původně iniciován zdola a tajně – osmnácti rolníky z vesnice Siao-kang v roce 1978. Autonomní, decentralizovaná rolnická struktura představovala v Číně významenou moc: podle analýz bylo během let 1978 až 1984 dosaženo nárůstu zemědělské produkce o 42,2 procenta a počet hladovějících byl snížen z 250 milionů v roce 1978 na 21,5 milionu v roce 1990.

Zjevný a skrytý hlad

Ani dnes nejsou hladomory minulostí. Po čtyřech rocích bez deště a nejhorším suchu

za posledních čtyřicet let se v roce 2021 naplno projevil hladomor na Madagaskaru, který stále trvá. OSN ve zprávě k této události mluví o prvním hladomoru způsobeném klimatickou změnou. V Etiopii, kde od roku 2020 probíhá občanská válka v regionu Tigraj, se konflikt podepsal na menší sklizni a problematické distribuci potravin. V důsledku tohoto konfliktu aktuálně hladoví zhruba šest milionů lidí.

Ačkoli počet hladomorů a míra úmrtnosti v konkrétních oblastech, které lze geograficky vymezit, od počátku 21. století klesá, pandemie hladu, eskalovaná mimo jiné pandemií covidu-19, pokračuje dál. A to ve všech částech světa, včetně globálního Severu, kde se věřilo a často stále věří, že hlad a podvýživa jsou reliktem minulosti a týkají se pouze tzv. rozvojových zemí.

Hlad jakožto fyziologický stav i sociální problém má mnoho různých projevů. OSN v obecné rovině definuje hlad jako „situaci, kdy lidé nemají zajištěný přístup k dostatečnému množství bezpečných a výživných potravin, které jsou potřeba k normálnímu růstu a aktivnímu zdravému životu“. Přestože hlad lze zahnat, podvýživa je způsobena dlouhodobým nedostatkem živin potřebných pro zdravé fungování organismu. Existuje mnoho druhů hladu. Akutní hlad znamená příjem méně než 1 800 kilokalorií (kcal) denně, potažmo situaci, kdy hladina glykogenu v krvi klesne pod určitou hranici a jsou vyčerpány rezervy organismu. V takovém případě hrozí smrt hladem. Chronický hlad či chronická podvýživa jsou způsobeny dlouhodobým či trvalým nedostatečným kalorickým příjmem, který sice přesahuje biologické minimum, ale pravidelně nedosahuje průměrné spotřeby, která podle doporučení Světové zdravotnické organizace činí 2 100 kcal denně.

Nejrozšířenější je však tzv. skrytý hlad, kterému čelí podle odhadů na dvě miliardy lidí. V této situaci sice dotyční často mají přístup k energeticky bohatým potravinám a dokážou se nasytit, ovšem dlouhodobě nemají přísun základních vitamínů, minerálů a mikronutrientů. Skrytý hlad souvisí mimo jiné s globálním rozšířením průmyslově zpracovaných potravin, s potravinovou chudobou a potravinovými pouštěmi, jak jsou nazývány urbánní i rurální oblasti, které mají omezený přístup (ať už z ekonomických nebo geografických důvodů) k čerstvým a nutričně výživným potravinám. Jednotlivé projevy hladu pochopitelně mají negativní dopad na zdraví. Pomineme-li krajní efekt, jímž je smrt, podvýživa způsobuje zakrnění (u dětí), chronická onemocnění typu srdeční choroby, cukrovku, poruchy funkce orgánů a mnoho dalšího. Hlad má dopady i na psychické zdraví a je dáván do souvislosti s rozvojem deprese, úzkosti a posttraumatické stresové poruchy.

Počátky systémových změn

První systémové uchopení problematiky hladu a podvýživy na globální úrovni lze vysledovat do roku 1960. V Organizaci pro výživu a zemědělství byl tehdy spuštěn program s názvem Svoboda od hladu (Freedom from Hunger Campaign). Hlavní cíle byly stanoveny dva: vytvořit celosvětové povědomí o problémech hladu a podvýživy a podporovat názorové klima, v němž lze organizovat řešení těchto problémů na národní i mezinárodní úrovni. Další historický milník představuje rok 1996, kdy proběhl Světový potravinový summit o světové potravinové bezpečnosti (World Food Summit on World Food Security), na kterém byla schválena Římská deklarace o světové potravinové bezpečnosti. Kromě upevnění definice práva na potraviny byl schválen cíl snížit počet podvyživených osob do roku 2015 na polovinu. Na tyto snahy v roce 2000 navázal osmibodový program Rozvojové cíle tisíciletí, jehož první položkou bylo do roku 2015 odstranit

extrémní chudobu a hlad. V roce 2006 byl vytvořen globální index hladu, který na základě indikátorů stanoví pět úrovní hladu, od nízké po extrémně alarmující. Aktuálně nejvyšší stupeň panuje v Somálsku, alarmující je v devíti a vážný v třiceti sedmi zemích světa.

Zatím asi poslední významný milník byl summit OSN v roce 2015, kde byly schváleny takzvané Cíle udržitelného rozvoje. Jedním ze sedmnácti bodů je „do roku 2030 vymýtit hlad a zajistit přístup všem lidem, zejména chudým a ohroženým, včetně malých dětí, k bezpečné, výživné a dostačující stravě po celý rok“. Pro ucelenější obrázek je nutné zmínit také aktivitu Hnutí nezúčastněných zemí, které stále hraje velmi důležitou roli v implementaci mezinárodních úmluv. V roce 2018 se během předsednictví Ázerbájdžánu v Baku na 18. summitu oficiálně přihlásilo k Cílům udržitelného rozvoje a navázalo na strategie k odstranění hladu a chudoby.

Politické závazky Rozvojových cílů tisíciletí a další iniciativy z nich vycházející skutečně přispěly k podstatné změně. V letech 2005–2014 se počet podvyživených lidí na planetě snížil z 810 na 606 milionů a zhruba na této úrovni se udržel až do roku 2019. V následujícím roce došlo zejména v důsledku koronavirové pandemie k dramatickému nárůstu. Podle nejnovější zprávy OSN jsme již na čísle 828 milionů. Roste rovněž počet lidí trpících potravinovou chudobou, která postihuje vyspělý globální Sever stejně jako globální Jih. Týká se zhruba 2,3 miliardy lidí. Je zřejmé, že globální závazek vymýtit hlad a extrémní chudobu do roku 2030 nezvládneme a nedosáhneme ani nízkého stavu hladu. Že žijeme v době bezprecedentní nerovnosti, indikuje i to, že lidí hladovějících a potravinově strádajících je podobné množství jako lidí trpících nadváhou a obezitou.

Nadváha a obezita napříč celým světem však nesouvisí pouze s přejídáním a dostatkem, ale také se skrytým hladem a potravinovou chudobou, supermarketizací, rozšířením přístupu k průmyslově zpracovaným potravinám a proměnou stravovacích návyků. Důležitá změna souvisí s tím, že kvalitní potraviny v zemích globálního Jihu jsou určeny na export pro bohaté trhy, nikoli pro domácí spotřebu. Svůj díl na tom má rozvoj globálního trhu včetně popularizace vegetariánství a veganství, protože není systémově zohledňován původ potravin ani podmínky jejich výroby.

Příčiny hladu

Ekonom Amartya Sen rozvinul teorii, že hlad a hladomory nejsou způsobeny nedostatkem potravin, ale jsou výsledkem přiznání nároku na potraviny. Tvrdil, že míra demokracie a hladomory spolu úzce souvisí. Na příkladu bengálského hladomoru v roce 1943 ilustroval, že potravinové zdroje existují i v době, kdy umírají miliony lidí, jsou však ovládány mocenskými zájmy a politikou, která omezuje přístup ke zdrojům nebo záměrně ignoruje potřeby určité části společnosti. Jeho oponenti upozorňují na to, že demokracie v určitých zemích sice zabránila hladomorům, ale nikoli hladovění, podvýživě a úmrtím s nimi spojeným. Na Senovy závěry nepřímou navazuje také zpráva FEWSNET organizace Oxfam z roku 2013, jež tvrdí, že hladomory nejsou přírodní jevy, ale katastrofální politická selhání. Tuto perspektivu potvrzuje také významná analýza *World Hunger: 10 Myths* (Světový hlad. 10 mýtů), kterou poprvé vydali Frances Moore Lappé a Joseph Collins v roce 1979. Od té doby se dočkala dalších vydání a rozšíření. Vyvrací teze, že na světě je málo jídla a příliš mnoho hladových krků a že za hladomory může příroda. A také představu, že pouze průmyslové zemědělství a geneticky modifikované organismy mohou nasytit svět, a že si musíme vybrat mezi nasycením lidí a jejich důstojnými životními

Kolik odstínů utrpení má hlad?

Hladomor v indickém Bengalúru, 1876–1878. Foto Willoughby Wallace Hooper (CC BY 4.0)

podmínkami. V neposlední řadě vyvrací rozšířenou domněnku, že neregulovaný volný trh by problém hladu dokázal vyřešit. Ačkoli častým důvodem hladomorů byly a jsou ničivé klimatické události jako záplavy nebo sucha, lidé neumírají primárně vinou nedostatku potravin. Hlavními důvody jsou chudoba a nerovnoměrná potravinová (re)distribuce. Pandemie covidu-19, extrémní výkyvy počasí, makroekonomické krize nebo válečné konflikty jsou další „šokové“ činitele, přispívající k prohlubování sociálních nerovností, chudoby, a tedy také hladu a podvýživy.

Uživí nás planeta?

Otázkou, zda planeta uživí lidstvo, se zabývají politici, autoři sci-fi, vědci, agropřemysloví aktéři i aktivisté od konce druhé světové války. Zároveň již několik dekád vědci a analytici upozorňují na to, že na globální úrovni produkujeme potraviny, které by mohly již dnes nasýtit deset miliard lidí, což je předpokládaný vrchol růstu populace kolem roku 2050. Podle OSN produkujeme jeden a půl násobku potřeb současné společnosti a tempo produkce potravin se za poslední dvě dekády zvyšovalo rychleji než tempo růstu lidské populace. Kde je tedy problém? Jak již bylo naznačeno, nespokívá v nedostatku, ale v nerovnosti, chudobě, mocenských strukturách a nevhodné infrastruktuře výroby a distribuce. Výrazným faktorem je výroba biopaliv a krmení zvířat plodinami, které by mohli konzumovat lidé. A v neposlední řadě je třetina vyprodukovaných potravin znehodnocena.

Je nutné snížit plýtvání a znehodnocování potravin na všech úrovních, od prvovýroby přes distribuci až po koncové spotřebitele. S tím souvisí otázka, zda lze nakrmit lidstvo ekologicky. O tu se vedou velké spory, protože je mnoho způsobů, jak lze modelovat scénáře vývoje. Jakkoli je certifikované ekologické zemědělství na vzestupu a na úrovni EU má do roku 2030 obsáhnout 25 procent zemědělské plochy, pravděpodobně nebude hlavním

modelem. Modelů bude víc – agroekologie, regenerativní zemědělství či precizní zemědělství – a budou se navzájem doplňovat.

Rolnická autonomie

Jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících potravinovou bezpečnost a potravinovou suverenitu je struktura venkova a pozice rolníků. Přestože lze rolníky a způsob rolnického hospodaření vnímat jako překonaný relikt dob minulých, ve skutečnosti nikdy nebylo na světě více rolníků než dnes. Konzervativní odhady hovoří o půl miliardy rolníků, některé odborné odhady dokonce až o dvou miliardách. Rolníci – a zejména rolnice – jsou nositeli specifické zemědělské kultury, založené na nuancovaných interakcích s přírodou. Podle výzkumů jsou zodpovědní za produkci přibližně sedmdesáti procent veškerých potravin na světě. A co víc: navzdory obecně rozšířené představě o vysokých výnosech průmyslového zemědělství je rolnické hospodaření schopno dosahovat solidních výnosů. Z dlouhodobých srovnávacích průzkumů mimo jiné vyplývá, že rolnické hospodaření může v dobrých podmínkách docílit až několikanásobku výnosů agropodnikatelských podniků.

Rolnický způsob hospodaření vychází z vysoké diverzity pěstovaných plodin s prokazatelně vyšším potenciálem adaptace na změny klimatu a výkyvy počasí. To je dané i tím, že umí flexibilněji kombinovat různorodé přístupy vhodné pro dané území a situaci a není závislý na externích vstupech agrochemie. Výnosů dosahuje díky interním zdrojům na ochranu a výživu rostlin, osobní péči, manuální práci a na základě pokročilých znalostí o interakci rostlin mezi půdními bakteriemi, houbami a kořeny. Rolnictvo tvoří homogenní skupinu; mezi rolníky jsou velké rozdíly v organizaci práce na poli i v domácnosti, ve způsobu šíření výpěstků i v míře účasti na trzích. Diference jsou dané zejména strukturami, v nichž žijí. Část je schopna důstojně a udržitelně živit místní komunity, část však musí prodávat

vlastní práci v rámci produkce ziskových plodin pro export, protože o půdu byli připraveni, případně nedokážou konkurovat levným dovozovým potravinám ze zemí, v nichž zemědělci využívají dotace. Rozšíření hladu a hladomorů tak přímo koreluje s roztržštěním rolnické autonomie a decentralizovaných mikrostruktur. V takové situaci je vznik závislosti na dovozu potravin, která často začíná jako potravinová pomoc, pouze otázkou času. A tady také vzniká živná půda pro spekulace a geopolitické manévry.

I přes poměrně velké rozdíly však rolníky jedno spojuje. Jsou to emancipační snahy o získání autonomie, půdy, která jim je upírána, a boj za uznání rolnictva jako důležité společenské třídy. Rolníky a rolnický způsob produkce potravin a nasycení lidské společnosti nejvíce ohrožuje postupná liberalizace a komodifikace zemědělství a potravinářství, včetně jejich prekarizace. Velký podíl na tomto procesu mají strategie a smlouvy o volném obchodu, vývoz nadprodukce globálního Severu a extrakce prémiových potravinových a jiných zdrojů ze zemí globálního Jihu. Proto 11. července 2022 okupovali ulice Ženevy členové největšího světového rolnického hnutí La Via Campesina, jež zastřešuje organizace a družstva z celého světa. V tu dobu v Ženevě probíhala 12. ministerská konference Světové obchodní organizace (WTO) a rolníci ohrožení chudobou protestovali proti smlouvám o volném obchodu a požadovali ukončení aktivit WTO v oblasti zemědělství a agrární reformy.

Redistribuce a regenerace

Vypořádat se s hladem, podvýživou a hladomory znamená zacelit sociálně-ekologické, metabolické trhliny mezi venkovem a městem, mezi zemědělci a spotřebiteli, mezi potřebami přírody a potřebami lidí. Rovněž to znamená zamezit jednostrannému proudění minerálů, vody, živin i práce do globálních urbánních center. Právě na periferiích je akumulováno vše cenné, co projde naším trávicím traktem,

a tam také dochází k zablokování metabolických interakcí – koloběhu minerálů a živin pro výživu rostlin.

Světové hnutí potravinové suverenity La Via Campesina identifikovalo dva klíčové rámce pro postcovidovou obnovu a transformaci potravinových systémů: redistribuci a regeneraci. Kolektiv autorů navázaných na La Via Campesina tyto rámce zformuloval do politické strategie, jejíž hlavní body jsou dekolonizace, dekarbonizace, diverzifikace, demokratizace a dekomodifikace. Těch se nedá dosáhnout bez důrazu na relacionalitu, respekt, reciprocitu, odpovědnost a práva. Státy během první vlny pandemie prokázaly, že jsou ze dne na den schopny mobilizovat ohromné zdroje a kapacity. Když na chvíli ponecháme stranou klimatickou krizi a pandemii covidu-19, jednou z největších krizí začátku 21. století je přetrvávání podvýživy, hladu a s nimi spojeného utrpení.

Trenérka nenásilné komunikace Miki Kashtan upozorňuje v souvislosti s úvahami o nutné transformaci nejen potravinových systémů na paradoxní dilema, před kterým stojíme: „Když se zaměříme pouze na transformaci společnosti, aniž budeme pracovat na tom, jak jsme internalizovali systém, ve kterém dnes žijeme a který se snažíme změnit, je pravděpodobné, že vytvoříme podobný, v jádru stejný systém a návyky.“ A dodává, že naše aktivity a činy jsou primárně motivovány naplňováním v podstatě malého počtu univerzálně sdílených lidských potřeb. Kashtan tvrdí, že pod vrstvou destrukce vycházející z paradigmatu soutěže se nacházejí sdílené potřeby, jejichž naplňování by mělo být hlavním cílem lidí, institucí i celého globálního systému. Vizí budoucnosti by podle ní mohla být „kultivace strategií a schopností, které budou uspokojovat potřeby všech lidí v dané situaci“, protože „když se taková cesta objeví, většina lidí se po ní bez váhání vydá“.

Autor je analytik politické ekonomie potravinových systémů.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

Obětované ekosystémy

Ukrajina a potravinová bezpečnost

V souvislosti s válkou na Ukrajině se často zmiňuje závislost rozvojových zemí na ukrajinském vývozu obilí. Potravinová bezpečnost je ale vykoupena ekologickou katastrofou, neboť intenzivní průmyslové zemědělství využívá skoro tři čtvrtiny plochy Ukrajiny.

OLEKSIJ BURKOVSKYJ

Ukrajina je důležitým hráčem na světovém trhu zemědělské produkce. Patří do první desítky světových vývozců obilí a zaujímá první místo v pěstování a vývozu slunečnice a slunečnicového oleje. V roce 2021 Ukrajina sklídila 85 milionů tun obilí. V hospodářském roce 2021–2022 země plánovala vyvézt 67 milionů tun obilí. Do začátku května letošního roku Ukrajina prodala 46 milionů tun zrna, 21 milionů tun ale ještě stále nebylo vyvezeno.

Naneštěstí to zřejmě nebude tak snadné. Ukrajinské přístavy jsou nyní blokovány v důsledku ruské agrese. V loňském roce činila ukrajinská populace 43,5 milionu osob. Zbývajících 21 milionů tun obilí převyšuje domácí spotřebu, která se pohybuje mezi 18 až 20 miliony tun obilí ročně. Počet lidí, kterým kvůli zablokování ukrajinského vývozu hrozí hladovění, je však několikanásobně vyšší. Rozvojové státy totiž ukrajinské obilí kupují převážně jako potravinu, kdežto na Ukrajině se 70 až 75 procent spotřebuje pro dobytek.

Tragédie černozemě

Ukrajina vývozem obilí významně přispívá ke světové potravinové bezpečnosti, ale ukrajinští vědci, ekologové ani zodpovědní politici se tím nechlubí. Pro Ukrajinu je to velká tragédie, neboť tento úspěch je možný jen za cenu ničení přirozených ekosystémů, ztráty druhové rozmanitosti a degradace půdy. Zemědělsky se využívá 71 procent ukrajinského území. V roce 2012 orná půda pokrývala 53,8 procenta území Ukrajiny, kdežto v roce 2018 to bylo už 56,8 procenta. Pro srovnání uvedme, že v Evropské unii to je pouhých 25 procent. Za šest let se tedy plocha orné půdy rozšířila o tři procentní body neboli o 1,8 milionu hektarů. Ukrajina má třetí největší podíl orné půdy na světě.

Plocha tamní silně degradované a málo produktivní půdy dnes činí nejméně šest a půl milionu hektarů, celkově je však třeba přestat s využíváním devíti milionů hektarů půdy, která má v důsledku poškození povrchové vrstvy nízkou úrodnost. Zemědělští a půdní vědci tvrdí, že tyto plochy je třeba změnit na stepi, louky a lesy, agrobyznys je ale dále využívá. Rok co rok eroduje dalších šedesát až osmdesát tisíc hektarů orné půdy a každoroční ztráty humusu slavné ukrajinské černozemě se pohybují kolem šesti set kilogramů na hektar.

Zemědělství přispívá k ukrajinskému hrubému domácímu produktu dvanácti procenty. To bychom neměli považovat za důkaz úspěchu, ale spíš hospodářské zaostalosti, protože podíl zemědělství na HDP v rozvinutých zemích nepřesahuje jedno až dvě procenta. Nízkou hospodářskou efektivitu zemědělství si lépe představíme, uvědomíme-li si, že k dosažení dvanáctiprocentního podílu na hrubém domácím produktu je potřeba zemědělsky využít 71 procent celé plochy země! V nedávné minulosti se o Ukrajině hovořilo jako o obilnici Sovětského svazu. Na dnešním světovém potravinovém trhu ale nesmí zůstat pouhým surovinovým přívážkem. V hospodářském

Intenzivní zemědělství představuje největší nebezpečí pro ukrajinské životní prostředí. Foto Raimond Spekking (CC-BY-SA-4.0)

roce 2019–2020 Ukrajina vyvezla 57 milionů tun zrna, avšak jenom 334 tisíc tun mouky. To znamená, že produktu s určitou přidanou hodnotou, tedy mouky, bylo vyvezeno stodesátkrát méně než nezpracovaného materiálu – zrna.

Vývoz vlastní budoucnosti

Ekonomové varují, že zemědělství další ekonomický rozvoj Ukrajiny neumožňuje, protože jeho potenciál se už vyčerpal. Je čas dominantci tohoto odvětví v ukrajinském národním hospodářství ukončit. Převažující vliv zemědělství na utváření půdní politiky Ukrajinu vzdaluje modelům ekonomického rozvoje a environmentální politiky zemí Evropské unie. Ekologové tvrdí, že ukrajinský zemědělský sektor nevyváží obilí, ale spíš přirozené ekosystémy, půdu, vodu, biodiverzitu a budoucnost země.

Největší ztráty zaznamenaly ukrajinské stepi. Stepní pás pokrývá čtyřicet procent země, skutečné stepi však najdeme jen na čtyřech procentech ukrajinského území, zbytek je rozoraný. Ničení luk a stepí pokračuje navzdory zákonům a vyhláškám, které hovoří o omezení podílu orné půdy a o tom, že do roku 2030 mají na 2,8 procenta země vzniknout další louky a pastviny. Ukrajinské ministerstvo životního prostředí udává, že zemědělství produkuje emise ve výši 92 milionů tun skleníkových plynů, což odpovídá emisím celého ukrajinského energetického sektoru – kromě výroby elektřiny to zahrnuje také dopravu a teplárenství.

Intenzivní zemědělství představuje největší nebezpečí pro ukrajinské životní prostředí, protože je hlavním faktorem destrukce přírodních ekosystémů, klimatických změn a znečišťování půdy i vody. Fakt, že 57 procent ukrajinského území pokrývá obdělávaná půda, znamená, že víc než polovina země je neustále ošetřována chemickými pesticidy. Z hlediska životního prostředí je ale tím hlavním problémem ztráta přirozených ekosystémů. Přírodní a polopřírodní krajina pokrývá méně než 22 procent země. Nedostává se místa pro rozšiřování lesů, stepí a mokřadů. Příčinou jsou chyby, k nimž došlo v první fázi pozemkové reformy v devadesátých letech a které se dosud nepovedlo napravit. To je důvod, proč Ukrajina nemůže dosáhnout zamýšleného cíle, jímž je ochrana patnácti procent plochy celé země. Původně jej měla dosáhnout mezi lety 2010 a 2020, v roce 2019 ale bylo jeho splnění odloženo do roku 2030. Dnes je to jen sedm procent a pomalé rozšiřování chráněných oblastí doprovází zmenšování plochy, již zaujímají přirozené ekosystémy, které nejsou chráněny zákonem. V Evropské unii přitom chráněné oblasti pokrývají 26 procent celého území.

Problém půdní politiky

OSN prohlásila dvacátá léta 21. století za dekádu obnovy přirozených ekosystémů, ta je však nemožná bez vyřešení zásadní otázky: problému půdní politiky. Abychom mohli omezit svou ekologickou stopu a navrátit velké oblasti kulturní krajiny divočině, bude nezbytné změnit globální systém produkce a spotřeby potravin. Měli bychom přitom spíš než na klasické metody průmyslového zemědělství, které fungují jen v krátkodobé a střednědobé perspektivě, spoléhat na nové biotechnologie. V poslední době pozorujeme aktivní rozvoj potravinářských biotechnologií v podobě pěstování masa a mořských plodů, vertikálních farem, mléka vyrobeného pomocí droždí či umělé syntézy škrobu, které vyžadují mnohem méně půdy a zdrojů. Taková zařízení navíc lze snadno přesouvat podle potřeby. Potravinová bezpečnost nesmí záviset na geografii – to je důvod, proč musí být produkce potravin stejně mobilní jako jiné druhy výroby, například továrny na domácí spotřebiče nebo oblečení.

Zárukou světové potravinové bezpečnosti by se měly stát biotechnologie, lokální výroba potravin a odpovědná spotřeba. To všechno nám umožní uvolnit obrovské plochy kulturní krajiny pro regeneraci přirozených ekosystémů a druhové rozmanitosti – návrat divočiny. Zapojit se musí i zemědělský sektor, který by – nechce-li v budoucnu přijít o své místo na trhu – měl investovat do potravinových biotechnologií a přispět tak k transformaci potravinové produkce.

Ruská agrese proti Ukrajině ukázala, jak nebezpečné je spoléhat na dovoz energetických zdrojů, a potvrdila správnost Zelené dohody pro Evropu. Válka a s ní související hrozba globální potravinové bezpečnosti také naznačuje, že každá země by se měla zamyslet nad potřebou větší nezávislosti v produkci potravin. Hrozbu jejich nedostatku s sebou nepřináší jen válka, ale také další globální problémy, jako klimatická změna, přírodní a antropogenní katastrofy. Stačí jedna taková událost, aby propukl hlad, který může ohrozit miliony lidských životů. Lidé na kterémkoli místě na světě nesmějí být bezprostředně závislí na událostech, k nimž dochází v jiném státě na jiném kontinentu, a žádná země by neměla ničit své životní prostředí proto, aby živila ty ostatní.

Z anglického originálu **Ukraine's ecosystems: the price for global food security**, publikovaného 16. června 2022 na stránkách ukrajinského časopisu Spilne / Commons, přeložil (s přihlédnutím k ukrajinskému překladu) **Miroslav Tomek**.

Text vznikl za podpory Nadace Rosy Luxemburgové.

ULTIMÁTUM

Nový normál

BARBORA BAKOŠOVÁ

Pro většinu z těch, kteří po dvou letech pandemie covidu-19 s nadějí vyhlíželi světlé zítřky, je rok 2022 krokem do reality plné finanční úzkosti, obav z války a stále ničivějších projevů změny klimatu. Většinou doufáme v návrat do normálu, místo toho se ale v rychlém sledu střídají krize, jež nedávají prostor k úlevě. Právě takto možná vypadá nový normál: následující léta se ponesou ve znamení kumulujících se krizí. Zásadní otázkou by proto mělo být, jak těmto krizím čelit a jak se vzájemně podpořit. Způsoby a cesty, které nalezneme, by přitom neměly jít na úkor kvality života dalších lidí ani planetárních ekosystémů.

Další existenční ohrožení má podobu rostoucích cen potravin a energií. Podle výzkumu Českého rozhlasu a organizace PAQ Research z května letošního roku stěží vyžije se svými příjmy až pětina obyvatelstva. Zvyšující se ceny energií a jídla, jež potřebujeme k naplnění našich základních potřeb, předvídatelně dopadají v první řadě na ty nejchudší – seniory, nízkopříjmové rodiny a samoživitelky. I ostatní však nárůst cen výrazně pociťují a hrozí jim propad do chudoby.

Ažkolí inflace v červnu dosáhla osmnácti procent, vláda nepřišla s významnou celoplošnou podporou typu snížení spotřební daně nebo zdanění energetických koncernů. Kromě tlaku na současnou vládu je proto namístě přemýšlet nad tím, jak situaci zvládnout bez ní. Důležité je přitom vytváření sítí vzájemné pomoci, které se leckde podařilo vybudovat v čase covidové pandemie – ať šlo o šití roušek, pomoc důchodcům s nákupy nebo distribuci jídla ohroženým skupinám.

Jak by takové sítě podpory v boji proti hladu mohly vypadat? Mnoho z nich již existuje v podobě komunitních či lidových kuchyní, kde lidé společně vaří z přebytků a darů a jídlo pak rozdávají ve svých komunitách. Společné vaření šetří energii, čas i náklady. Sdílení jídla přes komunitní lednice nebo spížírny přístupné všem, do nichž mohou lidé nosit to, co doma nevyužijí, a vzít si to, co zrovna potřebují, jsou dalším příkladem svépomocného přerozdělování jídla. Podobně také společné zahradničení a sdílení výpěstků. Napojení na místní pěstitele, výrobce a prodejce pomáhá udržet místní ekonomiku v čase krize nad hladinou, zároveň jsou tyto ekonomicko-sociální vztahy i ekologické.

Podobné společné aktivity ukotvené v jednom místě a využívající převážně místních zdrojů vytvářejí nové ekonomické vztahy, které nejsou postaveny primárně na peněžních transakcích, ale na společné práci a směně. Zapojení lidé se pak stávají odolnějšími vůči proměňujícím se vnějším podmínkám, jako je například nárůst cen.

Zatímco v době pandemie lidé znají vnějšího viníka, z nedostatku peněz na zajištění základních potřeb často viní i sami sebe. Těžce se jim o tématu mluví s druhými a ještě těžší je pro ně sdílet svou úzkost. I proto není jednoduché podobné skupiny vytvářet. Mohou přitom poskytnout nejen přímou praktickou pomoc, ale také psychickou podporu – už jen zdůrazněním zdánlivě banální skutečnosti, že „v tom nejsme sami“. Nebo třeba při společném rozkrývání vztahů nespravedlivého a destruktivního systému, postaveného na maximalizaci zisku, který je skutečným viníkem současné situace.

A2LARM

čtete online komentářový deník

a2larm.cz

Roman Vojkůvka
Potřeba hladu
Paper Jam 2021, 146 s.

Novela Potřeba hladu prostřednictvím poměrně neobvyklé hlavní postavy ohledává městskou periferii i okraj společnosti a dotýká se rozšířených diagnóz aktuálního světa: krize mužství, vyhoření či ztráty smyslu života. Čtyřicátníku Markovi, který žije s partnerkou, chodí do práce a má vyhlídku usedlého rodinného života, najednou přestane každodenní pachtění dávat smysl. Rozpad hodnot i víry v to, co ho obklopuje, vyřeší radikálním činem: odejde od ženy a začne žít jako bezdomovec. Žíví se sběrem barevných kovů a vracením lahví, přespává v staré fabrice. Aby si udržel psychické zdraví, vždy na konci měsíce si nakoupí čisté oblečení, využije veřejnou sprchu, zajde za prostitutkou, do kina, povečeří v restauraci a nakonec přespí v hotelu. Potřebuje zkrátka pobývat na dně a pocítovat hlad, jinak by si nedovedl vážít zdánlivých samozřejmostí: „Nechtěl být nasycen, toužil po hladu, protože ten mu dával pocit, že život má smysl.“ Přerod průměrného muže v „lidské zvíře“ je popsán stroze, ale celkem uvěřitelně. Do detailů je vylíčeno postupné přivykání bezdomovectví, každodenní rutina i pár dramatických scén, osamělost i cosi jako vztah. Z několika zmínek o mladých slaboších a oblbujících závislosti na technologiích sice mírně vane boomerská zášť, ale to asi prostě ke ztrátě radosti ze života patří. I když hrdina není středoevropským Jackem Londonem, jak se píše na obálce, a autor se nepřibližuje Orwellovu Holdu Katalánsku, které Marek zmiňuje jako kontrapunkt neautentické literární tvorby, jedná se o celkem povedenou psychologickou sondu do rozvrácené současnosti.

Karel Kouba

David Klimeš
Vir
Akropolis 2022, 196 s.

Vedle množství publicistických prací a několika povídkových antologií se v českém literárním prostředí dosud nikdo tematicky nevypořádal s koronavirovou pandemií. Se svým prozaickým debutem Vir se o to nyní pokouší vysokoškolský pedagog a úspěšný novinář David Klimeš (nar. 1982). Jeho fikční svět je zasazen do nedaleké budoucnosti, v níž panuje zdravotnická totalita, tzv. virocidá. Veškerý život je podřízen úzkostlivému dodržování přísných hygienických pravidel a s jejich pomocí získává stát nad občany neomezenou moc. Na rozích ulic jsou umístěni kamerami kontrolovaní žrouti, do kterých se vzhazují mince určené k boji proti pandemii, jediný uznávaný pozdrav zní „Nic než pomoc“. Není to špatný nápad, zdá se ovšem, že autor, nejspíš omámen vlastní originalitou, jaksí zapomněl na to, že základem epiky je příběh. V románu se v podstatě nic neděje. Protagonista Vítek je bývalý populární hudebník a typický lúzer, kterému jsou neustále vysvětlovány určité politické a společenské souvislosti. Nejprve stárnoucím otcem, za nímž dochází jednou týdně s nákupem, po jeho smrti pak starostou města, od něhož se zase dozvídá, že všechno bylo jinak. Tyto pasáže jsou dost nudné, obzvláště otcovy dlouhé monology, které jsou vystavěny jako prvoplánové traktáty věnované především politickým událostem a jejich významu. Vše je ovšem velmi nekonkrétní a vágní, vyplněné nepřekvapivými pojmy jako klientelismus, liberalismus, korporace a podobně. Váhám, jedná-li se vskutku o beletrii, anebo o prozaizovanou politickou žurnalistiku.

Erik Glik

Karolína Ryvolová (ed.)
Všude samá krása. 20. století v povídkách romských autorů
Kher 2021, 224 s.

Nakladatelství Kher, které se věnuje zprostředkovávání romské tradice a literatury českým čtenářům, nedávno vydalo výběr kratších romských próz. V roce 2014 vyšla (pouze elektronicky) kniha Moji milí s podtitulem Sbírka romské narativní prózy, jíž měla být současná publikace původně reedicí. Všude samá krása na ni nakonec navazuje, protože obsahuje kromě děl nových spisovatelů a spisovatelek i čtyři texty z literárního archivu organizace Romea od autorů narozených kolem roku 1950. Prózy souboru spojuje přínáležitost k žánru vakeriben pal o dada (vyprávění o předcích). To, co bychom v evropské tradici vnímali jako epizody z rodinné kroniky či memoárů, zde obstojí samostatně jako krátké uzavřené vzpomínky na rodiče či prarodiče. Před zraky čtenářů defilují plnokrevné figurky mužů a žen s různými slabostmi, ale pokaždé s velkým srdcem. Příběhy jsou řazeny chronologicky dle obsahu povídek – z vesnice doby druhé světové války se tak přesouváme do normalizačních měst a následně do Prahy devadesátých let. A právě závěrečné texty do souboru vnášejí hořkost, která předchozím, leckdy až idealizovaným vzpomínkám na drsný, ale autentický dávnovek, kdy k sobě „lidé měli blíž“, chybí. Mladí Romové, které rodiče posílají do školy, jsou ze vzdělání vylučováni a čelí skinheadským útokům, zatímco v privatizovaných domech stoupá nájemné. Od vyprávění o předcích se tak dostáváme k příčinám dnešního stavu naší společnosti.

Klára Soukupová

Tygři (Tigers)
Režie Ronnie Sandahl, Švédsko 2020, 116 min.
Premiéra v ČR 4. 8. 2022

Autobiografická kniha Ve stínu San Sira od bývalého profesionálního fotbalisty Martina Bengtssona popisuje extrémní tlak, jež na hráče vyvíjejí fotbalové kluby, v tomto konkrétním případě Inter Milán, a který může vést až k vážným psychickým problémům. Bengtsson ukazuje, jak se z fotbalistů na základě jejich úspěchů stává obchodovatelné zboží s přesně vyčíslitelnou hodnotou. V hrané filmové adaptaci Tygři se všechna tato témata v nějaké podobě objevují. Režisér Ronnie Sandahl (známý hlavně jako autor scénáře uznávaného sportovního filmu Borg/McEnroe) ale vzpomínky sedmnáctiletého teenagera, který se ocitne mezi dravými mladými fotbalisty, toužícími za každou cenu uspět, spojil s klasicky vystavěným dramatem o dospívání. Tygrům se daří skloubit schémata žánru „coming of age“ s formálními prvky festivalových filmů. Sledujeme chytlavý příběh mladíka, jenž prožívá první lásku a deziluzi ze svých dosavadních představ o životě, ale podaný stylem, který je velmi intimní a pozorovatelský. Kamera se soustředí na detaily hrdinovy tváře či těla a uzavírá většinu děje do komorních prostředí ubytovny pro sportovce – ze samotných zápasů tu vidíme jen několik útržkovitých záběrů. Snímek do značné míry stojí na mistrném tlumeném výkonu šestadvacetiletého Erika Engeho, na jeho zakřiknutých, ale odhodlaných pohledech a tělu proměněném v bezchybný stroj.

Antonín Tesář

David Dolenský
Electric Tattooing
Knihkupectví a galerie Xao, Praha,
7. 6. – 31. 8. 2022

David Dolenský z Ateliéru ilustrace a grafiky UMPRUM ilustruje dětské knihy pro nakladatelství Baobab, Bylo nebylo nebo Meander, ale zároveň je také praktikující tatér. Nyní vystavuje ve vršovické galerii Xao výsledky svého obsáhlého výzkumu o tetování. Ústřední část výstavy tvoří originální kolorované kresby doplněné o objekty dáblíků. V galerijních prostorách se kromě ručně šitého alba s tetovacími motivy (tzv. flash book) nacházejí i velkoformátové litografie sloužící jako obrazová inspirace do tatérských salonů. Tyto vícebarevné kamenotisky zaujmou tím, že jsou precizně vytištěné a postaru adjustované mezi lištami. Zvolená časově náročná grafická technika snad odkazuje na nostalgii po pomalejším přístupu tatérů v minulém století. Vystavená díla doplňují hravé texty připomínající reklamní poutače – například „electric fast made to last“ nebo „high class work only“. K motivům západního tetovacího folklóru a odkazu předcházejících generací tatérů – Christiana Warlicha, Berta Grimma nebo Rosieho Camangy – přistupuje Dolenský s pokorou a fanouškovským nadšením. Nebojí se pracovat s kýčem a kliše, ačkoli způsobem provedení a výběrem barev ubírá motivům lebek, dáblů, draků a zlomených srdcí na jejich obvyklé melodramatičnosti. Svět oldschoolorových tetovacích salonů a elektrických strojků dále přibližuje Dolenský teoretická diplomová práce s obrazovou přílohou, která je na výstavě k nahlédnutí.

Klára Trsková

Matěj Samec, Apolena Vanišová
Válka je umění, a ne věda
MeetFactory, Praha, premiéra 8. 7. 2022

Plenérová inscenace Válka je umění, a ne věda je aktualizací a intervencí do úspěšné realizace Aluminiová královna z roku 2019. Tu obohacuje o souvislosti války na Ukrajině. Nová podoba je výsledkem setkání žen z Ukrajiny, Čečenska, Ruska a českých hereček v čele s Johanou Schmidtmajerovou. Hlavní roli tu hraje změna kontextu – toho velkého, geopolitického a dobového –, ale i přesazení inscenace do vyhnanství na dvorku pod dálnicí. Scéně dominuje požární schodiště, hudba se prolíná se šumem automobilové dopravy, pravidelné klapání, jak kola aut přejíždějí přes spáru ve vozovce, udává rytmus, z barelů šlehají plameny a srší jiskry. Hana Müllerová postává nad plynovým sporákem, na němž se v hrnci vaří voda. Ta před koncem představení dosáhne varu a vzkypí, ale nikoho to nezajímá – nenásleduje žádná reakce. Totální apatie bude v mých očích mít ještě dlouhou podobu přetékajícího hrnce. Zajnap Albastová postupně zapaluje svíčky v akváriu, a když je zakryje poklopem, sledujeme, jak jedna po druhé rychle zhasíná... A nad pytlí s černou násypkou, opět vypůjčenými už z Aluminiové královny, se nemůžu zbavit pocitu, že to je ta ukrajinská pšenice, v jejímž vývozu Rusko brání zbraněmi. Světové dění se dnes odehrává na anglojazyčném twitteru, mezi vsuvkami vlastního života, prožívaného o samotě s narozeninovým dortem a depresí. Co je poselstvím této intervence v MeetFactory? Poznání, že se sdílením emocí neuděláte chybu ani v době míru, ani v době krize.

Marta Martinová

Isabela Figueiredo
Tučná
Přeložila Júlia Jellúšová
Portugalský inštitút 2022, 215 s.

Portugalská spisovatelka a bojovnice proti genderovým stereotypům Isabela Figueiredo vydala v roce 2016 svůj první román s autobiografickými rysy, který letos vyšel pod názvem Tučná ve výtečném slovenském překladu Júlie Jellúšové. Figueiredo se v knize dotýká dosud bolestivého tématu – osudů rodin tzv. retornados, navrátilců z bývalých afrických kolonií, které v roce 1974 po Karafiátové revoluci získaly samostatnost. Tisíce lusofonních Afričanů s portugalskými předky mířili do země, kterou často znaly jen z učebnic. Nebyli přijímáni dobře, lišili se mluvou, zvyky i stylem oblékání a nezdědka padali na sociální dno. Rodina protagonistky románu, kousavě vtipné glosátorky Marie Luísy, měla situaci ještě komplikovanější: rodiče ji ve dvanácti letech poslali k portugalským příbuzným a sami se rozhodli zůstat v Mosambiku a navzdory bezpečnostním rizikům si vydělat na „lepší život“. S dcerou se setkali až za deset let. Nevšední vztah především s matkou poté dívku poznamenal na celý život. Vyvolal v ní nutkavou potřebu být milována druhými, minimalizoval sebelásku a především podnítil až patologické sklony k přejídání. Maria Luísa je chytrá, úspěšná, obětavá, ale hlavně tlustá. To znamená šikanu v dětství, odsudky v dospělosti a k tomu celoživotní „tlusté“ uvažování, navzdory pozdějšímu zestihlení. Za posměšky napříč rodinným, partnerským i pracovním zázemím zaznívá silná kritika patriarchální společnosti, která se dosud nevyrovнала s traumaty nejen z let diktatury.

Karolína Válová

Letní kapela S/T
LP, Indies Scope 2022

Nejnovější projekt Jaromíra Švejdička alias Jaromíra 99 vznikl „v srdci Rychlebských hor“, když si zpěvák, skladatel a výtvarník s kamarády brnkal u ohně písničky svých starších projektů Priessnitz nebo Umakart. Prosluněný název kapely však klame, i tentokrát se posluchačům dostane z větší části posmutnělých písní. Úvodní skladba Zahradníkem shrnuje Švejdičkovu pracovní kariéru od dob, kdy dělal zahradníka v Gräfenbergu (Lázně Jeseník), kde „na podzim hrabal listí a v létě sekal louku“, přes práci deratizéra a kotelníka na chatě ROH až po barmana, kdy „s kocovinou ráno se probouzel“. Jak to pokračovalo dál, se už bohužel nedozvíme. Píseň nazvaná A prý ráj, na což v textu navazuje „už je blízko“, je kritikou totalitního období Československa. Zpěvák vzpomíná mimo jiné i na své rodiče – jak „táta dělal na tři šichty a o víkendech ještě fušky“ a „máma počítala peníze“. Zdánlivě nejveselejší je skladba Na řece s refrémem „Kluku, utíkej“. Uvozuje ji bezstarostné pohvizdování, ale tato odlehčenost kontrastuje s textem, podle něhož má kluk chytnout dívku za vlasy a pavalit ji do trávy. Vždyť jí to nevdá! U tohoto rape songu, který posluchače láká, aby se přidal k chytlavému refrénu, běhá mráz po zádech. V následujících Jámách hladových se pak vypráví o krutých válečných dnech plných hladu a zimy... Letní kapela je jedním z mnoha hudebních projektů, za něž vděčíme covidovému lockdownu. Tedy období, které mnohým přidalo volný čas, ale také nám připomnělo, že nemusí být jen lépe.

Jiří G. Růžička

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABARET/FREDA BRUNOLDA 2022

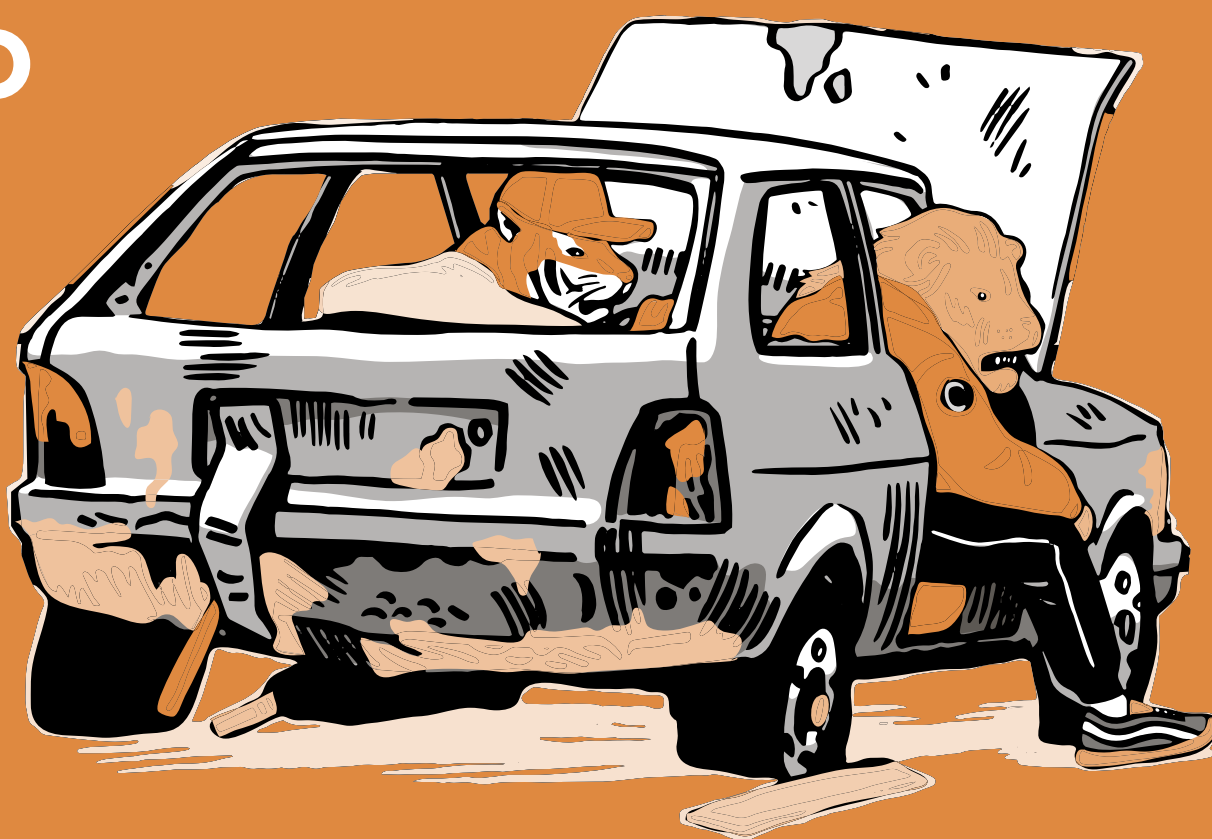
UŽIJTE SI LÉTO
S ÁDVOJKOU

– pořídte si krátkodobé předplatné za 249 Kč. Získáte 6 čísel A2 a přístup do elektronického archivu.

Případně nás můžete podpořit férovým ročním předplatným za 1471 Kč, které zohledňuje všechny náklady spojené s výrobou novin. Získáte 26 čísel, přístup do elektronického archivu A2 a jako dárek knihu od spřátelených nakladatelství.

Objednávejte na adrese distribuce@advojka.cz

Více informací najdete na www.advojka.cz

eskalátor

Stávající vláda slibovala nahradit chaotický populismus té předchozí přísně racionálními kroky, poslední týden ovšem předvedla magické myšlení rozkročené mezi hned několika spirituálních proudů. Ministr zdravotnictví Válek odmítá jakákoli proticovidová opatření, protože nejsme Čína nebo Severní Korea. Jedinou cestou je odevzdat sebe i zemi na milost slepému osudu. Ministr zemědělství Jurečka vyzývá k požárnímu zásahu svatou Žofii, protože svatý Isidor odjel na dovolenou. Formálně tak zůstává na křesťanské půdě, i když svoji víru mimoděk prezentuje jako vyzvání hašteřivých lokálních bůžků. Premiér Fiala na tiskové konferenci k témuž lesnímu požáru nabádá k opatrnosti v lese. Ta sice nepomůže odvrátit klimatickou změnu, která aktuální vlnu evropských katastrof způsobuje především, důraz na dodržování náhodných rituálů k naklonění zlých sil ovšem jasně odkazuje k primitivním náboženstvím. Jak tuto duchovní vertikálu každodenní politiky ocení voliči v jedné z nejagnotičtějších zemí světa, ukáže čas.

D. Levíček

Jak to vypadá, když se dá nacionálně-katolický kýč dohromady s kýčem motoristickým? V úterý 26. července byl v Chorvatsku za účasti politiků, kléru, celebrit a folklorních

souborů otevřen dálniční Pelješacký most, který za převážně unijní peníze postavila čínská korporace. Oslavné písně se objevovaly už v předstihu – v jedné z nich například sbor Pro Musica zpívá, že „modrá nebeská sféra otevírá okna,/ pod ní jeden národ, pod ní jedno moře“. Stavbě, do které byl zabudován růženec, poželal dubrovnický biskup, podle nějž jde o dílo „naděje, lásky a víry“. Nikoli, jde o dílo trojjediné hlouposti. Dva a půl kilometru dlouhý most spojuje dubrovnickou exklávu se zbytkem Chorvatska – a vznikl vlastně jen kvůli tomu, že několik kilometrů pobřeží kvůli mocenským třenicím z konce 17. století připadlo Osmanské říši a dnes patří Bosně a Hercegovině. Zřejmě je snazší utopit v moři 70 tisíc kubíků betonu a 420 milionů eur než se dohodnout se sousedem, s nímž země donedávna tvořila jeden stát. Intenzitu provozu by tu přitom zvládla obyčejná silnice. Mimochoodem, Chorvatsko od získání nezávislosti v devadesátých letech v podstatě nedělá nic jiného, než že staví dálnice – v přepočtu na počet obyvatel už má nejhustší dálniční síť v EU. A vlaky ze Záhřebu do Rijeky, Splitu nebo Osijeku se přitom plouží po jednokolejkách jednou až třikrát denně, nemluvě o Sarajevu nebo Bělehradu, kam se vlakem z Chorvatska nedostanete vůbec. „Sen generací se stává skutečností,“ hlásil v titulku z přímého přenosu z otevření mostu zpravodajský portál 24sata. Rád bych věřil, že je to sen jen jedné generace: té odcházející.

M. Špína

S nastupujícím létem se ve Francii, jako snad každý rok, začalo rozebírat, co si kdo smí vzít na sebe, když si jde zaplavat. Když v Grenoblu v červnu povolili burkiny v krytých bazénech, proti se stavěla místní opozice i regionální rada Auvergne-Rhône-Alpes a vyhrožovala, že Grenoblu nedá dotace. Případ nakonec řešila i Státní rada. Ta s konečnou platností rozhodla o zákazu burkin na plaveckých bazénech – kvůli hygieně, bezpečnosti a samozřejmě i proto, že jde o náboženský symbol. „Respektuji rozhodnutí Státní rady. Ale stojím si za tím, že ne každý má chuť veřejně se obnažovat,“ nechal se slyšet zelený starosta Grenoblu Éric Piolle. Může se ale z takového rozhodnutí stát ve Francii precedens? Republikánský poslanec Éric Ciotti už chystá zákon o zákazu burkin v uzavřených veřejných prostorách. Podle něj je to důležitý krok v boji proti islamismu a odvážný akt. Za to ho čekal výsměch nejen od zelených poslanců, ale i Jeana-Luca Mélenchona: „Copak Ciotti nemá nic lepšího na práci? Asi brzy zřídíme ministerstvo bazénů!“

M. Sýkorová

V červnu 2019 jsem po letech aktivního odpírání poprvé v životě cestoval letadlem. Výlet do Athén mi výrazně zvýšil uhlíkovou stopu, a navíc jsem se dobrovolně vystavil dvěma věcem, k nimž jsem měl podobný odpor jako k létání, totiž slunci a vedru. Proč? Je to prosté, podlehl jsem erotu. Proto jsem toho nikdy nelitoval, ale existuje i další důvod: kočky. V Athénách jsou všude a obdivuhodné je

především to, jak se chovají – jako by jim město patřilo. Mohl bych napsat, že se mi líbilo, jak uvolněně se ve veřejném prostoru pohybují Athénané a Athénanky, ale vždy jsem měl radši zvířata než lidská zvířata. Jakkoli ne všechny kočky si v Řecku žijí jako v ráji, o lidech ani nemluvě, rozdíl oproti Česku je markantní. A proto bych chtěl vzdát hold bytosti, která mi athénskou kočičí idylu připomněla a v tuto chvíli už bohužel není mezi námi. Extrovertní černobílý kocour Šmucík se s neuvěřitelnou samozřejmostí a jistotou promenoval v okolí rušné křižovatky na pražských Malvazinkách (mezi Albertem, kde sedával vedle automatu na kafe, prodejnu pekárny Kabát, trafikou a řeznictvím), vyhříval se na slunci – rozvalený na zídce nebo na chodníku – a hlasitě se dožadoval pohazení od kolemjdoucích. Měl vlastní facebookový profil (Šmucík – borec z Malvazinek) a početný fanklub, který stránku zásoboval fotkami. Stala se z něj zkrátka lokální celebrita, která lidem připomínala, že není nic přirozenějšího než chtít se ve své čtvrti cítit jako doma. Když před zhruba dvěma měsíci odešel z tohoto světa (nedopltil na svůj bezstarostný životní styl, ale na selhání ledvin), jeho fanoušci spontánně přejmenovali místní zastávku na Malvazinky – U Šmucíka; někdo dokonce vytiskl nový jízdní řád a propašoval ho do vitríny. William S. Burroughs v knize Kočka v nás napsal: „Kočky nenabízejí žádné služby. Kočka nabízí sebe.“ Má pravdu, ale můžeme se od nich i hodně naučit.

J. Klamm